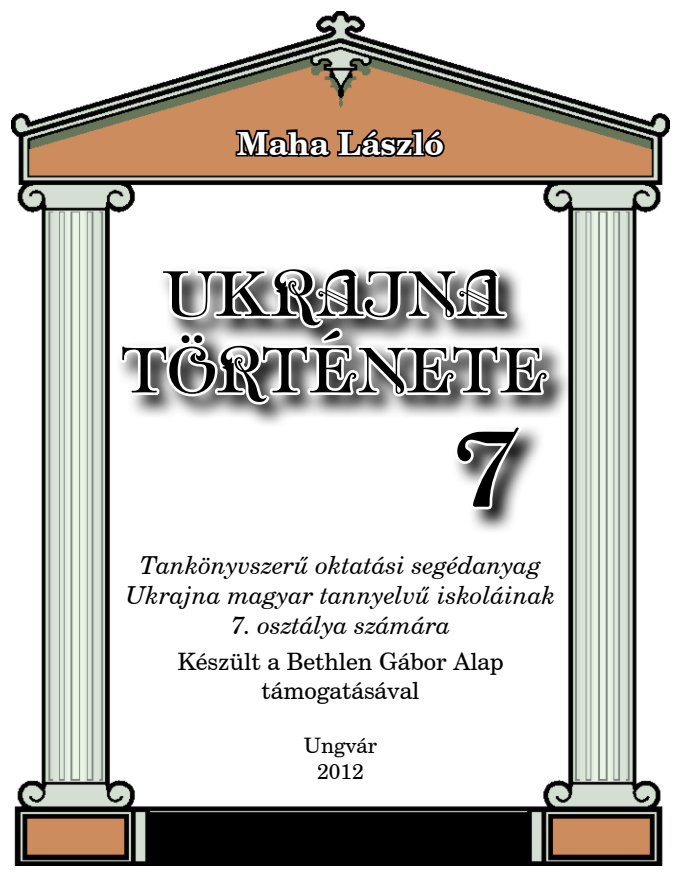

Maha László

UKRAJNA TÖRTÉNETE

7

*Tankönyvszerű oktatási segédanyag
Ukrajna magyar tannyelvű iskoláinak
7. osztálya számára*

Készült a Bethlen Gábor Alap
támogatásával

Ungvár
2012

TARTALOM

Bevezető	5
----------------	---

1. TÉMA: A KIJEVI RUSZ LÉTREJÖTTE ÉS FEJLŐDÉSE

1. §. A keleti szlávok és szomszédai	7
2. §. A Kijevi Állam első fejedelmei	18
3. §. Olga és Szvjatoszlav uralkodása	27
4. §. A Kijevi Rusz társadalmi berendezkedése. A ruszinok mindennapjai	35

Tudáspróba	46
------------------	----

2. TÉMA: A KIJEVI RUSZ A X. SZÁZAD VÉGÉN – A XI. SZÁZAD ELEJÉN

5. §. Szent Volodimir	51
6. §. A Kijevi Rusz Bölcs Jaroszlav idején	62
7. §. A Kijevi Rusz társadalmi-gazdasági felépítése ...	76
8. §. A Kijevi Rusz kultúrája a X. század végén – a XI. század első felében	83

Tudáspróba	94
------------------	----

3. TÉMA: A KIJEVI RUSZ A XI. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBEN – A XIII. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN

9. §. A Kijevi Rusz Jaroszlav utódai idején	99
10. §. A Kijevi Rusz Volodimir Monomah és Nagy Msztyiszlav uralkodása idején. A hűbéri széttagoltság időszakának kezdeté	108

11. §. A Kijevi, Csernyihivi és Perejaszlavi részfejedelemségek a XII–XIII. században	118
12. §. A Halicsi és Volinyi részfejedelemségek a XII–XIII. században. A Halics-Volinyi fejedelemség létrejötte	130
13. §. A Kijevi Rusz kultúrája a XI. század második felében – a XIII. században	141
Tudáspróba	155

4. TÉMA: A HALICS-VOLINYI ÁLLAM

14. §. A Halics-Volinyi fejedelemség Roman Msztyszlavics és fiai uralkodása idején	160
15. §. Mongol támadás az ukrán földek ellen	165
16. §. A Halics-Volinyi állam Halicsi Danilo és utódai uralkodása idején	183
17. §. A Halics-Volinyi állam a XIV. század első felében	194
18. §. A Halics-Volinyi állam kultúrája	202
Tudáspróba	212

5. TÉMA: AZ UKRÁN FÖLDEK A LITVÁN NAGYFEJEDELEMSÉG ÉS MÁS ORSZÁGOK URALMA ALATT (A XIV. SZÁZAD MÁSODIK FELE – A XV. SZÁZAD)

19. §. A Halics-Volinyi állam területeit meghódítja Lengyelország és Litvánia	216
20. §. A ruszin földek Litvánia és Lengyelország fennhatósága alatt a XIV. század végén – a XVI. század elején	226

21. §.	A mai ukrán földek Magyarország, Moldova, az Oszmán Birodalom, illetve a Moszkvai állam keretei között	234
22–23. §.	A ruszin földek társadalmi-gazdasági fejlődése a XIV. század második felében – a XVI. század elején	246
24. §.	A ruszin kultúra fejlődése a XIV. század másodi felében – a XVI. század elején	259
Tudáspróba		268
Év végi felmérő teszt		271

BEVEZETŐ

„Országok jönnek-tűnnek, népek és nemzetek maradnak.”

Kossuth Lajos

Tisztelt hetedikesek!

Új típusú könyvből fogtok ebben a tanévben tanulni, amely a 7. osztályos tanulók számára összeállított, megújult tanterv követelményei alapján íródott Ukrajna történelméből. Újszerű a kötet megjelenítése és felépítése is: a szerzői szöveget történelmi okmányok, térképek, táblázatok, sémák követik és teszik még érdekesebbé. Az elsa-játított anyag ellenőrzésére számos kérdés, feladatsor és tudáspróba áll a rendelkezésetekre. Találtok anyagot továbbá az eszmecserékhez és megbeszélésekhez is.

Érdekes sajátossága a könyvnek az is, hogy a Kijevi Rusz, a Halics-Volinyi fejedelemség, illetve a ruszin földek történetének főbb eseményeit a Litván Nagyfejedelemség és Lengyelország keretei között a szerző párhuzamba állítja népünk, a magyarság múltjának történéseivel. Meggyőződhettek eközben arról, hogy sokkal több dolog köt össze bennünket ukrán honfitársainkkal, mint ami elválaszt. Nem véletlen az sem, hogy történelmünk legműveltebb királyának Könyves Kálmánnak volt az unokája a Halicsi Fejedelemség nyolc nyelven beszélő zseni uralkodója, Nagy-eszű Jaroszlav. Bölcs Jaroszlav pedig Árpád-házi Salamon magyar királynak volt a nagyapja. Második honalapítónk, IV Béla Halics országépítő királyának, Danilónak a fiához, Levhez adta feleségül Konstancia lányát, akit a lviviek Boldog Konstancia néven szentként tisztelnek. És akkor még

nem beszéltünk a podóliai Koriatovics Tódorról, akinek oly sokat köszönhet Munkács, illetve Bereg vármegye.

A könyv keretei azonban szűkösek ennek az eseményekben gazdag, bonyolult történelmi korszaknak a teljes bemutatására. Eppen ezért azt javasoljuk nektek, hogy az események mélyebb és alaposabb megértése érdekében használjatok pótirodalmat, enciklopédiákat, szótárakat, kézikönyveket, illetve tanári felügyelet mellett nyugodtan kalandozhattok a világhálón is.

Emlékezzetek mindig arra, hogy egy és ugyanazon esemény megítélésével kapcsolatban létezhet többféle nézet is. A tolerancia, mások tisztelete, véleményének elfogadása, annak a demokratikus, sok európai államot jellemző társadalomnak a fő sajátossága, amelyet Ukrajna is épít.

Reméljük, Ukrajna középkori történetének tanulmányozása meggyőz titeket arról, hogy országunk az európai közösség része, múltja egyé teszi a vén kontinens más népeivel.

Jó tanulást kívánunk!

A szerző

A KIJEVI RUSZ LÉTREJÖTTE ÉS FEJLŐDÉSE

1. §. A keleti szlávok és szomszédai

1. Szlávok a népvándorlás korában

Bizonyára megfogalmazódott már bennetek is a kérdés, kik vagyunk mi, magyarok, honnan jöttünk, hová tartunk? Kik a szomszédaink? Miért különböznek tőlünk, miközben olyan sok mindenben hasonlítanak hozzánk. Európa mai népei a **népvándorlás kora**¹ idején alakultak ki. Mi, magyarok az *Ural-vidéken* kezdtük évezredes vándorlásunkat, így jutva el *Magna Hungarián*, *Levédián*, *Etelközön* keresztül a Kárpát-medencei „*híres kis Magyarországra*”. A szlávok, így a hozzájuk tartozó ukránok, őshazáját a *Kárpátok* és a *Balti-tenger*, illetve az *Elba* és a *Dnyeper* folyók között kell keresnünk. A VI–VII. században ment végbe a **szlávok népvándorlása**². Ekkor alakultak ki a *keleti*, *nyugati* és *délszláv törzsek*. A szlávok, és mi magyarok is **törzsekben** éltünk. A törzs volt az ókori népek legnagyobb társadalmi egysége. A törzsek nemzetségekre

¹ a *népvándorlás kora* – a III–VII. században játszódó történelmi folyamatokat nevezik így, melynek során a germán, szláv, szarmata és más törzsek vándorlásba kezdtek, majd betörték a Római Birodalom területére

² a *szlávok népvándorlása* – a VI–VII. században történt. A szlávok ekkor jelentek meg a Duna-mentén, a Balkán-félszigeten, eljutottak az Elba folyóig és a Balti-tengerig, illetve a Donig és a Volgáig

és családokra tagolódtak, később pedig szomszédsági közösségekre.

Már az ókori tudósok is felfigyeltek ránk. Rólunk, magyarokról a VI. században élő **Jordanes** írt, és hunugoroknak nevezett bennünket, **Bíborbanszületett Konstantin** bizánci császár pedig a X. században türköknek. A szlávokról **Plinius** és **Tacitus** latin, illetve **Ptolemaios** görög tudósok, mint *venedekről* tettek említést az I–II. században, akik az Elba, Visztula és Dnyeper között éltek. A bizánci tudósok a IV. században *antoknak* és *szklavénoknak* nevezték őket.

A Kárpátok és a Volga közötti óriási területeken alakultak ki a keleti szláv törzsszövetségek. A *Régmúlt idők krónikájának*¹ szerzője, **Nesztor** szerzetes művében 15 törzsszövetséget sorol fel: *a drehovicseket, radimicseket, vjatyicsokat, polocsánokat, krivicseket, ilmeni szlovénokat*, és a mai Ukrajna területén élő *poljánokat, drevljánokat, dulibokat, fehérhorvátokat, ulicsokat, tiverceket, sziverjánokat*. Ezt az utóbbi hét törzsszövetséget tartja a történelemtudomány a mai ukránság közvetlen elődjének, nyelvüket pedig óukránnak. Ebben az időben a magyarok is törzsszövetségben éltek. Bíborbanszületett Konstantin bizánci császár 7 magyar törzset említ: *a nyék, megyer, tarján, jenő, kürtgyarmat, kér* és a *keszi* törzseket.

RÉSZLET

A FORRÁSMŰBŐL

- Olvasd el a krónika részletét! Keresd meg a térképen a törzsszövetségek szállásterületeit!

¹ *krónika* – történelmi mű, amelyben az események időrendi sorrendben vannak felsorolva

„Ezek a szlávok elvándoroltak a Dnyeperig is, letelepedtek a folyó mentén, és poljánoknak nevezték el őket, más szlávokat meg drevljánoknak, mert az erdős vidékeken lettek otthonra. A Pripjaty és a Dvina között megszálló szlávok-

A keleti szláv törzsszövetségek a VIII. században

kat drehovicseknek, a Dvina mentén élőket pedig a Dvinába ömlő Polota folyócskától polocsánoknak hívták. Az Ilmenyó környékén élő szlávok, akiket ezen a néven is emlegettek, alapították Novgorod városát. Más szláv törzsek a Gyeszna, Szejna és a Szula mentén leltek hazára, és sziverjánok néven váltak ismertté...”

2. A keleti szláv törzsek szomszédai

A sztyepp szomszédságában élő keleti szlávok gyakran kerültek kapcsolatba nomádokkal. A Fekete-tenger északi partvidékén élő türkök uralmát a *hunok* alapozták meg. A VI. század végén nagy erőre tettek szert az *avarok*, igaz uralmuknak hamar vége szakadt. Az avarok hanyatlása után a Fekete-tenger partvidéke a *bolgár-törökök* (onogur-bolgárok) kezébe került. **635** körül a Fekete-tenger északi partvidékén és az Azov-melléken létrejött birodalmuk, **Nagy-Bulgária**. Ezzel egy időben tőlük keletre, a Don és Volga között, illetve a Kaszpi-melléken megalakult a **Kazár kaganátus**. A kazárok és onogurok állandó háborúban álltak egymással, amit végül a kazárok nyertek meg. Nagy-Bulgária ezután szétesett. Az onogurok egy része a Duna partjára vándorolt, ahol összekeveredve a helyi szlávokkal létrehozta az **Első Bolgár Birodalmat**, másik része pedig a Volga partján megalapította a **Volgai Bolgárországot**. A kazárok a X. század végéig uralmuk alatt tartották a Fekete-tengermelléki sztyeppéket. Hatalmukat megpróbálták kiterjeszteni a szláv törzsekre. Adóztatták a poljánokat, sziverjánokat, vjatyicsokat. A Kazár kaganátus területén, **Levédiában** telepedtek meg **750** környékén a magyarok. Fejedelmük **Levedi** volt.

A *varégoktól* a görögökig húzódó kereskedelmi út kötötte össze a keleti szláv törzseket a Skandináviában élő északi népekkel, a mai *dánok*, *svédek*, *norvégok* őseivel. Ezek a bátor és vakmerő emberek jó hajósok voltak és könnyű hajóikon eljutottak Angliáig, Franciaországig, Portugáliáig, de még a szlávok földjéig is. Sokszor teljesítettek gazdag uraknál katonai szolgálatot és a bizánci császárokat is szolgálták. Az utóbbiak nevezték el őket *varangáknak*, innen származik a *varég* 'szláv' kifejezés. Az európaiak különben északi embereknek, normanoknak nevezték őket. A varégok a VIII. századtól kezdve folyamatosan beavatkoztak a keleti szlávok életébe.

A keleti szláv törzsek állandó kapcsolatban álltak **Bizánccal**¹. Bizánc volt a legfontosabb kereskedelmi partnerük, annál is inkább, mivel a Fekete-tenger partján ért véget a híres kereskedelmi út, amely Skandináviát kötötte össze Görögországgal. Sokszor háborúztak is egymással.

RÉSZLET

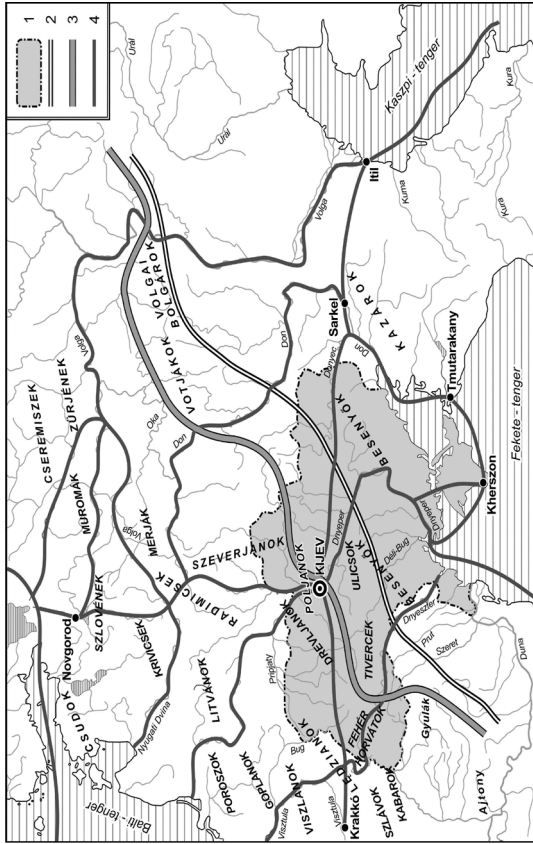
A FORRÁSMÚBÓL

- Olvasd el a krónika részletét! Hogyan jellemezte a krónika a poljánok és kazárok között kialakult viszonyt?
- Milyen szimbolikus tartalommal töltötte meg mondandóját?
- Fejtsd ki véleményed a krónikás szavaival kapcsolatban!

¹ *Bizánc* – a Római Birodalom keleti részének állama a IV–XV. század között. Más néven Keletrómai Birodalom. Bizánc lakói rómaiaknak hívták magukat, országukat pedig Római Birodalomnak. A IV–VI. századig a latin volt a hivatalos nyelvük, utána a görög lett.

«... és felkeresték a kazárok a poljánok földjét, és azt mondták nekik: „Fizessetek nekünk adót!” A poljánok hosszas tanácskozás után úgy döntöttek, hogy kardokat adnak adó fejében. A kazárok hazavitték zsákmányukat, megmutatták fejedelmüknek és a véneiknek. A vének megkérdezték az adószedőktől, honnan hozták ezeket a kardokat. „A Dnyeper melletti hegyekből és erdőkből.” A vének nagyon elszomorodtak, és a következőt mondták: „Nem jó adó ez, mert szablyával harcoltuk ki megfizetését. A mi fegyverünk egyélű, míg az ő adójuk kettő. Meglátjátok, eljön majd a nap, amikor ők fognak adóztatni bennünket.” És ez meg is történt, mert a vének Isten akaratából szóltak így.»

- *Határozzátok meg, mely keleti szláv tözsszövetségek voltak a VII–VIII. században az ukrán, orosz, illetve belorusz nép elődei!*
- *Mutassátok meg a térképen a keleti szlávok szomszédait!*

3. Államalkotó folyamatok a Kijevi Rusz létrejötte idején

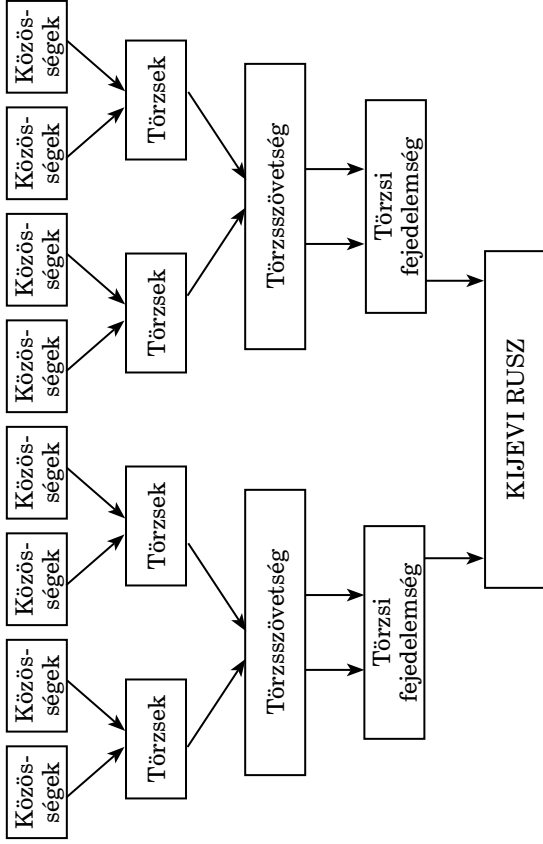
A mai Ukrajna területén az V–IX. században telepedtek le keleti szláv törzsek. A törzsek élén *fejedelmek* álltak, akik hatalma örökletes volt és atyáról fiúra szállt. A fejedelmet a keleti szlávok *knyáznak* (kenéznak) nevezték, ami törzsfőt vagy herceget jelentett. A fejedelem katonai kíséretére, *druzsínájára* támaszkodott. Ennek tagjai előkelő családokból származtak, és hivatásos katonák voltak. A fejedelmek druzsínáikkal a törzsi központokban, földvárakban éltek.

A törzsek **törzsszövetségekbe** egyesültek, amelyek néha szövetkeztek egymással és több-kevesebb ideig együtt is maradtak, kezdetleges államalakulatok formájában. A IV. században jött létre az **Ant Szövetség**. Lakói letelepedett életmódot folytattak, földműveléssel, állattenyésztéssel, halászattal, vadászattal, vadműhészettel foglalkoztak. Jó kézművesek voltak, vasból kovácsolták fegyvereiket és munkaeszközeiket, kereskedtek, ékszereket készítettek. Vezérük, **Bozs** szövetségre lépett a hunokkal a gótok ellen, de Vinitárius, a gótok királya **375-ben** legyőzte őt. A VII. században élte fénykorát Volhíniában és a Kárpát-melléken a **Dulib Szövetség**. Központja feltehetőleg a zimnyivkai földvárban volt Volhíniában.

A VIII–IX. században a törzsszövetségek **törzsi fejedelemséggé** fejlődtek, amely már rendelkezett az állam¹

¹ *állam* – meghatározott területen élő emberek közössége. A mindenkori uralkodó osztály hatalmát hivatott biztosítani. Feladata az uralkodó osztály érdekeinek védelme, a társadalmi és gazdasági viszonyok fenntartása, a közrend biztosítása, az ország függetlenségének megvédése, akár hadviselés árán is. E feladatok ellátását szolgálják a bűnüldöző szervek, az igazságszolgáltatás és a hadsereg.

A KELETI SZLÁV ÁLLAM LÉTREJÖTTE

legfőbb sajátosságaival: *élén fejedelem állt, létrejött a magántulajdon és kialakult a törzs tagjai közötti anyagi, illetve társadalmi egyenlőtlenség.*

A törzsi fejedelemségek képezték a későbbi keleti szláv állam alapjait.

A Kijevi Rusz magvát a *poljánok* törzsi fejedelemsége alkotta. A *Régmúlt idők krónikája* elmeséli Kijev megalapításának legendáját három polján fivér **Kij**, **Scsek** és **Horiv**, illetve húguk, **Lebigy** által. Kij Bizánc oldalán részt vett az avarok elleni háborúban. A Duna alsó szakaszán létrehozta Kijevecet, de nem sikerült ott gyökeret vernie. Ezért visszatért a Dnyeper-mellékre és a VI. század végén, illetve a VII. század elején felépítette **Kijevet**.

RÉSZLET

A FORRÁSMŰBŐL

- Milyen törzsszel hozza kapcsolatba a *Régmúlt idők krónikájának* szerzője Kijev megalapítását és hogyan jellemzi lakóit?

„A poljánok azokban az időkben külön éltek. ... Élt köztük ekkor három fivér: Kij, Scsek és Horiv, nővérüket meg Lebigynek hívták. Kij azon a hegyen ütött tanyát, amelyet ma Boricsev-halomnak neveznek. Scsek székhelye a manapság Scsekovicának emlegetett hegyen volt, Horiv pedig egy harmadik hegyet választott magának, amelyet róla Horivicának neveztek el. Az idősebb fivérnek egy Kijev nevű várost is emeltek. E várost nagy lomb- és fenyőerdők övezték, amelyben vadászok cserkészték. Ezek a fivérek bölcssek és értelmesek voltak, a polján törzshöz tartoztak, s utódaik ma is Kijevben élnek.”

Kijevnek előnyös volt a földrajzi fekvése, ezért urai ellenőrzésük alatt tarthatták a Dnyeper, Deszna és Pripjaty környékét. Földje termékeny volt, erdői, folyói vadban, halban gazdagok. Lakói földműveléssel, állattenyésztéssel, kézművességgel foglalkoztak, házakat, erődöket építettek. A Kijevi Fejedelemség lett a későbbiekben az óorosz állam létrejöttének központja.

Mint tudjuk, a magyarok a **VIII–IX.** században Levédiában éltek a Kazár Birodalom fennhatósága alatt. Két fejedelem vezette őket: a *kende*, aki inkább vallási vezető volt, és a hadügyeket intéző *gyula*. A kende címet **Kur-szán** viselte, a gyula pedig **Árpád** volt. Földműveléssel foglalkoztak, de fontos szerepet játszott életükben az állattenyésztés is. **830** körül az **Etelközbe**, a Dnyeper és Duna vidékére vándoroltak.

ELLENŐRIZD MAGAD!

- 1.** *Hol volt a magyarok, illetve a szlávok őshazája?*
- 2.** *Mikor és hogyan alakultak ki a keleti, nyugati és délszláv törzsek?*
- 3.** *Nevezd meg azokat az ókori tudósokat vagy államférfiakat, akik először tesznek említést a magyarokról és a szlávokról!*
- 4.** *Hány keleti szláv törzsszövetséget említ Nesztor a Régmúlt idők krónikájában?*
- 5.** *Nevezd meg azokat a törzsszövetségeket, amelyeket a történelemtudomány a mai ukránság közvetlen elődjének tart!*
- 6.** *Sorold fel a magyarok hét törzsét!*
- 7.** *Kik voltak a keleti szláv törzsek szomszédai?*

8. *Mikor telepedtek le a keleti szláv törzsek a mai Ukrajna területén?*
9. *Ki állt a keleti szláv törzsek élén, és milyen hatalommal rendelkezett?*
10. *Kik voltak a druzsinnyikok, és mi volt a feladatuk?*
11. *Nevezd meg a szlávok első államalakulatait!*
12. *Ki alapította Kijevet?*
13. *Milyen szerepet játszottak a keleti szlávok államának létrehozásában a poljánok?*
14. *Mit tudsz a magyarok életéről a VIII–IX. században?*

VÉGEZD EL A FELADATOT!

- Pótold a logikai sor hiányzó láncszemét!

Nemzeti közösség → ? → Törzsszövetség → ? → Kijevi Rusz?

JEGYEZD MEG!

VI. század vége – VII. század eleje – Kij megalapítja Kijevet

VII. század – a Dulib Szövetség létrejötte

2. §. A Kijevi Állam első fejedelmek

1. A 'Rusz' kifejezés eredete

A keleti szlávok első államát az idegenek **Rusznak** nevezték, de így nevezte maga Nesztor krónikás is. Még ma sem tisztázott teljesen ennek a kifejezésnek az eredete. Sok kutató úgy gondolja, a szó skandináv eredetű, a varégok

honosították meg, és evezős embert ('ruotsi') jelent. Ezt a feltételezést látszik alátámasztani az a tény is, hogy egy külföldi forrás sem említ rusz nevű szláv törzset. Mások viszont a *Rusz* szót a keleti szláv nyelvekből eredeztetik, mivel a Középső Dnyeper-melléken számtalan folyó van, melynek elnevezésében a – *rosz*, *rusz* – szótövek szerepelnek. Ilyenek a Rosz, Rosztavica, Roszava folyók. A szláv elmélet képviselői szerint ezen a vidéken éltek a keleti szláv rusz törzsek, bár ezt a feltételezést semmilyen forrás nem támasztja alá. Lehetséges, hogy egy szláv törzs sem nevezte magát ruszinnak, az államuk neve mégis Rusz lett?

A nagyvilágban bennünket sem hív mindenki magyarnak. Az oroszoknak vengerek, az ukránoknak uhorecek, a németeknek pedig ungarischék vagyunk. Miért van ez így? Az úgynevezett kettős honfoglalás elmélete szerint a magyarok először 670 környékén érkeztek a Kárpát-medencébe onogur-bolgár törzsekkel. Velük tévesztenek bennünket össze, amikor onoguroknak hívnak.

2. A Kijevi Állam első fejedelmei

A Kijevi Államot már a IX. század második felétől 'Ruszin földnek' nevezték. Ez az elnevezés az akkor uralkodó két fejedelem **Aszkold** és **Gyir** tevékenységével hozható kapcsolatba. Nesztor krónikás a következőképpen mutatja be őket: „*Rjurik novgorodi varég fejedelem két főura, Aszkold és Gyir Konstantinápoly felé hajózott. Kijevnél kikötöttek és megkérdezték az ottaniaktól, kié ez a föld. Három fivér Kij, Scsek és Horiv alapította városunkat, mondták, de most nyomorgunk és a kazárok adóját nyögjük. Aszkold és Gyir ezután itt maradtak és átvették az irányítást a poljánok földjén.*” Nesztor Aszkoldot és Gyirt tehát varég társural-

kodóknak tartotta. A varégoakat pedig ruszoknak is nevezték, ezért azt a földet, amelyet irányítottak szintén ezzel a névvel illették. Más történészek viszont úgy gondolják, hogy Aszkold és Gyir polján fejedelmek, Kij leszármazottjai. Egyes mai kutatók még azt is kétségbe vonják, hogy a két fejedelem egyszerre uralkodott.

Gyirről nem sokat tud a történelem, Aszkoldról viszont annál többet. **860**-ban hadjáratot folytatott Bizánc ellen. Felégette Konstantinápoly elővárosát, majd ostromolni kezdte a bizánci fővárost. A ruszin flotta támadásai arra kényszerítették a Keletrómai Birodalmat, hogy Ruszt önálló államként ismerje el. Ezután kezdték a Kijevi Államot **Ruszin földként** emlegetni.

Aszkold és druzsinája Cárgorodban¹ a császárral folytatott tárgyalások során megkeresztelkedett és felvette a Miklós nevet. A Kijevben maradt varég-ruszok azonban nem nézték jó szemmel, hogy fejedelmük idegen istennek hódol, ezért összeesküvést szerveztek ellene. Az összeesküvőket támogatta a Novgorodban uralkodó **Rjurik** varég fejedelem. Ő azonban **879**-ben meghalt, ezért az összeesküvők Rjurik rokonához, **Oleghez** fordultak segítségért. Oleg Rjurik fiának, **Igornak** volt a gyámja, így az ő nevében uralkodhatott.

RÉSZLET

A FORRÁSMŰBŐL

- Véleményed szerint, a krónika mely részei meseszerűek, és melyeknek van valóságos alapjuk? Hogyan szilárdí-

¹ Cárgorod – Konstantinápoly, császárváros

totta meg hatalmát a Rjurikovics-dinasztia a kijevi trónon?

Aszkold és Gyir meggyilkolása

«882-ben ..., amikor Oleg a kis Igorral a kijevi hegyekhez ért, megtudta, hogy a városban Aszkold és Gyir uralkodik. Kikötött vitézeivel a Dnyeper partján, elrejtette katonáit, követeket küldött a fejedelmekhez, és azt üzent nekik, hogy hajójuk Oleg és Igor fejedelmi megbízásából hajózik a görögökhöz. „Drága rokonaink, keressetek fel bennünket!” Azok gyanútlanul megérkeztek. Ekkor Oleg ezt mondta: „Nem vagytok fejedelmek többé, mert nem származtok fejedelmi vérből, de itt van Igor, a fejedelmi sarj, Rjurik fia”. A varég vitézek előjöttek rejtékhelyükről és megölték Aszkoldot és Gyirt.»

3. Oleg fejedelemsége (882–912)

882-ben Oleg lett Kijev fejedelme. Ettől kezdve a **Rjurikovics-dinasztia** képviselői uralkodtak a Ruszin Államban.

Oleg 30 évig ült Kijev trónján. Bátor uralkodó és tehetséges hadvezér volt. Hatalomra kerülése után megtörte a helyi fejedelmek ellenállását. Harcolt a drevljánok és sziverjánok ellen, legyőzte, majd adófizetésre kényszerítette őket. *„És meghódította Oleg a poljánokat, drevljánokat, sziverjánokat, radimicseket. Az ulicsokkal meg a tivercekkal tovább harcolt”* – írta Nesztor.

Uralkodásának első 15 éve alatt Oleg kerülte a fegyveres összetűzéseket Bizánccal, mintha csak erőt gyűjtött volna a későbbi nagy csatákhoz.

907-ben háborút indított Bizánc ellen és fényes győzelmet aratott felette. Sikerült Rusz számára előnyös békeszerződést kötnie. A békeszerződés értelmében a bizánciak minden ruszin katonának 12 hrivna váltságdíjat fizettek és adóztak magának a fejedelemnek is. Óriási összegben részesültek továbbá mindazon keleti szláv törzsek, amelyek hódoltak Olegnek. A Ruszin Állam jogot kapott a Bizánccal való kereskedelemhez vám megfizetése nélkül. A bizánciak kötelesek voltak hat hónapon keresztül eltartani a ruszin kereskedőket Konstantinápolyban és felszereléssel ellátni őket visszaútijukhoz. **911-ben** Oleg újra háborúba keveredett Bizánccal, amit megnyert. A Kijevi Állam helyzete Oleg idején megszilárdult és a tudósok a X. század elejétől kezdve **Kijevi Ruszként** említik.

912-ben Oleg rejtélyes körülmények között meghalt. Nesztor ezt így meséli el: *„Egyszer a táltosok azt jósolták Olegnek, a lova fogja a halálát okozni. Ezért a fejedelem*

többé nem ült rá, de meghagyta lovászáinak, hogy gondozzák rendesen. Teltek az évek és eszébe jutott a lóva. A lovászhai azt mondták neki, hogy paripája kilehelte a lelkét. Oleg megörült, mivel nem teljesült be az átok. Illően akart elbúcsúzni hű társától, ezért felkereste a maradványait. Te akartad az én vesztemet okozni, mondta és rálépett lóva koponyájára. Ekkor előkúszott onnan egy kígyó és halálra marta Oleget.”

Oleg lóva csontjainál

4. Igor fejedelemsége (912–945)

Igor fejedelemségét a lázongó törzsek megfékezésével kezdte. **914-ben** legyőzte a drevljánokat, és még nagyobb

adóval súlytotta őket, mint Oleg. Ezután következtek az ulicsok, illetve a tivercek. Igor kiterjesztette hatalmát a Krím déli csücskéig, megszerezte a Tmutarakanyi fejedelemséget is. **915-ben** jelentek meg a Kijevi Rusz határainál először a *besenyők*¹.

A fejedelemnek sok pénzre volt szüksége, hogy fizetni tudja druzsinnyikjait, illetve zsoldos katonáit. Ezt az adókból² teremtette elő. Druzsínájával novemberben útra kelt, felkereste a meghódított törzseket, így gyűjtve be tőlük járandóságát. A körút áprilisig tartott, majd a fejedelem visszatért Kijevbe. Az adószedésnek ezt a formáját **poljugyjénak** nevezték. A fejedelem által begyűjtött portékákat Bizáncban értékesítették a kereskedők. A kereskedéshez való jogot azonban csak fegyverrel lehetett kiharcolni. Ezért Igor, Oleghez hasonlóan, háborúzni kényszerült Bizánccal. Először **941-ben**, de sikertelenül. A bizánciak görögtűzzel³ fogadták a ruszinokat, így kényszerítették meghátrálásra őket. **944-ben** Igor ismét hadjáratba indult Cárgorod ellen, ami győzelemmel végződött és békeszerződés aláírásával zárult. 943-ban még a Kaukázusontúlra is eljutott. Feldúlta a Kaszpi-tenger partvidékének a városait. A kijevi kereskedők ezután keleten is kereskedhettek.

A fejedelem életét mégsem a háborúban vesztette el. Nesztortól megtudhatjuk halála történetét: «**945-ben elin-**

¹ *besenyők* – türk eredetű nomád törzsek a Fekete-tenger északi partvidékén a IX. században

² *adó* – a meghódított törzsek fizették a fejedelemnek mezőgazdasági termékek vagy vadászssákmány formájában

³ *görögtűz* – a Bizánci Birodalom által használt égőfolyadék-fegyver

dult Igor a drevljánok földjére, hogy behajtsa tőlük járandóságát. Miután beszedte az adót, hazafelé vette az irányt. Útközben azonban meggondolta magát és druzsinája egy részével visszatért Iszkorosztyenbe, a drevlján fővárosba nagyobb zsákmány reményében. Amikor a drevljánok értesültek újabb jövetele céljáról, tanácsot ültek fejedelmükkel, Mállal és azt mondták: „Ha a farkas szabadul a juhok közé, addig nem nyugszik, amíg mindet el nem pusztítja. Ha nem öljük meg Igor, teljesen kirabol bennünket.” Ezután a drevljánok elfogták a fejedelmet. Testét két fa közé kötötték, majd szétszakították...»

Igor meggyilkolják a drevljánok. Miniatura a Radziwili Krónikából. A XV. század vége

Oleg és Igor kortársa volt **Árpád** magyar fejedelem. Ő vezette a magyar törzseket **895-ben** a Vereckei-hágón keresztül a Kárpát-medencébe. Ekkor vette kezdetét a honfoglalás. Krónikájában Nesztor is említést tesz a honfoglaló magyarokról. A Kijevi Rusz élén a **Rjurikovicsok** álltak, Magyarországon pedig az **Árpád-házi dinasztia**¹ uralkodott.

¹ *dinasztia* – egy adott ország élén álló uralkodói család

Az Árpád-ház zászlaja

A Rjurikovics címer

ELLENŐRÍZD MAGAD!

1. *Mi az eredete a 'Rusz' kifejezésnek? Milyen nézetek vannak ezzel kapcsolatban?*
2. *Mit tudsz Kijev első fejedelmeiről?*
3. *Mikor és miért kezdték a Kijevi Államot Ruszin földként emlegetni?*
4. *Hogyan lett Oleg Kijev fejedelme?*
5. *Milyen sajátosságai voltak a bizánci-ruszin kapcsolatoknak Oleg idején?*
6. *Miért nevezik a tudósok a X. század elejétől kezdve a Kijevi Államot Kijevi Rusznak?*
7. *Hogyan vesztette életét Oleg?*
8. *Ki követte Oleget a trónon?*
9. *Mi a poljugyje?*
10. *Milyen hadjáratokat folytatott Igor?*
11. *Mikor és hogyan halt meg?*
12. *Mikor vette kezdetét a magyar honfoglalás?*

13. *Nevezd meg a Kijevi Ruszban, illetve a Magyarországon uralkodó dinasztiákat!*

**VÉGEZD EL
A FELADATOT!**

- Állítsd időrendi sorrendbe az eseményeket!
 - A. A Kijevi Rusz határainál először jelennek meg a besenyők
 - B. A magyar honfoglalás kezdete
 - C. Oleg első hadjárata Bizánc ellen
 - D. Igor második hadjárata Bizánc ellen
 - E. Először ismeri el Bizánc Ruszt önálló államként
 - F. Igor halála

JEGYEZD MEG!

860 – Aszkold hadjárata Bizánc ellen és megkeresztelkedése

882–912 – Oleg uralkodása a Kijevi Államban

907, 911 – Oleg hadjáratai Bizánc ellen. Szerződéskötések

912–945 – Igor uralkodása

915 – a besenyők első megjelenése a Kijevi Rusz határainál

941, 944 – Igor bizánci hadjáratai

3. §. Olga és Szvjatoszlav uralkodása

1. Olga fejedelemsége (945–964)

A történelem folyamán a jelentős uralkodók mögött erős jellemű asszonyok álltak. A X. századnak két ilyen nagyszónya volt: **Sarolta**, Géza magyar fejedelem felesége, Szent István édesanyja, illetve **Olga**, Igor kijevi ural-

kodó hű társa, a lovagfejedelem Szvjatoszlav anyja. Hamar elvesztették férjüket és mindkettőjüknek harcolni kellett azért, hogy fiaik, István, illetve Szvjatoszlav megőrizhessék atyjuk trónját. Pogány országban éltek keresztényként.

Olga és Szvjatoszlav Igor ravatalánál

Igor halálát követően Olga került a fejedelmi székbe régensként. Trónra jutása után leverte a drevljánok lázadását, mivel azok megkérdőjelezték a Rjurikovicsok jogát az uralkodáshoz. **945-ben** utasítására sötét verembe vetették azokat a drevlján követeket, akik a kezét kérték fejedelmük, Mal számára. A később érkező követekre pedig rágyújtatta a fürdőt. Ezután megbocsátást színlelve közös torra hívta a drevljánokat, hogy együtt sirassák el Igort. Mikor azok kellőképp lerészegedtek, 5000 nemest mészároltak le Olga druzsinnyikjai. Nem került el a sorsát a drevlján főváros Iszkorosztyen sem.

- Miért állt ilyen kegyetlen bosszút Olga a drevljánokon?

«**946-ban** körülzártá Olga hadserege a drevlján fővárost, Iszkorosztyent. Egy egész nyáron keresztül tartott az ostrom. Ekkor Olga követeket küldött a városba a következő üzenettel: „Már minden drevlján város letette a fegyvert, nekünk adózik és békességben él. Mit akartok hát?” Azok pedig így feleltek: „Mi szívesen adóznánk, de félünk a bosszúdtól. Meg adnunk sincs már mit, se mézünk, se prémünk.” Olga a következőképpen válaszolt: „Nem kell nekem sem a mézetek, sem a prémek. Elég, ha minden porta ad három verebet és három galambot.” A drevljánok örömmel teljesítették kívánságát, azt gondolták, így vége szakad szenvedésüknek. A ruszinok pedig minden madár lábához egy-egy taplót erősítettek, majd meggyújtották és visszaengedték őket a fészükre. A madarak így módon lángba borították az egész várost. A városból menekülő drevljánokat pedig Olga katonái hányták kardélre.»

Olga fejedelemasszony világosan látta, az adószedés reformja¹ nélkül nem tudja megakadályozni a törzsek lázadását. Szakított a poljogyjével és meghatározott mértékű adót vezetett be, az **urokot**. Nem az uralkodó gyűjtötte be ezután az adót, hanem a törzsek hozták el járandóságukat egy előre meghatározott helyre, amit **pogosztnak** neveztek. A pogoszt a Kijevi Rusz közigazgatási egysége lett, ahonnan a fejedelem helytartója irányította az adott területet, szedte az adót, ítélkezett és szervezte a honvé-

¹ *reform* – a társadalmi, gazdasági és politikai berendezkedés politikai eszközökkel történő részleges megváltoztatása

delmet. Nesztor krónikás szerint ilyen pogosztot Olga először **947-ben** Novgorod földjén hozott létre. A magyaroknál a **vármegyék** voltak hasonló közigazgatási egységek, élükön az **ispánnal**. Az egyik legrégebbi vármegye Ung vármegye volt.

A Kijevi Rusz legfontosabb külpolitikai partnere továbbra is Bizánc maradt. **957** nyarán-őszén Olga 100 kijevi előkelőség élén Konstantinápolyba érkezett és kétszer is (szeptember 9-én, illetve október 18-án) találkozott Bíborbanszületett Konstantinnal. Béketárgyalásokra került sor, ahol megvitatták Rusz megkeresztelésének kérdését is. Nesztor krónikás úgy tarja, bizánci útja során Olga is kereszténnyé vált. Újabb békeszerződés aláírására Konstantinápoly és Kijev között nem került sor, ezért a fejedelemasszony elégedetlen maradt látogatásával.

Olga találkozója a bizánci császárral

Később felvette a diplomáciai kapcsolatot Németországgal és más nyugat-európai királyi udvarral is. A Kijevi Rusz nemzetközi tekintélye egyre nőtt.

2. Szvjatoszlav fejedelemsége (964–972)

964-ben Olga egyetlen fia, Szvjatoszlav lett az ország fejedelme. Édesanyjával ellentétben pogány maradt, egész életét hadjáratokban töltötte. A krónikás így jellemezte őt: *«Bátor volt és merész, járása, mint a párducé. Hadjáratai során katonái életét élte. Ugyanazt ette és itta, amit a katonái. Úgy aludt, mint a vitézei: nem sátorban, hanem a szabad ég alatt nyergét használva vánkosnak. Mielőtt megtámadott volna valakit, megüzente ellenfeleinek: „Megyek ellenetek!” Azt vallotta, a holtak nem ismerik a szégyent, tehát nem szabad megfutamodni a csatamezőről.»* Szvjatoszlavot lovagfejedelemnek is nevezték.

964-ben hadjáratot indított a Kazár kaganátus ellen. Visszaszerezte a Kijevi Rusz számára a Volga és Oka partján élő vjatyicsok törzsi fejedelemségét, amely a kazárok-nak adózott, majd legyőzte a volgai bolgárokat és elfoglalta Itilt, a kazár fővárost. Meghódította az Észak-Kaukázusban élő oszétokat, adigokat és Bila Vezsa kazár várost is.

968-ban került sor második kazár hadjáratára, amely a ruszinok győzelmével végződött. A kazárok bukásának azonban nemcsak pozitív következményei voltak. A kaganátus megszűnése következtében megnyílt az út az ázsiai nomád törzsek előtt Kijev felé.

A bizánci császár tudomást szerzett a ruszinok hősies győzelmeiről és szövetséget ajánlott Szvjatoszlavnak a bolgárok ellen, amit ő el is fogadott. Az első balkán hadjárat **967–968-ban** volt, melynek során a Duna mentén lerombolt 18 bolgár várost és elfoglalta Perejaszlavecet, amit később a Kijevi Rusz fővárosává kívánt változtatni. Ekkor kapta a hírt Kijeből, hogy a várost ostrom alá vették a besenyők. *„Te, fejedelem idegen földeket keresel és védel,*

míg a sajátodat elveszítheted!” – szolt a kijeviek üzenete. Szvjatoszlav visszatért hazájába és legyőzte a besenyőket. Ezután **közigazgatási reformot** hajtott végre. A pogosztok élére a törzsi fejedelmek helyett saját fiait állította. Ovrucsba, a drevljánok földjére Oleget, Novgorodba pedig Volodimirt küldte. Kijevet legidősebb fiára, Jaropolkra bízta.

970-ben visszaindult a Balkánra. A nemzetközi helyzet ekkorra teljesen megváltozott. Bizánc élén új császár állt, akit megijesztettek a pogány fejedelem katonai sikerei és szövetkezett ellene a bolgárokkal. Szvjatoszlavnak sikerült elfoglalni Plovdivot, a bolgár fővárost. Arkadiopolisznál azonban csatát veszített és kénytelen volt visszatérni a Duna partjára, Dorosztolba. A bizánci császár hadseregé-

Szvjatoszlav lelkesítő beszédet tart katonáinak

vel ostrom alá vette a várost, ami három hónapig tartott. A döntő ütközetre a bizánciak és ruszinok között **971 júliusában** került sor.

Szvjatoszlav a csata előtt így szólt katonáihoz: *„Nincs más választásunk, mint a harc. Nem hozhatunk szégyent a Ruszin földre. Ha meghalunk, dicsőséget nyerünk, de ha megfutamodunk, egy életen keresztül lehajtott fővel járhatunk.”* Az ellenséges erők kiegyenlítettek voltak, ezért a két uralkodó tárgyalni kezdett. A megbeszélésekre a Duna partján került sor, ahová a császár aranyban-ezüstben, állig felfegyverezve érkezett. Svjatoszlav viszont fehér ingben, csónakon, együtt evezve a katonáival. A fejedelem középmagas termetű volt, vastag szemöldökű, kék szemű, lapos orrú. Állát

borotválta és nagy bajuszt viselt. Teljesen kopasz volt, csak egy tincs jelezte nemesi származását. Svjatoszlavnak sikerült előnyös békeszerződést kötni. A ruszinok lemondtak a bizánciak krími és Duna-menti földjeinek a meghódításáról, a császár pedig békés elvonulást ígért nekik. Ugyanakkor értesítette a besenyőket arról, hogy a fáradt

Szvjatoszlav találkozása a császárral

ruszin csapatok hazaindultak. **972-ben** Kurja besenyő vezér Kijev alatt Szvjatoszlavékra támadt. A csata során Szvjatoszlav életét vesztette. Koponyájából Kurja aranyserleget készíttetett.

ELLENŐRIZD MAGAD!

- 1.** *Kik voltak a X. század leghíresebb asszonyai és miért?*
- 2.** *Miért állt bosszút Olga olyan kegyetlenül Igor gyilkosain?*
- 3.** *Mi ment végbe hamarabb a történelemben: Aszkold megkeresztelkedése, vagy Olga konstantinápolyi látogatása?*
- 4.** *Magyarázd meg a poljogyje, urok és pogoszt fogalmát!*
- 5.** *Mi a vármegye, és ki állt az élén?*
- 6.** *Mikor lett Szvjatoszlav kijevi fejedelem és miben különbözött Olgától?*
- 7.** *Hová vezetett Szvjatoszlav hadjáratokat és milyen sikerrel?*
- 8.** *Magyarázd meg a reform szó fogalmát!*

VÉGEZD EL A FELADATOT!

- A tankönyv képei és szövege alapján készítsd el Szvjatoszlav jellemzését az alábbi szempontok szerint:
 - 1.** Milyen volt a megjelenése?
 - 2.** Kik voltak a szülei?
 - 3.** Milyen pozitív és negatív jellemvonásokkal rendelkezett?
 - 4.** Melyek voltak életének legfontosabb állomásai?

5. Miért nevezte Karamzin orosz történész Szvjatoszlavot a ruszinok Makedóniai Nagy Sándorának?

JEGYEZD MEG!

945–964 – Olga fejedelemsége

957 – Olga követsége Konstantinápolyba

964–972 – Szvjatoszlav uralkodása

964, 968 – Szvjatoszlav hadjáratai a Kazár kaganátus ellen

967–968 – Szvjatoszlav első balkáni hadjárata

970–971 – Szvjatoszlav második balkáni hadjárata. A dorosztoli ütközet

4. §. A Kijevi Rusz társadalmi berendezkedése. A ruszinok mindennapjai

1. Társadalmi rendek

A középkori társadalmak rendekből álltak. **Rendnek** a történetírás a társadalomban azonos jogokkal és kötelezettségekkel rendelkezők csoportját nevezi. A Kijevi Rusz társadalma piramishoz hasonlított.

A szociális piramis élén a fejedelmek álltak. Ők rendelkeztek a legnagyobb államhatalommal, de az ő kezükben összpontosultak a legjelentősebb földbirtokok is. Kezdetben minden törzsszövetségnek volt fejedelme, később ez a jog csak a **Rjurikovics**-dinasztia képviselőit illette meg. A Kijevi Rusz feje a nagyfejedelem volt. A részfejedelemségeket pedig a részfejedelmek vezették. A fejedelmi rend zárt közösséget alkotott. Fejedelem csak fejedelem fia lehetett. A közöttük lévő viszonyt törvények nem szabályozták,

ezért gyakran robbant ki háború a kijevi trón megszerzéséért. A IX–X. század nagyfejedelmei Oleg, Igor, Olga és Szvjatoszlav voltak.

Князь
Олег
879-914

Oleg

Igor

Olga

Szvjatoszlav

A fejedelmek után rangban a **bojárok** következtek, akikről a krónikák a X. század végén tesznek említést. A bojárok a törzsi előkelőségek és a legrangosabb druzsinnyikok leszármazottjai voltak. A fejedelmekkel együtt ők alkották a Kijevi Rusz uralkodó rétegét.

Bojárok

A bojárok rendje nem volt homogén. Voltak közöttük rangban előkelőbbek és kevésbé előkelők. Az előkelőkből lettek a **vajdák**, az **ezredesek**, a **fejedelmi kancelláriák vezetői**, a kevésbé előkelőkből pedig a **századosok**, **tizedesek**, **tyiunok** (a fejedelmi birtokok intézői).

Kiváltságos jogokkal rendelkeztek a fejedelem hivatásos katonái, a **druzsinnnyikok**. Nem csak harcoltak, ha-

nem tevékenyen kivették részüket az államigazgatásból is. Hű szolgálatukért gyakran *szolgálati birtokot* kaptak, amivel életük végéig rendelkeztek.

A nagyfejedelem druzsinnyikjai körében

A kereszténység felvétele után fontos szerepet játszott a társadalom életében az **egyházi rend**. Ide tartoztak a **metropoliták**, akik a pátriárkák (egyházfők) után következtek a sorban, a **püspökök**, az egyházmegyék vezetői és az **áldozópapok**, vagyis az egyházközségek papjai.

A szociális piramis központi részét a gazdag városiakok: **kereskedők** és **kézművesek** foglalták el.

A rangsor alján a **szmerdek**, a **ljugyik**, **zakupok**, **rjadovicsek**, **cselédek**, **najmiták**, **holopok** és az **izgojok** álltak.

Az ország népességének nagyobb részét a **szmerdek** alkották. Ők személyileg szabad parasztok voltak, saját földdel, gazdasággal rendelkeztek, falvakban éltek és adót fizettek a fejedelemnek. A krónikák a parasztokat, a falvak lakóit **ljugyiként** is említik.

A szmerd kölcsönt vehetett fel földesúrától, amit annak a gazdaságában végzett munkájával válthatott meg. Az ilyen parasztot **zakupnak** nevezték (*kupa* magyarul hitel). Miután ledolgozta adósságát, ismét szabaddá vált. Azokat a zakupokat, akik szerződéses alapon dolgoztak, **rjadovicseknek** (*rjad* – szerződés) hívták.

A **najmiták** olyan szabad parasztok voltak, akiket a földesurak fogadtak fel valamilyen munkára. A hadifoglyokból lettek a **cselédek**, akik elvesztették személyes szabadságukat, eladhatták, elajándékozhatták, de meg is ölhatték őket.

A **holopok** uruk teljes tulajdonában álltak és a helyi lakosság soraiból kerültek ki. Néha jó szolgálataikért felszabadíthatták őket.

Kereskedő

A társadalom különleges csoportját alkották az **izgojok** (kitaszítottak). Azokat az embereket nevezték így, akik elvesztették kapcsolatukat környezetükkel. Izgojokká válhattak a földtelen szmerdek, vagy a fejedelmek, amennyiben nem volt hol uralkodniuk. Szemben a cselédekkel és holopokkal, ők szabadok maradtak.

A magyaroknál a fejedelmek megszólítása az **úr** volt, ami uralkodót jelentett. A fejedelem feleségét pedig az **asz-szony** címmel illették. Ők alkották a társadalom legfelső rétegét.

Az ország (eredetileg *uruszág*) szavunk is az úr (eredeti formájában *uru*) szóból származik. A nemzetségfők voltak a **bők**. Innen származik a bőség kifejezés. Rangban ők az urak után következtek. A harmadik réteghez az **ínek**, szabad közrendűek tartoztak. Valószínűleg elég szegények lehettek, mivel a nehéz időket még ma is ínséges időkként említjük.

A fejedelmeket szolgáló hadi népet **várjobbágyoknak** hívták, akik csak hadiszolgálatlalt tartoztak a várbirtokból kapott szolgálati birtokukért, és az ispán vezetésével vonultak hadba. Később egy részükből alakult ki a magyar nemesség alsó rétege, a **kőznemesség**, a másiból a **jobbágyparaszság**, amelynek nevét is átadta.

2. Városok keletkezése

A keleti szlávok földjeit a külhoni krónikások **Gardarikaként**, erődök országaként emlegették. A törzsi fejedelemségek központjai a *földvárak* voltak, amelyek a kedvező politikai-gazdasági körülmények hatására az államhatalom, honvédelem, kézművesség, kereskedelem és vallási élet központjaivá váltak. Helyükön a VIII–IX.

század fordulóján fokozatosan kialakultak a **városok**. A IX–X. század fordulóján Ruszban a forrásművek már 30 városról tudnak.

A városok legrégebbi része az erőd, **ditinec** volt, amelyet falak vettek körül, előttük mély árokkal, hogy a városiak megvédhessék magukat az ellenség támadásától. Itt éltek a fejedelmek, illetve a bojárok, de itt épültek fel az első templomok, székesegyházak is.

A leMBERGI ditinec-magas vár

A ditinec övező falak azonban az idők folyamán olyan szűkké váltak, hogy nem tudták befogadni az összes városi

építményt. Ezért a falakon kívül lassanként létrejöttek az **alsóvárosok** (*podol*) amelyekben elsősorban **iparosok** és **kereskedők** laktak, mégpedig gyakran úgy, hogy egy szakma művelői egy utcába tömörültek. Így jöttek létre a kovácsok, a fegyverkovácsok, az ácsok, a takácsok stb. utcái. Idővel az alsóváros köré is falat emeltek.

A kijevi podol

A keleti szláv városok nem voltak annyira beépítve, mint a nyugat-európaiak vagy a bizánciak. Ezért maradt hely a kerteknek, gyümölcsösöknek is. A házak egymás után sorakoztak, közöttük utcák húzódtak, általában az alsóvárostól a piactérig, ditinecig.

3. A ruszinok mindennapi élete és öltözködése

Rusz lakosságának többsége falvakban élt. Az emberek házaikat fából építették és 30–80 cm-re besüllyesztették a talajba. Télen könnyű volt felfűteni a földkunyhókat, nyáron viszont kellemesen hűvös volt bennük.

Földkunyhó

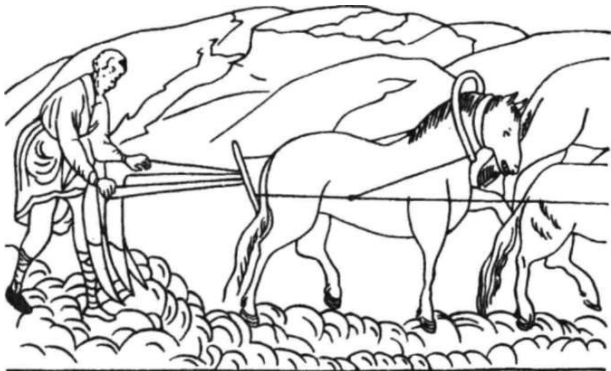

Rönkház ma

Az óorosz épületek négyzetalakú rönkházak voltak, nyeregtetővel, deszkapadlóval. A szoba sarkában állt az agyag- vagy kőkemence. A füst az épületből az ablakon, ajtón vagy a szalmatetőn keresztül távozott.

Ruszban a földművelésnek több formája volt ismert. Az erdős zónában **erdőirtásos földműveléssel** (égetéses gazdálkodás) foglalkoztak, melynek során az erdő egy részét felégették, majd az így nyert földet megművelték. Az erdőszyeppes és sztyeppes zónákban viszont a **parlagoló rendszer** (legelőváltó gazdálkodás) volt elterjedt. A műveletlen földeket feltörték, évekig pihentetés nélkül használták, majd parlagon hagyták legeltetés céljából. A földet először faekével felszántották, majd árpával, zabbal, rozs-
szal és búzával bevetették. Ismerték továbbá a karalábét, retket, uborkát, céklát, sárgarépat, borsót, vöröshagymát, illetve a fokhagymát. Gyümölcsöseikben almafák, meggyfák, szilvafák, diófák nőttek.

Tehenet, disznót, ökröt és lovat tenyésztettek. Mivel erdők, folyók, tavak mellett éltek, vadászattal, halászattal, vadméhészettel is foglalkoztak.

Szántó-vető szmerd

A városokban többnyire kézművesek és kereskedők laktak. A nagyvárosok pedig a fejedelmi, bojári családok, druzsinnyikok, illetve papok lakhelye volt.

A városlakók egyszobás lakásokban éltek, melyek mellé istállókat, csűröket, pincéket, különféle gazdasági épületeket építettek. A fejedelmek és bojárok lakhelye a kétszintes kúria volt sok-sok szobával. Ezekben a kúriákban mozgalmas élet zajlott. Itt születtek a törvények, szedték be az adókat, és itt történt az igazságszolgáltatás is. **A gridnicákban**, a druzsinnyikok termében pedig nagy mulatságokat tartottak.

A bojárok és druzsinnyikok drága bizánci selyemből, szőrméből varrattak maguknak ruhákat és drága ékszereket viseltek. A legdivatosabb viseletnek előkelő körökben az aranyhímzéses köpeny számított, melynek széleit szőrmével szegték be. Az ilyen köpenyt válra vetették és bros-

sal kapcsolták össze. Az öltözék kötelező részét képezte az öv és a bőrcsizma.

A fejedelmek viselete a X–XI. század fordulóján alakult ki és a következő elemekből állt: drága anyagból varrt felső ing, köpeny, vörös vagy zöld színű bőrnadrág, illetve csizma, prémsüveg fejdísszel és ékkövekkel díszített vállköpeny. A fejedelemasszonyok, bojárásszonyok kedvelték a bő újjú felső ruhákat, előszeretettel viseltek kiegészítőket: fülbevalót, arany és ezüst ékszert.

A gazdag kereskedők lenvászon ingekben és gyapjú kabátokban jártak. A szegényebb városi férfiak térdig érő háziszőtt inget és nadrágot viseltek. A nők ezzel szemben hosszú ingbe öltözködtek, amire felsőruhát öltöttek és övvel fogtak össze. A gazdagabbak mókus- vagy nyestbőrből, a szegényebbek pedig bárány-, kecske- és medveirhából készült bundában védekeztek a hideg ellen.

Öltözékek a XI. századból

ELLENŐRIZD MAGAD!

1. *Miért nevezik a középkori társadalmakat rendi társadalmaknak?*
2. *Milyen rendek alkották a Kijevi Rusz uralkodó rétegét?*
3. *Milyen volt a druzsinnyikok jogállása?*
4. *Kik tartoztak az egyházi rendhez?*
5. *Kik álltak a ruszin társadalom szociális piramisának az alján?*
6. *Nevezd meg a X. századi magyar társadalom főbb rétegeit!*
7. *Hogy nevezték a külhoni krónikások a keleti szlávok földjét, és miért?*
8. *Milyen részekből álltak a keleti szláv városok?*
9. *Jellemezd a ruszinok mindennapi életét és öltözködését!*

TUDÁSPRÓBA

Dátumok és események

- Köztudott, hogy Olga 957-ben járt Konstantinápolyban. Számítsátok ki, hány éve ült ekkor a kijevi trónon. Hány éves volt fia, Szvjatoszlav, ha édesapja halálakor töltötte be a harmadik életévét?
- Kortársak voltak-e a felsorolt személyiségek?
 1. Szvjatoszlav és Aszkold
 2. Aszkold és Oleg
 3. Oleg és Árpád
 4. Sarolta és Olga
 5. Rjurik és Szvjatoszlav

- Állapítsd meg az összefüggést a fejedelmek és uralkodásuk évei között!

1. Aszkold	A. 964–972
2. Oleg	B. 912–945
3. Igor	C. 945–964
4. Olga	D. 860–882
5. Szvjatoszlav	E. 882–912
- Állapítsd meg az összefüggést az események és dátumok között!

1. Aszkold bizánci hadjárata	A. 945
2. Szvjatoszlav második hadjárata a kazárok ellen	B. 895
3. Oleg első hadjárata Bizánc ellen	C. 860
4. A magyar honfoglalás	D. 968
5. Igort megölik a drevljánok	E. 907
- Állítsd az eseményeket időrendi sorrendbe!

A. Olga bizánci útja	
B. Aszkold halála	
C. A besenyők első megjelenése a Kijevi Rusz határainál	
D. A dorosztoli csata	
E. Oleg békeszerződése Bizánccal	

Történelmi fogalmak

- A ruszinoknál és a magyaroknál a társadalmi rangok más-más nevet viseltek, de sokban hasonlítottak egymáshoz. Találd meg a ruszin társadalmi rang magyar megfelelőjét!

1. Fejedelem	A. Várjobbág
2. Bojár	B. Úr
3. Szmerd	C. Bó
4. Druzsinnik	D. Ín (szabad közrendű)

- A felsorolt fogalmak közül melyek vannak kapcsolatban adószedéssel? Magyarázd meg a jelentésüket!

podol, pogoszt, ditinec, gridnica, urok, parlagoló rendszer, poljogyje

- Magyarázd meg, mi a különbség a szmerd és az izgoj között!
- Magyarázd meg, milyen hasonlóságok és különbségek vannak a cseléd és holop között!
- Magyarázd meg a hasonlóságot és a különbséget a fejedelem és bojár között!

Történelmi összefüggések

- Milyen összefüggés van az évszám, a város és a Ruszin föld között? Melyik fejedelem nevét írnád be a kérdőjel helyére?

860	<i>Konstantinápoly</i>	Rusz	?
882	<i>Novgorod</i>	Kijevi Rusz	?
968	<i>Perejaszlavec</i>	Kijevi Rusz	?

Történelmi személyiség

- Töltsd ki a táblázatot!

A fejedelem neve	Életrajzi adatai	Hatalma megerősítésére tett intézkedések	Kapcsolata Bizánccal	Kapcsolata szomszédaival	Uralkodásának eredményei

- Milyen történelmi eseményről számol be a krónikarészlet?

1. *«...elindult a drevljánok földjére, hogy behajtsa tőlük járandóságát. Miután beszedte az adót, hazafelé vette az irányt. Útközben azonban meggondolta magát és druzsinája egy részével visszatért Iszkorosztyenbe, a drevlján fővárosba nagyobb zsákmány reményében. Amikor a drevljánok értesültek újabb jövetele céljáról, tanácsot ültek fejedelmükkel, Mallal, és azt mondták: „Ha a farkas beszabadul a juhok közé, addig nem nyugszik, amíg mindet el nem pusztítja. Ha nem öljük meg..., teljesen kirabol bennünket.” Ezután a drevljánok elfogták a fejedelmet. Testét két fa közé kötötték, majd szétszakították...»*

2. *„Rjurik novgorodi varég fejedelem két főura Konstantinápoly felé hajózott. Kijevnél kikötöttek és megkérdezték az ottaniaktól, kié ez a föld. Három fivér Kij, Scsek és Horiv alapította városunkat, mondták, de most nyomorgunk és a kazárok adóját nyögjük. Ezután itt maradtak és irányítani kezdték a poljánok földjét.”*

- Kiről szól a krónikarészlet?

1. *«Bátor volt és merész, járása, mint a párducé. Hadjáratai során katonái életét élte. Ugyanazt ette és itta, amit a katonái. Úgy aludt, mint a vitézei: nem sátorban, hanem a szabad ég alatt nyergét használva vánkosnak. Mielőtt megtámadott volna valakit, megüzenzte ellenfeleinek: „Megyek ellenetek!” Azt vallotta, a holtak nem ismerik a szégyent, tehát nem szabad megfutamodni a csatamezőről.»*

2. *„Egyszer a táltosok azt jósolták neki, a lova fogja a halálát okozni. Ezért a fejedelem többé nem ült rá, de meghagyta lovászainak, hogy gondozzák rendesen. Teltek az évek és eszébe jutott a lova. A lovászai azt mondták neki, hogy paripája kilehelte a lelkét. Ő megörült, mivel nem teljesült be az átok. Illen-*

dően akart elbúcsúzni hű társától, ezért felkereste a maradványait. Te akartad az én vesztemet okozni, mondta és rálépett lova koponyájára. Ekkor kicsúszott onnan egy kígyó és halálra marta a fejedelmet.”

2. téma

A KIJEVI RUSZ A X. SZÁZAD VÉGÉN – A XI. SZÁZAD ELEJÉN

5. §. Szent Volodimir

1. Volodimir hatalomra kerülése Kijevben

Az interregnum¹ időszaka Szvjatoszlav halála után 980-ig tartott. Fiai harcot kezdtek a hatalomért. Jaropolk legyőzte öccsét, Oleget Ovrucsnál, aki a csatában életét veszítette, Volodimirt pedig elűldözte Novgorodból. Végül Volodimirnek **980-ban** sikerült varég segítséggel vereséget mérni bátyjára és megszerezni a kijevi trónt.

Volodimir uralkodása idején lényegesen megnőtt a Kijevi Rusz területe. 981-ben visszahódította a lengyelektől a dulibok és horvátok földjét, megszerezte a

*Szent Volodimir
(980–1015)*

¹ *interregnum* – az uralkodó halála és az új uralkodó trónra lépte közötti átmeneti időszak

cservényi városokat: Belzt, Holmt és Przemyślt. Megalapította Volodimir városát (ma Volodimir-Volinszkij). Az elkövetkező esztendőekben helyreállította Kijev fennhatóságát a radimicsek és vjaticsok felett. Megszilárdította országa nyugati és keleti határait. Nyugaton harcolt a litván jatvjág törzsek ellen, keleten pedig meggyűlt a baja a volgai bolgárokkal.

Befejeződött a Kijevi Rusz területi kialakulása, az ország törzsi felosztását területi felosztás váltotta fel. A sziverjánok, poljánok, drevljánok földje nevet felváltotta a *Kijevi föld*, *Novgorodi föld*, *Csernyihivi föld* elnevezés. A Kijevi Állam egyre inkább birodalom¹ vált.

2. Volodimir bel- és külpolitikája

Volodimir megváltoztatta az államigazgatás rendszerét. A meghódított földek élére a törzsi fejedelmek helyett saját fiait állította, akik az ő nevében uralkodtak. A *Régmúlt idők krónikájában* azt olvashatjuk, hogy „*Novgorodba Viseszlavot ültette, Izjaszlavot Polockba, Szujatopolkot Turovba, Jaroszlavot Rosztovba, Hlibet Muromba, Szujatoszlavot a drevljánok földjére, Vszevolodot Volodimirbe, Msztyiszlavot pedig Tmutarakanyba küldte uralkodni.*” A X. század 80-as éveire megszilárdult Ruszban a központosított állam.

A besenyők azonban egyre nagyobb veszélyt jelentettek az ország biztonságára nézve, ezért a nagyfejedelem megerősítette Rusz délkeleti határait. A Trubizs, Szula és Sztuhna folyók vonalán erődítményrendszert hozott létre, Kijev körül pedig kiépítette az úgynevezett kígyósáncot.

¹ *birodalom* – számos országot, népcsoportot összefogó államalakulat

Kígyósánc (rekonstrukció)

Ebben az időben kezdtek Ruszban pénzt verni. Ismertek voltak Volodimir ezüstmonétái, a szribnikek, illetve aranypénzei, a zlatnikok. A pénzérmék egyik oldala a fejedelmet ábrázolta hatalmi jelképeivel, a másik oldalán pedig a fejedelmi címer volt látható szigony formájában a következő felirattal: „*Volodimir a trónján, ez pedig az ő ezüstje.*”

Volodimir nagyfejedelem aktív külpolitikát folytatott. Jó kapcsolatokat ápolt Bizánccal, Lengyelországgal, Magyarországgal, Csehországgal. II. Baszileiosz bizánci

Volodimir aranypénze

császár katonai segítséget kért tőle a birodalmában kitört Phokasz-féle felkelés leveréséhez. Volodimir beleegyezett, cserébe a császár húgának, Annának kezét kérte. A császár azonban nem sietett teljesíteni kérését, ezért Volodimir elfoglalta Chersont (Korszunyt), a bizánciak krími birtokát. „*Ez a sors vár Konstantinápolyra is*” – üzenté a császárnak, aki jobb belátásra tért és elküldte hozzá Annát.

3. A Kijevi Rusz megkeresztelése

Volodimir birodalmát sok, más-más nyelvet beszélő, másképpen gondolkodó és több istenben hívő törzs lakta. A fejedelem feladata volt egy istenhez imádkozó és csak neki engedelmeskedő néppé kovácsolni őket. Kezdetben ezt a pogány istenek, elsősorban Perun imádásával akarta elérni, őt téve meg főistennek. „*A bálványokat egy teremben gyűjtötte össze: Perunt, az ezüstfejűt, aranybajszút, Horszt, Dazsbogot, Sztribogot, Szimarglát és Mokost*” – írta Nesztor a *Régmúlt idők krónikájában*.

Perun imádása

A többistenhitű (politeista) pogány vallás azonban gyengítette Volodimir központosító törekvéseit. A szomszédos szláv államok – Bulgária, Csehország, Lengyelország –, meg Bizánc példáját követve a fejedelem ezután a kereszténység felé fordult.

RÉSZLET

A FORRÁSMŰBŐL

„987-ben összehívta Volodimir a bojárait és a következőket mondta nekik: „Nálam jártak a mohamedán bolgárok, a németek, a zsidók és a görögök képviselői. Mindegyikük a maga vallását dicsérte. Mit tanácsoltok, melyiket válasszuk?” A bojárok erre így feleltek: „Küldj követeket mindegyik néphez, majd azok eldöntik, hol az igazság.” Volodimir pedig kiválasztott és útnak indított tíz férfit. Azok először a mohamedánok földjére értek, de tovább mentek, mivel nem tetszett nekik, amit láttak. Utána a németek következtek, azonban az ő hitük sem volt szimpatikus számukra. Végül Konstantinápolyba érkeztek, ahol fényes fogadtatásban részesítették őket. A ruszinoknak még a lélegzete is elállt, amikor meghallották a szebbnél-szebb egyházi éneket. Miután visszaérkeztek Kijevbe, a fejedelem megkérdezte tőlük, melyik vallás az igazi. „Oh, fejedelem, a mohamedánok furcsa népek, csak hajladoznak jobbra-balra, úgy óbégatnak, mint az örültek. A németek és zsidók templomában sem láttunk semmi szépet. A bizánciaknál viszont olyan gyönyörűségben volt részünk, amilyenről nem is álmodtunk. Bizony a görög hit az igazi, nem véletlenül választotta azt a nagyanyád, Olga is.”»

- Vajon miért választotta Volodimir a görögök vallását?

Volodimir végül a **bizánci (pravoszláv) kereszténység**¹ mellett döntött, és **988-ban** druzsinnyikjaival egyetemben **Korszunban** megkeresztelkedett. A kereszttségben a Vaszilij nevet kapta. Ezután nőül vette Anna hercegnőt, így rokonságba került a bizánci császárral.

Volodimir megkeresztelése Korszunban

Kijevben megparancsolta, hogy pünkösdkor a Dnyeper vizében tömegesen keresztelkedjenek meg alattvalói is, de előbb bele kellett dobniuk a pogány bálványokat a folyóba. 988-ban a Kijevi Rusz hivatalos vallása így a kereszténység lett.

Volodimir keresztény birodalmi fővárossá kívánta változtatni Kijevet. Parancsára átépítették a ditinecet, ma-

¹ *kereszténység* – az öt világvallás egyike

gas fallal vették körül, melynek főbejárata a *Szófia-kapu* volt. A kijevi erődnek ezt a részét ezután **Volodimirváros** néven kezdték emlegetni. Itt épült fel **989–996** között a Kijevi Rusz első kőtemploma, a Szűzanya tiszteletére felszentelt *Deszjatina templom*. Volodimir éves jövedelmének 1/10-ét ajánlotta a templom felépítésére, innen ered a név, deszjatina ukránul tizedet jelent. Rusz új keresztény egyháza az ószláv nyelvű bizánci rítust követte. Konstantinápolyból irányították. Kijevbe görög metropolitát¹ neveztek ki, aki a konstantinápolyi pátriárkának² volt alárendelve. Egyre több püspökséget hoztak létre (Novgorod, Rosztov, Csernyihiv, Perejaszlav), amelyek a későbbiekben ruszin papok kezébe kerültek. Fontos szerepet játszott a jövőt illetően az is, hogy az egyházi szláv nyelv gyorsan kiszorította a görög liturgiát.

A kereszténység felvételének köszönhetően létrejött az írásbeliség. Volodimir Kijevben megalapította az első iskolát. *„És összegyűjtötte a fejedelem az előkelőségek gyermekeit, hogy könyves tudományokat tanuljanak”* – írja a krónikás. A keresztény vallás elősegítette a keleti szláv törzsek politikai és kulturális egyesülését, illetve az ukrán **etnosz**³ kialakulását. A kolostorok az oktatás, kultúra és krónikaírás központjaivá váltak.

¹ *metropolita* – a pravoszláv egyházi ranglétrán a pátriárka után következik

² *pátriárka* – pravoszláv egyházfő

³ *etnosz* – olyan emberek történelmileg kialakult együttese, akik közös, viszonylag stabil kulturális vonásokkal rendelkeznek, tudatában vannak egységüknek, valamint más hasonló együttesektől való különbözőségüknek

A Deszjatina templom (rekonstrukció)

Élete alkonyán Volodimirnek meggyűlt a baja fiaival, Szvjatopolkkal és Jaroszlavval, akik nem akartak adót fizetni neki. Ellenük indult háborúba, amikor **1015-ben** meghalt.

Volodimir kedvelt alakja az ukrán történelemnek. A nép *Szép Napocskának* hívta, a tudósok *Nagy Volodimirnek* nevezték, a pravoszláv egyház pedig szentjei közé emelte.

A X–XI. század fordulóján a ruszinokhoz hasonlóan népünk is válaszút elé került. Maradjunk továbbra pogányok, vagy térjünk át a keresztény hitre? **I. (Szent) István** királyunk csakúgy, mint Szent Volodimir a kereszténység felvételében látta népe jövőjét és boldogulását.

I. István magyar király

Mindkét uralkodónak fegyverrel kellett megvédenie jogát az uralkodáshoz. Volodimir testvérével, Jaropolkkal vívott harcot életre-halára, István pedig rokonával, **Koppánnal**. Volodomir a bizánci pravoszláv kereszténységhez kötötte országa szekerét, István király viszont **II. Szilveszter** római pápától kért koronát. A két esemény még időben is közel áll egymáshoz, hisz Kijev megkeresztelésére 988-ban került sor, István megkoronázására pedig **1001. január 1-jén**. A X-XI. század fordulójától tehát a magyarok és az ukránok elfoglalták méltó helyüket a keresztény Európa népeinek nagy családjában.

ELLENŐRIZD MAGAD!

1. *Hogyan került Volodimir hatalomra? Milyen előneveket kapott kortársaitól és az utókortól?*
2. *Milyen földekkel bővült a Kijevi Rusz területe Volodimir idején?*
3. *Hogyan változtatta meg Volodimir Rusz államigazgatását?*
4. *Mit tett Volodimir országa délkeleti határainak megvédeése érdekében?*
5. *Milyen pénzeket veretett Volodimir?*
6. *Milyen céllal kezdeményezett vallási reformot Volodimir?*
7. *Mikor lett a kereszténység a Kijevi Rusz államvallása?*
8. *Milyen hatással volt Kijev arculatára a kereszténység felvétele?*
9. *Hogyan befolyásolta a kultúra fejlődését a kereszténység felvétele?*
10. *Milyen szerepet játszott a két kortárs uralkodó, I. Volodimir és I. István az ukránok, illetve a magyarok életében?*
11. *Mikor koronázták Istvánt magyar királlyá?*
12. *Magyarázd meg a metropolita, pátriárka, etnosz, interregnum és birodalom szavak fogalmát!*

**VÉGEZD EL
A FELADATOT!**

- Találd meg az összefüggést az ukrán és magyar történelem nagy alakjai között! Válaszodat indokold meg!

1. Olga	A. István
2. Szvjatoszlav	B. Sarolta
3. Volodimir	C. Koppány
4. Jaropolk	D. Géza

- Pótold a hiányzó időrendi láncszemeket! A tankönyv melyik képeit helyeznéd a kérdőjelek helyére?

?

?

- Népeink történetének szent uralkodói a képeken ábrázolt személyek. Képzeld el, hogy 1002-ben találkoztak egymással a két ország határán, a Kárpátokban. Vajon miről tárgyalhattak egymással? Készíts a tárgyalásukról 20 mondatos esszét!

Володимир Великий

JEGYEZD MEG!

980–1015 – Volodimir Szvjatoszlavics uralkodása

988 – a kereszténység a Kijevi Rusz államvallásává válik

989–996 – a Deszjatyina templom felépítése

1001. január 1. – I. István magyar királlyá koronázása

6. §. A Kijevi Rusz Bölcs Jaroszlav idején

1. Interregnum Volodimir halála után

Volodimirnek sok fia volt, akik harcot kezdtek a kijevi trón birtoklásáért és az országot négy esztendőre véres bel-

háborúba sodorták. A nagyfejedelmi címet **Szvjatopolk** követelte magának. A krónikás szerint **1015-ben** megölette fivéreit: **Boriszt, Hlibet és Szvjatoszlavot**. *«Volodimir halála után Svjatopolk kaparintotta kezébe a hatalmat, és ajándékokkal halmazta el a kijevieket. A nép azonban Boriszhoz húzott. Mikor Borisz hazafelé tartott a besenyők elleni háborúból, hírt kapott arról, hogy Volodimir halott. „Melletted állunk – mondták apja druzsinnyikjai –, indulj Kijevbe és foglald el apád trónját. Nem tehetem – volt a felelet –, nem emelhetek kezet a bátyámra.” Svjatopolk azonban nem volt ilyen nemes lélek és bérgyilkosokat küldött az Alta folyó mellett állomásozó öccséhez. Borisz imádkozott éppen, amikor orvul rátámadtak a sátrában. Dulakodásra került sor. Apródja, a magyar földről származó György testével védte urát, de egyenlőtlen volt a küzdelem. A támadók felülkerekedtek és meggyilkolták a fejedelemlét, illetve hű szolgáját. Hasonló sors várt Hlibre és Szvjatoszlavra is. Az utóbbit a Kárpátokban érték utol Svjatopolk pribékjei, amint éppen Magyarországra menekült bátyja elől»* – írta Nesztor a Régmúlt idők krónikájában. Boriszt és Hlibet a pravoszláv egyház szentté avatta, gyilkosukat pedig **Átkozott Svjatopolkként** említi a történelem.

Szvjatopolk ellen öccse, **Jaroszlav** is fellázadt. Először **1016-ban** ütköztek meg Ljubecs alatt. A csatát Jaroszlav nyerte és letaszította fivérét a trónról. A legyőzött fejedelemlét apósától, **I. Hős Boleszlav** lengyel királytól kért segítséget koronája visszaszerzéséhez. A lengyelek **1018-ban** Ruszba érkeztek, elfoglalták a fővárost és visszaültették a trónra Svjatopolkot. Megkaparintották továbbá a cservényi városokat is. A kijeviek nem szerették a dölyfös lengyeleket és kiűzték őket az országból, támogatottjukkal együtt. Svjatopolk a besenyőkhöz menekült.

Borisz és Hlib

1019 tavaszán tért vissza Rusz földjére, hogy újra megkaparintsa a hatalmat. A döntő csatára a két herceg között az Alta folyó partján került sor, és Jaroszlav teljes győzelmével ért véget. A nagyfejedlem Jaroszlav lett.

Röviddel ezután Jaroszlav öccse, a tmutarakanyi fejedelem, **Hős** vagy **Találékony Msztyiszlav** is bejelentette trónigényét. A két testvér **1023-ban** csapott össze Csernyihiv közelében. Msztyiszlav győzelmet aratott, de Kijevbe nem vonult be, meghagyta azt bátyjának. 1026-ban megállapodtak a közös kormányzás módjáról: a jobbparton Kijev központtal Jaroszlav uralko-

dott, a balparton pedig Msztyiszlav, országrészének fővárosa Csernyihiv volt. A közös kormányzás Msztyiszlav

1036-ban bekövetkezett haláláig maradt fenn. Ezután Jaroszlav a Kijevi Rusz egyeduralkodója lett.

2. Bölcs Jaroszlav bel- és külpolitikája

„*Volodimir felszántotta a földet, Jaroszlav pedig bevetette*” – írta a krónikás. Ez valóban így is volt, hisz az új nagyfejedlem apja ügyének méltó folytatójává vált. Éberen őrködött az ország területi egysége felett. 1031-ben visszaszerezte a lengyelektől a cservenyi földeket, északon eljutott a Balti-tenger partján élő csud törzsek földjére, ahol megalapította **Jurjev** városát (ma Tartu). Felújította és megszilárdította a központi ha-

Bölcs Jaroszlav

talmat, tökéletesítette az államigazgatást, könnyített az adókon. Uralkodása idején fellendült a földművelés, állattenyésztés, kézművesség, kereskedelem. A Kijevi Rusz fejlődésének zenitjére érkezett. Délen Korszuny – Bohuszlav – Bila Cerkva vonalán erődtímenyrendszert építtetett ki.

1036-ban, más vélekedés szerint 1017-ben vereséget mért a besenyőkre. A győztes csata helyén, vagyis ott, ahol az „égi bölcsesség” bevilágította a „pogány sötétséget”,

épült fel **1017–1037** között a *Szent Szófia-székesegyház* (a *szófia* bölcsességet jelent). A *Szent Szófia-székesegyház* **13 kupolája piramisszerű szerkezetet alkotott**. Itt iktatták be a nagyfejedelmeket, itt fogadták a követeket, itt zajlottak a püspökök gyűlései, ide temették az uralkodókat. Fő részei a fejedelmek és előkelők számára fenntartott kórusok, illetve az egyszerű nép számára kijelölt templomtér voltak. A kórusokkal szemben emelkedett a ragyogó fényt árasztó kupola. Az épület pompáját növelte a mainál 70 cm-rel mélyebben fekvő mozaikpadló¹ is. A székesegyház centrális, megvilágított részét mozaikok díszítették, a kevésbé világos oldalhajókat, a két torony falait és a karzatokhoz vezető lépcsőket pedig freskók².

A Szent Szófia-székesegyház ma

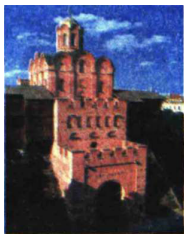
¹ *mozaik* – üveg- vagy márványdarabkákból cementre rögzített képek vagy díszítések

² *freskó* – friss vakolatra festett képek

*A Szent Szófia-székesegyház
(rekonstrukció)*

Jaroszlav folytatta az apja által elkezdett erősítések építését, így született meg **Jaroszlavváros**. Leghíresebb kapuja az **1037-ben** épült *Arany-kapu* volt, amelynek mára csak a romjai maradtak fenn. Az Arany-kapu tetején emelkedett az *Angyali Üdvözet*-(Blahoviscsennya) temploma.

Az Arany-kapu

Az Angyali Üdvözet-temploma (Blahoviscsennya)

Jaroszlav sokat tett azért, hogy a kijevi pravoszláv egyház függetlenné váljon a konstantinápolyi pátriárkától. **1051-ben** a püspökök kijevi gyűlésén, a konstantinápolyi pátriárka tudta és beleegyezése nélkül, nem görög metropolitát választottak, hanem a ruszin **Ilariont**.

Ilarion

Antonij Pecszerszkij

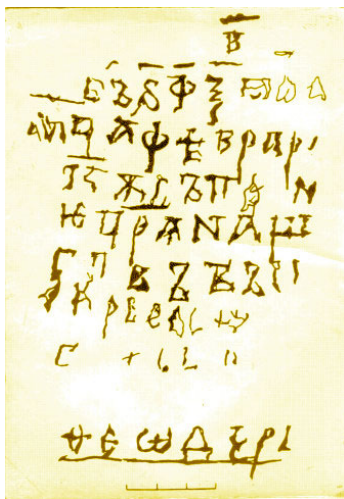
Ugyanebben az évben **Antonij Pecszerszkij** szerzetes megalapította a *Barlang-kolostort*¹. A nagyfejedelem támogatta továbbá a Szent György és a Szent Irina (Iréne) kolostorokat is (1037).

Ellentétben a legtöbb középkori uralkodóval Jaroszlav művelt ember volt. Szerette a könyveket, a kortársak sze-

¹ *kolostor* – rendház, olyan épületegyüttes, amelyben valamely szerzetesrend tagjai állandóan együtt élnek

rint „éjjel-nappal olvasott”. A történelemben a **Bölcs** nevet kapta. Sokat tett az oktatás, a tudomány és a művészetek fejlődéséért.

A Szent Szófia-székesegyházban **scrip-tóriumot**, könyvmásoló műhelyt nyitott, iskolát alapított a gazdagabb kijevek számára. Írást-olvasást tanultak itt a diákok, és elsajátíthatták a tudományok alapjait. A székesegyház könyvtárának birtokában 1000-nél is több, ritkaságszámba menő könyv volt. Más kolostorok és székesegyházak mellett szintén működtek iskolák, illetve könyvtárak, ahol *könyves emberek*, tudós papok, krónikások, írók, tevékenykedtek. A kijevek között terjedt az írásbeliség. Meglepően sokan tudtak írni és olvasni. Máig fennmaradtak a Szent Szófia-székesegyház falán azok a *graffitik*, melyekből megtudhatjuk például Bölcс Jaroszlav halálának pontos időpontját.

Bölcs Jaroszlav halálának pontos idejét közlő graffiti

3. Az első ruszin törvénykönyv

Bölcs Jaroszlav 1016-ban megalkotta a Kijevi Rusz törvényeinek első gyűjteményét, a Jaroszlav törvényeit. A Kije-

vi Rusz alapvető fontosságú jogi kódexe, a *Ruszka Pravda* (ruszin törvénykönyv) volt, amely három változatban maradt fenn, ezek a *Rövid*, a *Bővített* és a *Rövidített Pravda*, s közülük a *Rövid Pravda* első része tartalmazza Jaroszlav törvényeit, fia, a Jaroszlavicsok rendelkezéseivel együtt.

RÉSZLET

A FORRÁSMŰBŐL

Részletek a *Ruszka Pravdából*

1. *Ha szabad ember öl meg egy másik szabad embert, akkor álljon bosszút a testvéért a testvér; az apáért a fiú vagy fivérének gyermeke, vagy nővérének fia, ha pedig nem lesz, aki bosszút álljon, tegyen le (a gyilkos) 40 hrivnyát a meggyilkoltért.*

Ha a (meggyilkolt) ruszin, városlakó, kereskedő, kardhordó, izgoj vagy novgorodi volt, akkor 40 hrivnyát tegyen le érte (a gyilkos).

7. *A (kitépett) bajuszért 12 hrivnyát, a (kitépett) szakállért 12 hrivnyát (kell fizetni).*

10. *Ha a rabszolga varegnél vagy kolbegnél rejtőzik el, és három nap alatt nem adják vissza (előbbi tulajdonosának), akkor, ha a harmadik napon felismerik (az előbbi tulajdonos), vegye vissza rabszolgáját és kapjon még 3 hrivnyát is kárpótlásul.*

18. *Ha megölik az ognyiscsanyint, a sérelemért a gyilkos fizessen 80 hrivnyát, a többieknek nem kell (fizetni). A fejedelem jövedelmét begyűjtő szolga megölése is 80 hrivnya.*

21. *A fejedelem tyiunjáért 80 hrivnya, a ménest vezető főlovászmesterért (is) 80 hrivnya.*

22. *(A fejedelmi) falvak és szántók ügyét intéző hivatali emberekért 12 hrivnya, a fejedelmi tyiun segédének megöléséért 5 hrivnya.*

23. A szmerdért és holopért öt hriwnya jár.

25. A fejedelem bélyegzővasával ellátott lovaiért 3 hriwnya, a szmerd lováért 2 hriwnya.

33. Ha (valaki) beszántja a mezsgyét, vagy megsemmisíti a fákon a mezsgyejeleket, (fizessen) 12 hriwnyát (kárpótlásul a károsultnak)...

- Milyen büntetésfajták voltak a legelterjedtebbek Jaroszlav törvénykönyvében?
- Milyen büntetést nem találunk a felsorolt büntetésfajták között?
- Kinek az érdekeit védték ezek a törvények?

Bölcs Jaroszlav ítélkezik

4. Bölcs Jaroszlav – „Európa apósa”

Bölcs Jaroszlav idején a Kijevi Rusz egyre nagyobb nemzetközi tekintélyre tett szert. A fejedelem került a háborúkat, az európai országokkal jószomszédi kapcsolatokat ápolt. Külpolitikájában igen hangsúlyosak voltak a *dinasztikus házasságok*. A Bizánci Birodalom és a Kijevi Rusz között **1046-ban** megkötött békét fejedelmi friggyel pecsételték meg, Vszevolod Jaroszlavics és IX. Monomah Konstantin bizánci császár lányának házasságával. Jaroszlav legidősebb lánya, Erzsébet III. Harald norvég király felesége lett.

I. Kázmér lengyel fejedelem Jaroszlav testvérét, Máriát, Jaroszlav fia, Izjaszlav pedig Kázmér testvérét, Gertrudot vette feleségül. **1048-ban** I. Capeting Henrik francia király kéréket küldött Bölcs Jaroszlav udvarába, akik megkérték uralkodójuk számára Jaroszlav lányának, Annának a kezét. A királyi esküvőre **1049-ben** került sor. Anna magával vitte Párizsba evangéliumát¹, ami *Reimsi evangélium* néven vált ismertté. A későbbi ko-

Anna Jaroszlavna

¹ *evangélium* – görög eredetű szó, jelentése jó hír, örömhír, amellyel általában az *Újszövetség* első négy könyvét jelölik

rok francia uralkodói trónra lépésükkor erre a *Bibliára* esküdtek.

*Miután I. István magyar király az ellene merényletet elkövető Vazult megvakíttatta, annak fiai András, Béla és Levente elmenekültek Magyarországról. Béla Lengyelországba került, András és Levente Kijevbe, Bölcs Jaroszlav udvarába. 1038 táján András elnyerte a fejedelem leányának, **Anasztáziának** kezét. 1046-ban, amikor András visszatért hazájába, és Orseolo Péter halála után elfoglalta a trónt, Anasztázia is követte férjét. A királynő szívesen tartózkodott a Tihanyi-félszigeten, ahol megalapította az oroszkoí monostort és a bihari Tormova kolostort, ahová Kijevből hozatott apácákat. Magyarországon születtek fiai, **Salamon** és **Dávid**. Bölcs Jaroszlav unokája, Árpád-házi Salamon kétszer is ült a magyar trónon, de megtartani egyszer sem tudta, mivel unokatestvére, I Géza letaszította róla. Az Árpád-ház és a Rjurikovics-dinasztia az évek során sűrűn került egymással rokonságba. Bölcs Jaroszlav ükunokája volt például **II. (Vak) Béla** királyunk.*

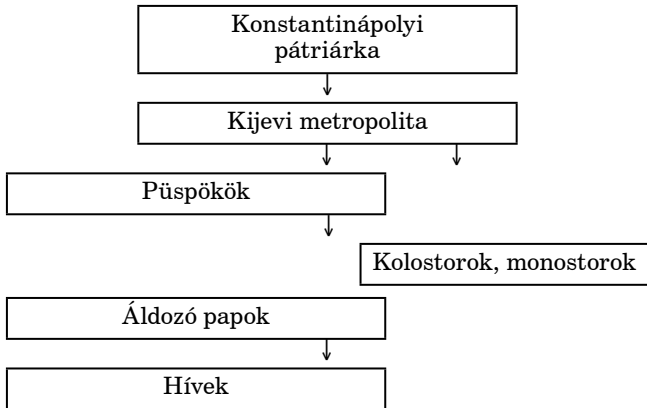
*A magyar történelemnek is volt tudós uralkodója, **Könyves Kálmán**, aki hasonlóan Bölcs Jaroszlavhoz sokat tett népe felemelkedéséért. Köztudomású, hogy mindketten sántítottak és testvérükkel versengtek a trónért. Jaroszlav Szvjatopolk ellen küzdött, Kálmán pedig Álmost győzte le a koronáért folytatott harcban. Könyves Kálmán is törvénykezett. Törvénykönyvei 1100-ban és 1115-ben jelentek meg. Ritkán alkalmazott halálbüntetést, eltörölte a kínzást. Törvénybe foglalta azt is, hogy „boszorkányak pedig nincsenek”.*

ELLENŐRIZD MAGAD!

1. Vázold fel Jaroszlav hatalomért folytatott harcának főbb állomásait!
2. Mire gondolt a krónikás, amikor azt írta, hogy „Volodimir felszántotta a földet, Jaroszlav pedig bevetette”?
3. Mikor épült a Szent Szófia-székesegyház és milyen szerepet játszott a Kijevi Rusz életében?
4. Sorold fel Volodimirváros és Jaroszlavváros legjelentősebb épületeit!
5. Mikor és ki alapította a Barlang-kolostort?
6. Miben rejlik Ilarion kijevi metropolitává választásának jelentősége?
7. Magyarázd meg a következő fogalmakat: mozaik, freskó, evangélium, scriptórium, könyves ember, graffiti, dinasztikus házasság!
8. Miért kapta Jaroszlav a történelemben a Bölcs nevet?
9. Van-e a magyar történelemnek hasonló alakja, és mit tudsz tevékenységéről?
10. Mikor született meg az első ruszin törvénykönyv, ki a szerzője és kinek az érdekeit védte?
11. Az európai uralkodóházak közül kikkel ápoltak rokoni kapcsolatokat a Rjurikovicsok?

VÉGEZD EL A FELADATOT!

- Az alábbi ábra alapján magyarázd meg a kijevi metropolita működését!

- Milyen előnevet kapott a történelemtől?
 1. Jaroszlav
 2. Kálmán
 3. Msztyiszlav
 4. Szvjatopolk
 - A. Találékony
 - B. Bölcs
 - C. Átkozott
 - D. Könyves
- Készíts rövid értekezést a következő személyek egyikéről!

JEGYEZD MEG!

1016 – Jaroszlav törvényei

1017–1037 – a *Szent Szófia-székesegyház* és az *Arany-kapu* felépítése

1019 – Jaroszlav és Szvjatopolk döntő csatája az Alta folyónál

1019–1054 – Bölcs Jaroszlav uralkodása Kijevben

1023 – Jaroszlav és Msztyiszlav ütközete Csernyihivnél

1026–1036 – Jaroszlav és Msztyiszlav közös uralkodása

1049 – Anna Jaroszlavna I. Capeting Henrik felesége lesz

1051 – A ruszin Ilarion kijevi metropolitává választása. A *Barlang-kolostor* létrehozása

7. §. A Kijevi Rusz társadalmi-gazdasági felépítése

1. Politikai rendszer

A Kijevi Rusz ***korafeudális soknemzetiségű birodalom*** volt, kormányzási formáját tekintve ***monarchia***¹. Területén több mint tizenkét törzs, illetve népcsoport élt: északon a finnugorok és baltok, a központi vidékeken a szlávok, délen pedig a türk törzsek. Az ország élén a kijevi nagyfejedelem állt, aki a törvényhozó, végrehajtó és bírói hatalmat összpontosította a kezében. Ő volt továbbá a hadsereg főparancsnoka is. A kijevi nagyfejedelmek a Rjurikovics-dinasztiából származtak, mindannyian Igor leszármazottai voltak, „*egyetlen nagyapa sok unokája*”. A

¹ *monarchia* – azon államformák gyűjtőfogalma, ahol az uralmat egy személy gyakorolja, aki hatalmát örökléssel vagy választással szerzi és haláláig uralkodik

részfejedelmek ekkor vazallusi¹ viszonyban álltak a nagyfejedelemmel. Volodimir és Jaroszlav idején Rusz *központosított monarchia* volt, mivel a hatalmat az egységes ország területén a nagyfejedelem gyakorolta Kijevből. Bölcs Jaroszlav halála után azonban fokozatosan *föderatív*² monarchiává változott. Kijev elveszítette befolyását, a nagyfejedelmi hatalom meggyengült, az egységes állam szétesett, miközben a részfejedelmek és részfejedelemségeik egyre erősebbek lettek.

Kezdetben a nagyfejedelmi hatalom támasza a druzsina volt. Idővel a druzsinnyikok átadták helyüket a **bojári tanácsnak**. Ugyan továbbra is összehívták a vicsét³, de a fejedelmi hatalom növekedésével veszített jelentőségéből.

2. Hűbéri viszonyok és földbirtoklás.

A függő parasztok kötelezettségei

A Kijevi Ruszban a földbirtoklásnak két formája volt: az **örökbirtok (votcsina)** és a **szolgálati birtok**. Örökbirtokkal Volodimir és Jaroszlav idején kizárólag a nagyfejedelem rendelkezett, amely az ősiség törvénye alapján atyáról fiúra szállt. Szolgálati birtoka a bojároknak és druzsinnyikoknak lehetett, amit a fejedelemtől kaptak katonai, udvari vagy más szolgálatuk fejében. Az ilyen birtokot a fejedelem bármikor visszavehette, és másnak adhatta. Nagy földbirtokosnak számított továbbá a pravo-

¹ *vazallus* – hűbérúrtól függő, hűbéresküvel neki elkötelezett személy a hűbéri láncban (a királytól a köznemesig)

² *föderáció* – az államszervezet olyan új formája, melyben több államalakulat alkot egy államszövetséget

³ *vicse* – népgyűlés

szláv egyház, amely óriási földekkel, falvakkal, városokkal rendelkezett.

A X–XI. században a fejedelmek és a földesurak fő jövedelemforrása az **úrbér** volt, amit a parasztok fizettek a földesúri föld használatáért. Ide tartozott az **úrdolga** (robot), melynek során a paraszt saját igavonó állatával, szerszámaival művelte meg a földesúr földjét és a **terményjáradék**. Az adót (terményjáradékot) eleinte portánként szedték be, később viszont szántóföldenként, általában méz, viasz, szőrme, gabona formájában. Később az adót már pénzben követelték a földesurak. A jobbágyok adóját a középkori Magyarországon **kilencednek** nevezték. Minden jobbágy köteles volt terményének kilencedik tizedét a földesúrnak adni (a tizedik tizedet pedig az egyháznak, ez volt a decima vagy dézsma). Eleinte természetben, a késői középkorban pénzben kellett fizetni a termés, illetve a juhok, kecskék és méhek szaporulata alapján. **Kapudót** pedig minden olyan telek után szedtek, amelynek a kapuján egy megrakott szénásszekér be tudott menni és meg tudott fordulni.

A X. századtól kezdve a Kijevi Ruszban bevezették, az úgynevezett **povozt**, fuvaradót, vagyis a paraszt köteles volt ingyen fuvarozni a fejedelemnek és a druzsinnyikoknak. A szmerdek hadkötelesek voltak. Ezenkívül részt kellett venniük a városfalak, erődök, hidak építésében is.

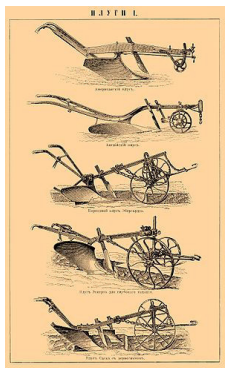
3. A mezőgazdaság, a kézművesség és a kereskedelem fejlődése

A ruszin népesség többsége továbbra is a mezőgazdaságban dolgozott. Tökéletesedtek a munkaeszközök. A

VIII–IX. században a földet még faekével művelték meg, a X. században pedig megjelent a vaseke.

Faeke

Különböző vasekék

Kezdetben árpat és zabot termesztettek, később búzát, illetve rozst. A zöldségfélék közül népszerű volt a ruszinok körében a káposzta, fehérrépa, uborka, sütőtök, fokhagyma, sárgarépa, cukorrépa, vöröshagyma. Kedvelt gyümölcsük az alma, a körte, a szilva és a meggy volt. Szarvasmarhát, sertést, juhot tenyésztettek. Vadásztak, halásztak, méhészkedtek.

A Kijevi Rusz kézművesei több mint 70 mesterséget ismertek. Legelterjedtebb a kovács szakma volt. A vasat mocsári, illetve tavi ércből nyerték. A ruszin kovácsok lapátot, sarlót, kaszát, szeget, ollót, kést, kardot, pajzsot, sisakot, csatabárdot készítettek.

Ruszban fejlett volt a fazekasság. A IX. századtól kezdve az edényeket már fazekaskorongon készítették. Mind-

egyik mesternek volt márkajegye: rombusz, csillag. Messze földön híresek voltak a ruszin ötvösök. Űgyesen tudtak vékony arany- és ezüsthuzalból dísz tárgyakat hajtogatni. Ezt hajtogatásnak, vagy *szkánynak* nevezték. A *zerny* (kockás, szemes) módszer során arany-, ezüst- vagy platinagolyókat forrasztottak az ékszer felületére. A *tűzzománc technika* alapja pedig az volt, hogy a fémtárgyak felületét más-más színű *zománccal* vonták be.

Szkány

Zerny

Tűzzománc

Minden ruszin családban foglalkoztak szövással és fonással, hisz az emberek házi készítésű ruhában jártak. Fejlett volt továbbá a bőr- és famegmunkálás, kő-, illetve csontfaragás.

A Kijevi Rusznak jó volt a földrajzi fekvése, ezért Volodimir és Jaroszlav idején Kelet-Európa egyik legnagyobb kereskedelmi központjává vált. A Pocsajna folyó partján fekvő kikötőbe futottak be a hazai és külföldi kereskedők áruval megrakott hajói. A kijevi piacokon görög, bolgár, örmény, zsidó kereskedők kínálták portékájukat.

Rusz területén három kereskedelmi út haladt át: a görög, Észak-Európából Bizánc irányába, a *vas út*, Európából a Kaukázuson át az arab világ felé, és a *só út* Krímből Kijevbe.

Eleinte a kereskedők között a termékek cseréltek gazdát, később pénzt¹ kezdtek használni vásárlásaiknál. Rusz földjén először Volodimir veretett monétákat: a zlatnikokat és a szribnikeket. Később Szvjatopolk és Bölcs Jaroszlav is folytatta ezt a hagyományt. A XI. század közepén jelent meg a *hrivnya*, amely meghatározott súlyú és formájú ezüstrúd volt. A *hrivnya* mellett pénzként használták még a mókus-, illetve nyestbőrt. A szörme pénz forgalmát az állam szigorú ellenőrzés alatt tartotta, csak megfelelő minőségű bundát ismertek el pénzként és meghatározták az ezüsthöz viszonyított értékét.

*Kijevi, novgorodi és
csernyhivi különleges formájú
hrivnya*

ELLENŐRIZD MAGAD!

1. *Milyen volt a Kijevi Rusz politikai rendszere és kormányzási formája?*
2. *Miért nevezték Igort „sokunokás” nagyapának?*
3. *Milyen jogokkal rendelkezett a nagyfejedelem?*

¹ *pénz* – minden olyan meghatározott értékkel bíró tárgy, amely a kereskedelmi forgalomban hosszabb-rövidebb ideig, mint állandó fizetési eszköz használatos, amelynek átadásával dolgokat lehet megvásárolni, illetve adósságokat törleszteni

4. *Magyarázd meg a különbséget a központosított és föderatív monarchia között!*
5. *Magyarázd meg a vazallus és a vicse szavak fogalmát!*
6. *Mi a különbség az örökbirtok és a szolgálati birtok között?*
7. *Milyen kötelezettségei voltak a ruszin parasztoknak a földesúrral szemben?*
8. *Milyen kötelezettségei voltak a magyar parasztoknak?*
9. *Hogyan művelték meg a ruszin parasztok a földet?*
10. *Milyen dísz tárgyakat tudtak a ruszin ékszerészek készíteni?*
11. *Milyen kereskedelmi utak metszették egymást?*
12. *Milyen pénzeket használtak a Kijevi Rusz területén?*

**VÉGEZD EL
A FELADATOT!**

- Fejtsd meg a keresztrejtvényt!

1							
2							
3							
4							
5							
6							
7							
8							
9							

1. Népgyűlés
 2. Fejedelemasszony, aki bosszút állt a férjéért
 3. Itt szenvedett vereséget Szvjatopolk Jaroszlavtól
 4. Ő gyilkoltatta meg Aszkoldot
 5. Volodimirváros és Jaroszlavváros is ez volt
 6. „Sokunokás” nagypapa
 7. Ezek vagyunk mi, ez a nemzetiségünk
 8. Államalapító királyunk
 9. A kijevi dinasztia névadója
- Készíts 15 mondatos értekezést a Kijevi Rusz fejedelmeiről a következő vázlat alapján!
 1. Milyen dinasztiaiából származtak?
 2. Politikájuk sajátosságai.
 3. Volt-e valamilyen kapcsolatuk a magyarokkal?

8. §. A Kijevi Rusz kultúrája a X. század végén – a XI. század első felében

1. Az ukrán nyelv kialakulása és fejlődése

Az ukránság néppé válásának folyamata a keleti szláv törzsszövetségek időszakában vette kezdetét. A **IX–XIII.** századra tehető az ukrán nyelv születése is, amely sokban különbözött a mai beszélt nyelvtől, ezért a tudósok inkább *óukrán nyelvként* említik. Az államiság létrejöttével szükségessé vált az *írásbeliség*. A ruszinok már a kereszténység felvétele előtt tudtak írni-olvasni. A külföldi krónikák ruszin írásjelekről beszélnek, amelyek a görög ábécé alapján jöttek létre. A *Szent Szófia-székesegyház* falára felkarcolt graffitikról a szlávok ősi betűi köszönnek vissza ránk.

Ősi szláv betűk a Szent Szófia-székesegyház falán

A történelem előtti időkben a magyarok sem latin betűkkel írtak. A mi írásunkat rovásírásnak nevezték.

A székely-magyar rovásírás

A kereszténység felvétele után Ruszban a papok görögül prédikáltak és a *Biblia* is görög nyelven íródott. A ruszinok számára ismeretlen volt ez a nyelv, ezért átvették a **Cirill** és **Metód** által még **863-ban** létrehozott írásbeliséget. A testvérpár Mihály bizánci császár parancsára a görög ábécé betűi alapján megalkotta a szláv ábécét, azaz a glagolita és a cirill betűket. A ruszinok kezdetben glagolita betűkkel írtak, de a X. század végén áttértek a cirillre. Az egyházi könyvek, krónikák, irodalmi alkotások, a *Biblia* és a szentmisék nyelve ezután az *ószláv*, vagyis az egyházi szláv nyelv lett. Ruszin földön tehát két nyelvet használtak: az egyszerű nép nyelvét, az óukránt és a „könyves”

nyelvet, az egyházi szlávot vagy ószlávot.

A magyarság egyik legfontosabb magyar nyelvű szórványemléke *A tihanyi bencés apátság alapítólevele*, amelyben I. András király 1055-ben összeíratta a monostor birtokát. E latin adománylevél szövegében számos olyan magyar nyelvű helymegjelölés fordul elő, amely a XI. századi hazai nyelvállapotról árulkodik. Az okirat nemcsak tulajdonneveket, hanem közneveket, szószerkezeteket és egy mondatföredéket is tartalmaz magyarul:

„Feheruuaru rea meneh hodu utu rea”, vagyis *„Fehérvárra menő hadi útra”*.

Szent Cirill és Szent Metód a szláv írásbeliség megalapítói

2. Oktatás

Az ország megkeresztelése következtében gyors fejlődésnek indult az oktatás. Elsőként Szent Volodimir alapított iskolát saját és az előkelőségek gyermekei számára, ahol *„megtanulhatták a könyves tudományokat”*. Bölcs Jaroszlav apja nyomdokain haladva szintén sokat tett az oktatás fejlődéséért. Novgorodi tartózkodása idején isko-

lát szervezett. Írni, olvasni, számolni tanultak itt a gyerekek és elsajátították a kereszténység alapjait. A *Szent Szófia-székesegyház* mellett működő iskolában pedig már diplomátakat, illetve kereskedőket képeztek. Ezért nagy hangsúlyt fektettek a latin, görög és idegen nyelvekre, illetve a retorikára, filozófiára, grammatikára, földrajzra. Jaroszlav unokája, Janka **1086-ban** a kijevi *Andrijivszkij-kolostorban* megalapította az első lányiskolát.

Rusz városi lakosságának többsége írástudó volt. Szerződéseiket, leveleiket, különféle feljegyzéseiket *nyírfakéregre* írták. A régészek Novgorodban és a Lviv megyei Zvenihorodban találtak ilyen emlékeket.

Egy novgorodi kisfiú, Onyifim nyírfakéregre írt levele

3. Az első kézírásos könyvek megjelenése

A Kijevi Rusz idejéből nagyon kevés könyv maradt ránk. A legrégebbek közülük: a *Reimsi evangélium* és *Osztromir evangéliuma*.

Mint már említettük, a *Reimsi evangéliumot* a XI. század 40-es éveiben készítették Kijevben Jaroszlav lánya, Anna számára, aki **1049-ben** ment férjhez I. Capeting Henrik francia királyhoz. Az *Újszövetség* Annával Reimsbe került, ahol a francia királyok szent könyvként tisztelték.

Osztromir evangéliuma **1056–1057-ben** született Kijevben. A kutatók véleménye szerint óbolgár nyelvből a kijevi **Grigorij** kántor és a novgorodi poszadnyik, **Osztromir** fordították le oroszra.

A kézzel írott könyvek művészeti alkotások is voltak egyben. Csodálatos miniatűrök¹ és iniciálék² díszítették őket, a fejezetek pedig fejlécekkel³ kezdődtek.

A Reimsi evangélium

Lukács evangelista Osztromir evangéliumában

¹ *miniatúra* – színes festmény régi krónikában vagy más könyvben

² *iniciálé* – a szöveg kiszínezett kezdőbetűje

³ *fejléc* – a könyv vagy a fejezet elején lévő festmény

Fontos történelmi források a különböző falfeliratok, úgynevezett graffitik, melyeket ismeretlen kijevek karcoltak különféle épületek falára. A *Szent Szófia-székesegyház* falán 1052. március 3-i dátummal készült az a graffiti, amely arról tudósít bennünket, hogy villámcsapás érte a templom épületét. Egy Píscsan nevezetű fiú pedig azt karcolta székesegyház falára, hogy „*Píscsan írta, aki a kántorhoz jár tanulni*”, valaki más meg azt, „*Kuzjma – poroszja*” (Kuzjma – kismalac).

4. Irodalom

Az írásbeliség elterjedése előtt a keleti szlávok gazdag népköltéssel rendelkeztek. Izgalmasak voltak legendáik, meséik, szívhez szólóak ünnepi, lakodalmas és karácsonyi énekeik, rejtélyesek varázslataik, illetve varázsigéik.

Nagy népszerűségnek örvendtek a nép körében a hősi eposzok (*bilinák*). Legősibbek közülük az úgynevezett Kijeji vagy Volodimiri ciklushoz tartozók. Ezek az epikai művek a **X–XI.** században keletkeztek, és a hazát védő őriásokról szóltak, illetve Volodimirnak, Szép Napocskának állítottak emléket. Megtudhatjuk belőlük, hogyan mentette meg Kijevet három hős: **Ilja Muromec, Dobrinja Mikityics és Aljosa Popovics.**

Ruszban terjedt a fordításos irodalom. Az emberek nagy hittel olvasták a *Bibliát*, a szentek életéről szóló történeteket. Sok ember kedvenc könyve volt a bibliai és antik szállóigéket tartalmazó *Méhecske* vagy **Georgij Amartol** bizánci történész *Krónikája*.

A X–XI. században jelentek meg az első olyan eredeti ruszin irodalmi alkotások, melyeknek ismerjük a szerzőit. Ekkor születtek a fejedelmek, bojárok és papok számára

A három hős

megfogalmazott egyházi prédikációk. **1037–1050** között írta meg Ilarion, a későbbi kijevi metropolita, ünnepélyes prédikációját *A törvényről és a malasztról*. Ilarion ebben a művében lelkesen védte Rusz érdekeit Bizánccal szemben.

5. Építészet, festőművészet, zeneművészet

Ruszin földön fából, kőből és téglából emeltek épületeket, erősítményeket, templomokat, hidakat. A házak általában földszintesek voltak, a nagyvárosokban néha egyemeletesek.

Az első kőtemplomokat külföldi mesterek építették a kereszténység felvétele után. A ruszin építészek hamar elsajátították ezeket az ismereteket és szebbnél szebb

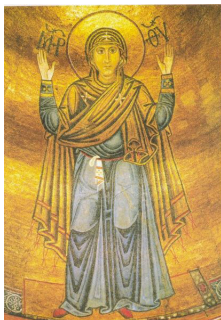
templomokat, palotákat, erődöket emeltek. Kőből készült például a *Deszjatina templom* és a *Szent Szófia-székesegyház* Kijevben, vagy a Msztyiszlav fejedelem utasítására **1036-ban** épült csernyihivi *Urunk Színeváltozása*-(Preobrazsenszkij) székesegyház.

*Az Urunk Színeváltozása-(Preobrazsenszkij)
székesegyház Csernyihivben*

A templomokat csodálatos monumentális képzőművészeti alkotások: freskók és mozaikok díszítették. A *Szent Szófia-székesegyház*ban látható a felemelt kezekkel imádkozó Istenanya mozaikképe, akit a görög ikonográfiában *Orantának*, azaz könyörgőnek neveznek. A központi kupola belső boltozatát a szigorú, sőt fenyegető arcú Mindenható Krisztus, a *Patokrátor* mozaikja uralja. A székesegyház legnevezetesebb freskóján pedig Bölcs Jaroszlav látható

családjával. A mozaikokon és freskókon kívül a templomokban **ikonok**¹ is voltak.

Istenanya, Oranta

A Patokrátor

Bölcs Jaroszlav családjával

¹ *ikon* – Jézus, Szűz Mária vagy más szentek festői ábrázolása, vallásos imádat tárgyát képezi

A Ruszin föld híres volt erődítményeiről, amelyeket falak vettek körül, a falak előtt várárok húzódott, azon pedig híd vezetett keresztül. A ditinecekbe kapukon, tornyokon át lehetett bejutni. A kapuk felé néha templomot emeltek. Az *Arany-kapu* tetején emelkedett például az *Angyali Üdvözlés-temploma*, a perejaszlavi *Püspök-kapu* felett pedig a *Fedorivszki templom*.

A ruszinok szerették a zenét. Énekeltek családi ünnepeiken, de harsonák hangjára és dobpergésre mentek csatába is. Legkedveltebb húros hangszerük a hárfa és lant volt. A fúvós hangszerek közül ismerték a kürtöt, trombitát, furulyát és fuvolát, az ütős hangszerek közül pedig a csörgődobot, a cintányért, a különféle csengettyűket és csörgőket. Hárfa hangjára mesélték bilináikat is.

ELLENŐRIZD MAGAD!

1. *Milyen két nyelvet használtak a Kijevi Ruszban?*
2. *Volt-e írásbelisége a ruszinoknak a kereszténység felvétele előtt?*
3. *Hogyan írtak a magyarok a történelem előtti időkben?*
4. *Kik alkották meg a szláv írásbeliséget?*
5. *Milyen ábécét használtak a magyarok?*
6. *Kik alapítottak Ruszban először iskolát, és mit tanultak ott a gyermekek?*
7. *Mit tudsz a Reimsi evangélium keletkezéséről és későbbi sorsáról?*
8. *Mikor és kik hozták létre Osztromir evangéliumát?*
9. *Milyen irodalmi műfajok voltak a legkedveltebbek Ruszban a X–XI. század fordulóján?*

10. *Hol épültek a Kijevi Rusz első kőtemplomai?*
11. *Nevezd meg a Szent Szófia-székesegyház leghíresebb mozaikját és freskóját!*
12. *Magyarázd meg a következő fogalmakat: miniatúra, iniciálé, fejléc, ikon, oranta!*

VÉGEZD EL A FELADATOT!

- Állítsd időrendi sorrendbe az eseményeket!
 1. Az Urunk Színeváltozása-székesegyház felépülése
 2. A Deszjatina templom megépülése
 3. A Szent Szófia-székesegyház építésének kezdete
 4. Osztromir evangéliumának létrejötte
- Milyen művészeti ágakhoz sorolhatók a következő fogalmak? Tüntesd fel őket a táblázat megfelelő oszlopában!

Miniatúra, mozaik, ditinec, fuvola, fejléc, prédikáció, bilina, csörgő,
freskó, csörgődob, iniciálé, székesegyház, trombita, ikon, gridnica

Irodalom	Építészet	Monumentális képzőművészet	Kézírásos könyvek	Zene
----------	-----------	----------------------------	-------------------	------

JEGYEZD MEG!

1036 – felépül Csernyihivben az *Urunk Színeváltozása-székesegyház*

1037–1050 – Ilarion megírja művét *A törvényről és a málasztról*

A XI. század 40-es évei – a *Reimsi evangélium* születése

1056–1057 – létrejön *Osztromir evangéliuma*

1086 – Jaroszlav unokája Janka az *Andrijivszkij-kolostor*-ban létrehozza az első lányiskolát

TUDÁSPRÓBA

Dátumok és események

- Számold ki, hány év telt el a kereszténység felvétele és Bölcs Jaroszlav trónra lépése között? Hány esztendővel ezelőtt zajlottak ezek az események?
- Kortársak voltak-e?
 - a) Bölcs Jaroszlav és Találékony Msztjiszlav
 - b) Bölcs Jaroszlav és Árpád magyar fejedelem
 - c) Aszkold és Szép Napocska
 - d) I. András magyar király és I. Capeting Henrik francia király
 - e) a kijevi Grigorij kántor és a novgorodi poszadnyik Osztromir
- Állapítsd meg az összefüggést a fejedelmek és uralkodásuk évei között!

1. Volodimir	A. 1015-1019
2. Bölcs Jaroszlav	B. 964–972
3. Találékony Msztjiszlav	C. 980–1015
4. Átkozott Szvjatopolk	D. 1019–1054
5. Szvjatoszlav	E. 1023–1036

- Állapítsd meg az összefüggést a dinasztikus házasságok és dátumaik között

1. Vszevolod és a bizánci hercegnő	A. 988
2. Anna és Henrik	B. 1038
3. I. András és Anasztázia	C. 1046
4. Nagy Volodimir és Anna bizánci hercegnő	D. 1049
- Állítsd az eseményeket időrendi sorrendbe!
 - A.** Az Arany-kapu megépítése
 - B.** Jaroszlav törvényei
 - C.** A Barlang-kolostor létrehozása
 - D.** Reimsi evangélium
 - E.** Jaroszlav és Szvjatopolk döntő csatája az Alta folyónál

Történelmi fogalmak

- Állapítsd meg az összefüggést a fogalom és meghatározása között!

1. Urbér	A. Színes festmény régi könyvekben
2. Miniatura	B. Örömhír, az <i>Újszövetség</i> négy könyve
3. Monarchia	C. Falfirka
4. Graffiti	D. Adó a földesúrnak a föld használatáért
5. Evangélium	E. Államforma, ahol az uralmat egy személy gyakorolja

Történelmi személyiség

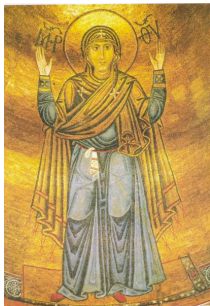
- Készíts értekezést a képen látható fejedelemről az alábbi vázlat alapján:

1. Mikor élt, és mikortól vált egyed-uralkodóvá?
2. Jellemezd külsejét!
3. Mik voltak a legnagyobb történelmi tettei?
4. Kihez hasonlítanád a magyar történelemből, és miért?
5. Mi a véleményed a fejedelemről!

Történelmi emlék

- Tekintsd meg az alábbi illusztrációkat! Mikor, hol és miért jöttek létre? Ki volt akkor Rusz fejedelme? Milyen jelentőségük volt a ruszinok életében?

Történelmi összefüggések

- Határozd meg az okait és következményeit!
 - * *A kereszténység felvétele a Kijevi Ruszban*
 - * *Dinasztikus házasságok Bölcs Jaroszlav idején*

Történelmi források

- Honnan van az idézet? Mit tudsz erről a dokumentumról?
 1. *Ha szabad ember öl meg egy másik szabad embert, akkor álljon bosszút a testvérért a testvér; az apáért a fiú vagy fivérének gyermeke, vagy nővérének fia, ha pedig nem lesz, aki bosszút álljon, tegyen le (a gyilkos) 40 hrivnyát a meggyilkoltért.*

Ha a (meggyilkolt) ruszin, városlakó, kereskedő, kardhordó, izgoj vagy novgorodi volt, akkor 40 hrivnyát tegyen le érte (a gyilkos).
 7. *A (kitépett) bajuszért 12 hrivnyát, a (kitépett) szakállért 12 hrivnyát (kell fizetni).*
- Milyen történelmi eseményt elevenít fel az alábbi forrásrészlet? Fogalmazd meg a jelentőségét!

„A bálványokat egy teremben gyűjtötte össze: Perunt, az ezüstfejűt, aranybajuszút, Horszt, Dazsbogot, Sztribogot, Szimarglát és Mokost.”

- Honnan származik az alábbi részlet? Hogyan mondanád ma?

„Feheruuaru rea meneh hodu utu rea”

- Kitől származik az okiratrészlet?

„Mert a törvény az igazság és kegyelem előhírnöke. Az igazság és a kegyelem viszont a jövőben lakozik. Mint ahogy a törvény tette kereszténnyé az embereket, úgy a keresztség nyitotta meg előttük az utat az örök élet felé. Mózes és a próféták Jézus eljövételéről beszéltek, Krisztus és az apostolok pedig a feltámadásról és a jövő századokról.”

3. téma

A KIJEVI RUSZ A XI. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBEN – A XIII. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN

9. §. A Kijevi Rusz Jaroszlav utódai idején

1. A trónutódlás kérdése Bölcs Jaroszlav halála után

Bölcs Jaroszlav még életében meghatározta a trónutódlás rendjét.

RÉSZLET A FORRÁSMŰBŐL

«1054-ben Jaroszlav így szólt fiaihoz: „Gyermekeim, én nemsokára elhagyom ezt az árnyékvilágot. Arra kérlek titeket, szeressétek egymást jó testvérekhez méltóan. Éljetek béke-ségben, mert úgy legyőzhettek minden ellenséget... Leg-idősebb fiam, Izjaszlav uralkodjon Kijevben, Csernyihivben Szvjatoszlav, Vszevolod pedig Perejaszlavban üljön a trónon. Igoré legyen Volodimir (Volhínia), Vjacseszlavé Szmolenszk, Halicsot meg unokám, Rosztjiszlav örökölje.” És így elosztotta közöttük a városokat, illetve falvakat. Izjaszlavnak meghagyta, hogy helyette uralkodjon és védje meg a gyengébbeket, a többieknek pedig azt, ne kívánják el a másik részét.»

- *Hogyan osztotta fel országát fiai között Bölc Jaroszlav?*

Bölcs Jaroszlav elképzelése szerint fiai egymást követték a nagyfejedelmi trónon. Először a idősebbek, majd

pedig a fiatalabbak. Miután minden fiú meghalt, az unokák következtek: az idősebbek gyermekeit a fiatalabbak gyermekei váltották. A trónöröklésnek ezt a rendjét **szeniorátusnak** nevezzük. A szeniorátus rendje szerint a nagyfejedelmi székben a nemzetség legidősebb férfitagja követte az elhunytat. Ilyenkor minden rokon követte a rangidőst és eggyel jelentősebb posztot foglalt el, vagyis előrébb lépett a fejedelmek hierarchájában. A fejedelmek pedig minden fiúgyermeküknek részt adtak a földjeikből. Akinek az apja fejedelem volt, az is az lett és végső soron még a nagyfejedelmi trónt is elérhette. Így a fejedelmek újabb nemzedékei egyre kisebb területek felett uralkodtak, de ezt a rendszert a valóságos erőviszonyok mindig módosították.

A magyaroknál is hasonló módon öröklődött a hatalom, míg fel nem váltotta a **primogenitúra** (elsőszülöttség joga) Géza fejedelem idején. Trónját ezért nem az Árpád-ház legidősebb tagja, Koppány örökölte, hanem elsőszülött fia, István.

2. Rusz helyzete a Jaroszlavicsok uralma idején

Jaroszlav 1054. február 20-án meghalt. A *Szent Szófia-székesegyház*ban helyezték örök nyugalomra. Hosszú éveken keresztül Rusznak nem volt erőskezű uralkodója. A legbefolyásosabb fejedelmek kaparintották kezükbe a hatalmat és igazgatták az országot. A három legidősebb fivér, **Izjaszlav**, **Szvjatoszlav** és **Vszevolod** szövetkeztek egymással, **triumvirátust** hoztak létre. Fokozatosan saját birtokaikhoz csatolták a fiatalabbak, Igor, Vjacseszlav, illetve Rosztjiszlav részfejedelemségeit, majd 1067-ben

megtámadták rokonuk, Vszeszlav birtokát, a Polocki részfejedelemséget. Vszeszlavot elfogták és börtönbe vetették.

A Kijevi Rusz határait ebben az időben nomád törzsek támadták meg, a torkok (nomád törzs), majd pedig a kunok. A kunokkal először a Perejaszlavi részfejedelemség nézett szembe **1055-ben**. Vszevolodnak ekkor sikerült békésen megegyezni velük. Másodszor azonban már nem. A kun csapatok **1068 szeptemberében** ütköztek meg Izjaszlav, Vszevolod és Szvjatoszlav egyesített hadseregével az Alta folyónál. Ezt a csatát a Jaroszlavicsok elvesztették. *„És rátörtek ruszin földre a pogányok. Megütközött velük Izjaszlav, Vszevolod meg Szvjatoszlav. De megbüntették bennünket vétkeinkért az úr, mert fejedelmünk vereséget szenvedtek”* – írta a krónikás. A kijevieket felbőszítette a fejedelmek gyáva megfutamodása a harcterről és fellázadtak Izjaszlav ellen. **1068. szeptember 15-én** kiszabadították

A kijeviek felkelése 1068-ban

a börtönből Vseszlavot, majd a kijevi fejedelmi székbe ültették. Izjaszlav sógorához, II. Boleszláv lengyel királyhoz sietett segítségért, akivel **1069 májusában** visszafoglalta a fővárost.

A részfejedelmek **1072-ben** összegyűltek Vishorodban, hogy megvitassák Szent Borisz és Hlib újratemetését. A vishorodi fejedelmi tanácskozáson fogadták el a *Jaroszlavicsok rendelkezéseit* is. Ebben a törvénykönyvben jelent meg először a föld magántulajdonának a fogalma. Jaroszlav törvényei még kollektív földtulajdonlást említettek, itt viszont már a fejedelmek atyjuktól örökölt örökbirtokáról, **votcsinájáról** van szó. Magántulajdona kizárólag a fejedelmeknek lehetett, akik sajátjuknak tekintették az apjuktól örökölt városokat, falvakat, erdőket, mezőket.

3. A Jaroszlavicsok harca a kijevi trónért

A nagy egyetértés a Jaroszlav fiúk között nem sokáig tartott. **1073-ban** Szvjatoszlav, Vszevolod segítségével, elűzte Kijevből Izjaszlavot és megkaparintotta a trónt. Erőskező uralkodó volt, aki a szigort nagylelkűséggel ötvözte. Az ellene lázongó barlang-kolostori apátot, Feodoszijt úgy nyerte meg magának, hogy pénzt adott a *Nagyboldogasszony-székesegyház* megépítéséhez. **1076-ban** hirtelen meghalt, így a hatalom Vszevolod kezébe került. Az új kijevi nagyfejedelem Szvjatoszlav fiát, Oleget Volinyba küldte, sajátját pedig, Volodimir Monomahot Csernyihivbe. Az elűzött Izjaszlav közben sógorától, II. Boleszláv lengyel királytól kért segítséget a Kijev elleni hadjáratához. Végül sikerült megegyeznie Vszevoloddal és 1077-ben visszakapta Kijevet.

Oleg Szvjatoszlavics nem nyugodott bele volinyi száműzetésébe és szövetkezve a kunokkal harcba szállt a hatalomért. **1078-ban** a csatározások során életét veszítette Izjaszlav, így Vszevolod lett újra a nagyfejedelem. Legfőbb belpolitikai céljának a fejedelmek közötti viszályok megszüntetését tartotta, külpolitikájában pedig a *kunok elleni harcot* helyezte előtérbe. A politika nem érdekelte, azt rábízta fiára, Volodimir Monomahra. Ő inkább a kultúrának szentelte tevékenységét. Vszevolod „*otthon ülve megtanult nyolc idegen nyelvet*”. Uralkodása idején épült fel a *Nagyboldogasszony-székesegyház* a Barlang-kolostor területén, a *Szent Péter és Szent Mihály-székesegyházak* a vidobicsi kolostorban. Ekkor alapították meg Janka Andrijivszkiji kolostorát is az első lányiskolával.

1093-ban Vszevolod meghalt. Fia, Volodimir Monomah azonban nem foglalta el a kijevi nagyfejedelemi trónt, hanem a szeniorátus rendje alapján átengedte azt Izjaszlav fiának, Szvjatopolknak. Az újabb testvérháború megelőzése érdekében pedig Csernyihivet odaadta az elégedetlenkedő Oleg Szvjatoszlavicsnak.

A XI. század végén a ruszin részfejedelemségek egyre többet szenvedtek a kunok támadásaitól. A köztük feszülő ellenségeskedés miatt azonban nem tudták megvédeni birtokaikat. Ezt megértette Volodimir Monomah és **1097-ben** tanácskozásra hívta **Ljubecsbe** a fejedelmeket.

RÉSZLET A FORRÁSMŰBŐL

«(1097) Tanácskozni gyűltek össze Ljubecsben Szvjatopolk Izjaszlavics, Volodimir Vszevolodics, David Igorevics, Vaszilko Rosztjiszlavics, David Szvjatoszlavics, illetve fivére Oleg, hogy békét kössenek és a következőket

mondták: „Míg egymás ellen harcolunk, a kunok elpusztítják földjeinket. Ezért mátol kezdve békességben élünk és mindenki a maga votcsináján uralkodik. Szujatopolk Kijevben atyja, Izjaszlav votcsináján, Volodimir Perejaszlavban Vszevolod örökbirtokán, David és Oleg atyjuk, Szujatoszlav földjén Csernyihivben. Igor fiáé, Dávidé legyen Volodimir, Rosztyiszlav fiai pedig így osztozzanak votcsinájukon: Volodar uralkodjon Przemyślben, Vaszilko pedig Terebovljában.” Ezután megcsókolták a keresztet és megesküdtek arra, hogy betartják ígéretüket.»

- Milyen két kérdés került megvitatásra a fejedelmek ljubecsi kongresszusán?

A megegyezést nem mindenki tartotta be. David Igorevics rátámadt a terebovljai fejedelemeire, Vaszilkora, akit parancsára megvakítottak.

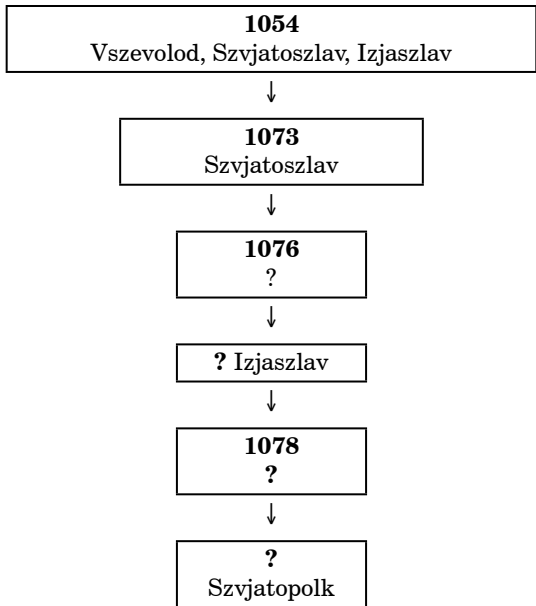
A fejedelmek ljubecsi kongresszusa

ELLENŐRIZD MAGAD!

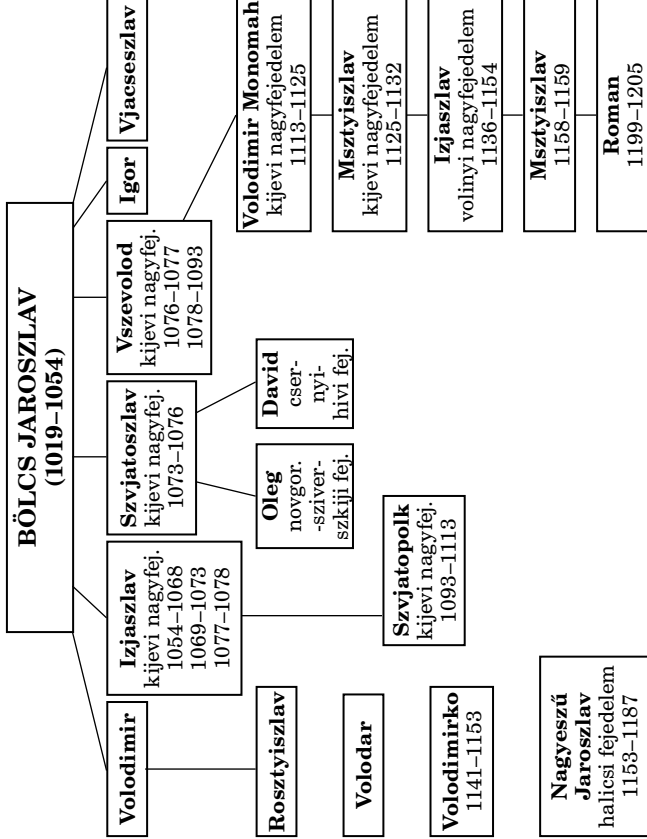
1. *Hogyan határozta meg a trónutódlás rendjét Bölcs Jaroszlav?*
2. *Tárd fel a különbséget a szeniorátus és a primogenitúra elve között!*
3. *Magyarázd meg az alábbi fogalmakat: votcsina, fejedelmi kongresszus, Jaroszlavicsok rendelkezései!*
4. *Hogyan szervezték meg az ország irányítását Jaroszlav fiai atyjuk halála után?*
5. *Mikor és hol ütköztek meg a fejedelmek a kunokkal, és mi lett a csata vége?*
6. *Miért lázadtak fel ezt követően a kijeviek Izjaszlav ellen?*
7. *Hogyan sikerült Izjaszlavnak visszaszerezni a kijevi trónt?*
8. *Milyen kérdésekkel foglalkoztak a fejedelmek vishorodi tanácskozásukon?*
9. *Jellemezd a Jaroszlavicsok rendelkezéseit!*
10. *Hogyan alakult a Jaroszlavicsok közötti viszony az 1070–1090-es években?*
11. *Milyen sajátosságai voltak Szujatoszlav és Vszevolod uralkodásának?*
12. *Miért nem fogadta el a kijevi trónt Volodimir Monomah atyja, Vszevolod halála után?*
13. *Kik vettek részt a fejedelmek ljubecsi kongresszusán és miről döntöttek?*
14. *Tartósnak bizonyultak-e a megállapodások?*

**VÉGEZD EL
A FELADATOT!**

- Folytasd az időrendi láncot!

- Ismerkedj meg Bölcs Jaroszlav utódainak családfájával és készíts rövid beszámolót mindegyik fiú sorsáról!

JEGYEZD MEG!

1054–1068 – Izjaszlav uralkodása Kijevben

1068 – a kunoktól elszenvedett Jaroszlavicsok veresége az Alta folyón. Kijevi felkelés Izjaszlav ellen

1073 – trónviszályok kezdete Bölcs Jaroszlav fiai között

1073–1076 – Szvjatoszlav Jaroszlavics kijevi nagyfejedelem

1077–1078 – Izjaszlav Jaroszlavics kijevi nagyfejedelem

1078–1093 – Vszevolod Jaroszlavics kijevi nagyfejedelem

1093–1113 – Szvjatopolk Izjaszlavics kijevi nagyfejedelem

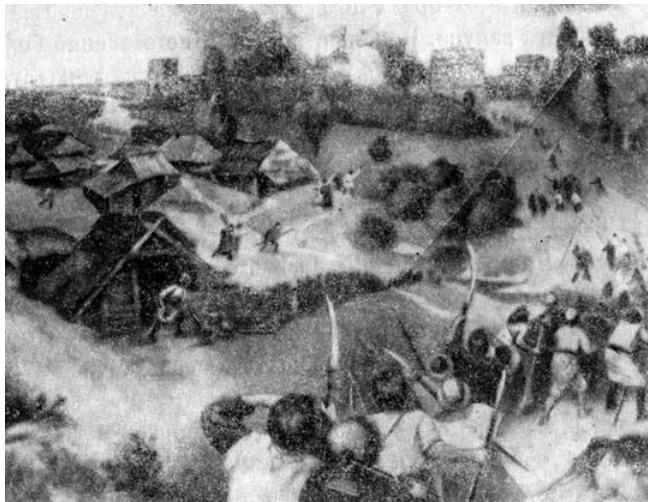
1097 – a fejedelmek ljubecsi kongresszusa

10. §. A Kijevi Rusz Volodimir Monomah és Nagy Msztyiszlav uralkodása idején. A hűbéri széttagoltság időszakának kezdete

1. Volodimir Monomah a kijevi nagyfejedelmi trónon

1113-ban meghalt Szvjatopolk. Kijevben felkelés robbant ki a kereskedők és uzsorások ellen, akik a nagyfejedelem támogatásával sanyargatták a szegényeket. A népharag elsősorban Szvjatopolk ezredese, **Putyata** ellen irányult. A felkelők megtámadták és felégették a házát, feldúlták a leggyűlöltebb uzsorások udvarait. A gazdagabb városlakók ekkor vicsét hívtak össze és meghívták a trónra Perejaszlav fejedelmét, Volodimir Monomahot. *„1113 húsvétja előtt napfogyatkozás volt, amely előre jelezte a nagyfejedelem halálát. Húsvét után egy héttel Szvjatopolk valóban megtért őseihez. A kijeviek, ahogy illik, elsiratták, majd követeket küldtek Volodimir Monomahhoz, hogy foglalja el apja és nagyapja trónját. Volodimir elutasította a*

kérést, mivel annyira sajnálta rokonát. A kijeviek ekkor fel-lázadtak. Felégették Putyata ezredes házáat, rátámadtak a zsidókra. Majd ismét üzentek Volodimirnek, hogy amennyiben nem teljesíti a kérést, a nép megtámadja a bojárok birtokait és a kolostorokat is” – meséli a krónikás.

A kijevi felkelés 1113-ban

1113. április 20-án Volodimir Monomah megérkezett Kijevbe és elfoglalta a nagyfejedelmi trónt. Nevét anyai nagyapjától Konstantin Monomah bizánci császártól örökölte. Tehetséges hadvezér, jó katona volt. Élete során, 1103-tól kezdve, nyolc hadjáratot folytatott a kunok ellen, nyolcvanhárom csatában vett részt. Már 13 éves korától

Volodimir Monomah

„kard volt atyja kezében”, aki inkább olvasott és elmélkedett, mint harcolt. Emellett újjászervezte a Kijevi Rusz államigazgatását, törvényeket adott ki, építkezett, sőt még irodalommal is foglalkozott.

Trónra lépése után leverte a kijevi szegények lázadását és rendet teremtett az országban. Legfőbb feladatának a nagyfejedelmi hatalom megerősítését, Rusz régi határainak a helyreállítását tartotta. Újra

egyesítette Kijev fennhatósága alatt Volhíniát, a Turovo-Pinszki, Perejaszlavi, Szmolenszki fejedelemségeket, Novgorodot, a minszki és kijevi földeket, illetve a Volga-mentét. Egyedül Halics maradt a Rosztjiszlavicsok kezén. Világosan látta, hogy államát csak bölcs törvények segítségével irányíthatja. Kibővítette a *Ruszka Pravdát* Volodimir Monomah statútumával (1113), amelyben korlátozta a bojárok jogait a zakupok (eladósodott szmerdek) felett, illetve megtiltotta az uzsorásoknak a magas uzsorakamatot. Ezzel megnehezítette az adósrabságot. Csökkentette továbbá a városlakók adóit, illetve a parasztok kötelezettségeit, korlátozta a rabszolgamunka alkalmazását. Kompenzálta azon kereskedők veszteségeit, akik háború vagy tüzeset miatt károsodtak.

Perejaszlavi fejedelemként sokat szenvedett a kunok támadásaitól, ezért szigorú kézzel megszüntette a belháborúkat, példás büntetésben részesítette azokat, akik megsértették a békét (például David Igorevicset Vaszilko Rosztyiszlavics megvakításáért). A kunok elleni közös fellépés céljából háromszor hívta össze kongresszusra a fejedelmeket.

A belháborúk megszűnése és a bölcs politika következtében fejlődni kezdett a mezőgazdaság, kézművesség és kereskedelem. Egyre jobban kiépült Kijev. Uralkodása idején, **1115-ben** épült meg az első dnyeperi híd Vishorodnál.

1096-ban írta meg *Intelmeit* gyermekeihez. A következőképpen tanította fiait: *„Úgy viselkedj mással, mint ahogy szeretnéd, hogy veled viselkedjenek. Testedet és szellemedet tartsd állandó edzésben. Úgy dolgozz, hogy utánad semmit ne kelljen helyre igazítani. Légy holnap jobb, mint ma. Ne hagyd, hogy az erősebb bántsa a gyengébbet. Segítsd a betegeket és a szegényeket. Ne légy gőgös. Véss jól mindent az eszedbe, és amit nem tudsz, ne restelld megtanulni. Élj a hazáért és szeresd az emberiséget!”*

Egy évszázaddal korábban 1027-ben **István** magyar király a következő *intelmeket* intézte fiához, **Imréhez**: *„Tartsd szem előtt a katolikus hitet és erősítsd az egyházi rendet, tiszteld a főpapok méltóságát. Szeresd vitézeidet, főembereidet. Igazságosan és türelmesen ítélkezz. A jövevényeket kegyesen fogadd, és még kegyesebben bánj velük. Tanács nélkül semmit se tégy, és a fiúk kövessék atyjukat. Sokat imádkozz, légy kegyes, irgalmas.”*

A ruszin földek egyesítéséhez a dinasztikus házassági politikát is felhasználta: maga angol hercegnőt vett feleségül, leányait pedig a dán, a norvég és a bizánci udvarba házасította be. Eufémia lánya Könyves Kálmán magyar

királyhoz ment férjhez. Kálmán azonban hamarosan házasságtörésen érte, és várandósan hazaküldte Kijevbe, ahol Borisz nevű fia született. A gyermeket Kálmán soha nem ismerte el törvényes fiának, és kizárta a trónöröklésből. Volodimir Monomah a fejedelmi testvérviszályok időleges megszüntetésével rövid időre visszaadta a Kijevi Rusz hanyatló erejét és mozgósítani tudta az egész országot a sztyepp felől érkező támadásokkal szemben. **1125-ben** halt meg 72 éves korában.

2. Nagy Msztyiszlav fejedelemsége

Nagy Msztyiszlav

Volodimir Monomahot fia, Msztyiszlav követte a trónon (1125–1132 között uralkodott). Folytatta apja politikáját. Megpróbálta egyben tartani az országot. Sokszor lépett fel döntőbíróként az egymással acsarkodó fejedelmek közötti vitákban. Többször folytatott sikeres hadjáratot a kunok ellen. Nyugaton harcolt a jatvjágokkal, északon a csudokkal. Támogatta a mezőgazdaság, kézmű-

vesség, kereskedelem fejlődését. Msztyiszlav uralkodása idején rakták le az alapjait Kijevben a *Pirogoscsi¹ Nagyboldogasszony és Szent Fedor kőtemplom*oknak. Ekkor szentelték fel a *Janka-kolostor Szent Andrijvszkij templomát*. Nem véletlenül érdemelte ki az utókortól a megtisztelő **Nagy** nevet, hisz ő volt az utolsó kijevi fejedelem, aki az egész ország felett uralkodott. **1132-ben** bekövetkezett halála után a Kijevi Rusz szétesett. Elkövetkezett a **hűbéri széttagoeltság időszaka**.

A Pirogoscsi Nagyboldogasszony (Bohorogyica) templom ma

¹ *pirogoscsi* – a kifejezés két részből áll. A piro ’búzát’, a goscsa ’kereskedőt’ jelent. Valószínűleg búzakereskedők pénzén épült fel a templom.

3. A részfejedelemségek megjelenése

A XII–XIII. századot a tudósok a széttagoeltság időszakának nevezik. A ljubecki kongresszus által szentesített votcsinájukon (örökbirtokukon) a részfejedelmek annyira megerősödtek, hogy nem túrték tovább a nagyfejedelem atyáskodását és függetlenné akartak válni tőle. Az önállósuló részfejedelemségek végül szétrobbantották az egyközpontú országot. A Kijevi Rusz azonban ezzel nem szűnt meg, csak megváltozott a szerkezete és államformája. A hűbéri széttagoeltság idején a **központosított monarchia** átadta helyét a **föderatív monarchiának**, vagyis az egységes állam átalakult több részfejedelemség laza szövetségévé. A XII. század folyamán 10–15 ilyen önálló részfejedelemség jött létre Rusz területén.

A FÖDERATÍV ÁLLAM

Északkelet (a mai Oroszország)	Délnyugat (a mai Ukrajna)	Északnyugat (a mai Belarusz)
Vlagyimir-Szuzdali fejedelemség Novgorodi köztársaság Pszkovi köztársaság Tveri fejedelemség Rjazanyi fejedelemség Szmolenszki fejedelemség	Kijevi fejedelemség Csernyihiv-Sziverszkiji fejedelemség Perejaszlavi fejedelemség Halicsi fejedelemség Volinyi fejedelemség	Minszki fejedelemség Polocki fejedelemség Turovo-Pinszki fejedelemség

A kijevi nagyfejedelem egész országra kiterjedő hatalmát felváltotta a legbefolyásosabb részfejedelmek együttes uralma, a **kollektív szüzerenitás** (államjogi értelemben vett vazallusság).

A hűbéri széttagoltságnak megvoltak a maga történelmi okai. Ezek a következők:

1. a votcsinák (örökbirtokok) létrejötte;
2. a részfejedelemségek gazdasági, politikai és katonai megerősödése;
3. a városok felemelkedése. Újabb gazdasági és katonapolitikai központok kialakulása, illetve azok versengése Kijevvel;
4. Kijev kereskedelmi és politikai jelentőségének a meggyengülése;
5. a tartományok gazdasági fejlődése;
6. a különböző népcsoportok további fejlődése, Rusz soknemzetiségűsége;
7. a Kijevi Rusz óriási területe lehetetlenné tette az egy központból való irányítást.

Bár a részfejedelmek mindenben önállóak voltak, Kijev mégsem szűnt meg számukra fővárosnak és vallási központnak lenni. Állandó harcban álltak egymással annak birtoklásáért. Időről-időre kongresszusokra gyűltek össze, hogy megszervezzék a közös ellenállást az ellenségeikkel, leggyakrabban a kunokkal szemben.

ELLENŐRÍZD MAGAD!

1. *Hogyan került Volodimir Monomah a trónra, és mi jellemezte politikáját?*
2. *Milyen szerepet játszott Volodimir Monomah statútuma a Kijevi Rusz belső rendjének a megszilárdításában?*

3. *Hogyan akarta Monomah megvédeni az országot a kunok támadásaitól?*
4. *Mire tanította gyermekeit?*
5. *Mire intette I. István magyar király fiát, Imre herceget? Hasonlítanak-e egymáshoz Volodimir Monomah és Szent István gondolatai? Miért?*
6. *Milyen rokoni kapcsolatokat ápolt Volodimir Monomah az Árpád-házzal és más európai dinasztiával?*
7. *Milyen célokat tűzött maga elé Nagy Msztyiszlav?*
8. *Sikerült-e megőriznie Rusz egységét?*
9. *Milyen változásokon ment át a Kijevi Rusz a XII–XIII. században?*
10. *Magyarázd meg az alábbi fogalmakat: kollektív szüzerenitás, hűbéri szétagoltság, pirogoscsi, központosított monarchia, föderatív monarchia!*
11. *Sorold fel a hűbéri szétagoltság okait!*

VÉGEZD EL A FELADATOT!

- Állítsd időrendi sorrendbe az eseményeket!
 1. Ljubecsi kongresszus
 2. Volodimir Monomah trónra lépése
 3. A Jaroszlavicsok ütközete a kunokkal az Alta folyónál
- Mely szavak vagy szókapcsolatok jellemzik Volodimir Monomah uralkodását?
 1. Deszjatina templom
 2. Ruszka Pravda
 3. Intelmei gyermekeihez
 4. Az első dnyeperi híd Vishorodnál

- Találd meg a térképen azokat a részfejedelemségeket, amelyek a mai Ukrajna területén jöttek létre! Jellemezd földrajzi, gazdasági és politikai fekvésüket!

Jelmagyarázat:

1. Részfejedelemségek a mai Ukrajna területén
2. A keleti szláv nagyfejedelemségek
3. Részfejedelemségek a mai Oroszország és Belarusz területén
4. A részfejedelemségek központjai
5. Városok

JEGYEZD MEG!

1113–1125 – Volodimir Monomah uralkodása Kijevben

1125–1132 – Nagy Msztyiszlav uralkodása Kijevben

11. §. A Kijevi, Csernyihivi és Perejaszlavi részfejedelemségek a XII–XIII. században

1. A Kijevi részfejedelemség

A Kijevi részfejedelemségnek nagyon jó volt a földrajzi fekvése. Területei az erdős és erdős-sztyeppes zónákban helyezkedtek el. Termékeny csernozjomos talaján virágzott a mezőgazdaság, ásványi kincsei pedig elősegítették a kézművesség fejlődését is. Folyói, a Dnyeper, Deszna, Pripjaty, Déli-Buh összekötötték a többi fejedelemséggel és a külföldi kereskedelmi központokkal. Kijev 50 ezres népességével Kelet-Európa egyik legjelentősebb városának számított. Gazdag kereskedők, bojárok, kézművesek éltek a falai között. Vásárain gyakran megfordultak a cseh, német, skandináv, lengyel, bizánci és magyar kereskedők is. Itt volt a pravoszláv metropolita székhelye, a Barlang-kolostor. A Kijevi fejedelemséget Rusz legsűrűbben lakott vidékeként tartották számon. A krónikások 80 várost sorolnak fel itt. A legjelentősebbek: Kijev, Vishorod, Belhorod, Vasziljev,

Iszkorosztyiny, Ovrucs, Jurjiv, Turiv voltak. Délről gyakran támadták a kunok, ezért erős védelmi rendszert építettek ki ott.

A fejedelmek állandó harcot vívtak Kijevért. Úgy tartották, aki Kijevet birtokolja, egész Rusz felett uralkodik. A ljubecsi kongresszus ugyan az Izjaszlavicsok votcsinájának nyilvánította a fővárost, de Volodimir Monomah, majd pedig leszármazottai, a Monomahovicsok saját örök-

birtokukká kívánták vátoztatni a fejedelemséget fővárosával együtt. Próbálkozásaik azonban hiábavalónak bizonyultak, mivel a csernyihivi, volinyi, perejaszlavi, rosztovszuzdali fejedelmek 6–8 évenként váltották egymást Kijev élén. Gyakoriak voltak az összeesküvések, melyekben részt vettek a bojárok is. Sokszor ők döntötték el, ki legyen a fejedelem. 1146-ban például a csernyihivi Vszevolod halála után a fejedelmi címet rokona, Igor Olegovics örökölte volna. A bojárok azonban fellázadtak ellene, kolostorba zárták és a trónra Izjaszlav Msztyiszlavics perejaszlavi fejedelmet ültették.

Izjaszlav Msztyiszlavics fejedelemsége sikeresnek bizonyult. Több hadjáratot folytatott a kunok és az engedetlen fejedelmek ellen. **1147-ben** javaslatára kijevi metropolitává a ruszin **Klim Szmoljaticsot** választották.

A Kijevi fejedelemség címere

Msztysizslav Izjaszlavics fejedelemsége idején tragikus eseményekre került sor. **1169-ben** Monomah unokája, **Andrej Bogoljubszkij**, szuzdali uralkodó szövetségzett tizenkét fejedelemmel koalíciót¹ hozva létre, és megtámadta Kijevet. Az ostrom két hónapig tartott, végül Andrej Bogoljubszkij kifosztotta és felégette a várost.

Legtovább a csernyihivi **Szvjatoszlav** (1177–1194) és a szmolenszki **Rjurik** (1180–1202) közös uralkodása tartott, akik véget vetettek a belviszályoknak, közös hadjáratokat vezettek a kunok ellen, és kiszorították őket a Sziverszkij Donyecen túlra. Békét teremtettek a fejedelemségben.

Az örökösök idején azonban Kijev politikai szerepe egyre csökkent, további részfejedelemségekre bomlott. A XIII. században újabb nomád törzsek törtek rá a Ruszra, a mongol-tatárok.

Andrej Bogoljubszkij

2. A Csernyihiv-Sziverszkiji részfejedelemség

A Csernyihivi fejedelemséget Bölcs Jaroszlav hozta létre a XI. században fia, Svjatoszlav számára. A XII.

¹ koalíció – szövetség egy bizonyos cél elérése érdekében

század második feléig a csernyihivi fejedelmek birtokolták Tmutarakanyt, a Kercsi-öböl legnagyobb kikötőjét. A hűbéri széttagoltság idején több részfejedelemségre bomlott. Az egyik legjelentősebb a Novgorod-Sziverszkiji volt, amely a ljubecki kongresszus határozatai alapján jött létre. Szvjatoszlav halála után a fejedelemséget fiai örökölték. Oleg Novgorod-Sziverszkijt, David pedig Csernyihivet. Olegtől származott az Olegovics-,

Davidtól pedig a Davidovics-dinasztia. Novgorod-Sziverszkij formálisan Csernyihivnek volt alárendelve, azonban mégis önálló politikát folytatott. Míg a csernyihivi Dávidovicsok legfontosabb partnere Kijev volt, addig az Olegovicsok általában Kijev ellenfeleivel szövetkeztek. A csernyihivi fejedelmek nagy befolyással bírtak Ruszban. Vszevolod Olegovics például 1139–1146 között Kijev trónján ült. A kijeviek azonban nem szerették a Csernyihivből jövő fejedelmeket azok kun kapcsolatai miatt. Az utóbbiak gyakran szövetkeztek a nomádokkal, sokszor rokoni szálak fűzték hozzájuk. Oleg Szvjatoszlavics felesége például Oszaluka kun kán lánya volt, és 1094-ben apósa segítségével foglalta el Csernyihivet.

A krónikások 46 várost említenek a fejedelemség területén. A legjelentősebbek: Csernyihiv, Novgorod-

*A Csernyihivi részfejedelemség
címere*

Sziverszkij, Putyivl, Kurszk, Rilszk, Brjanszk, Sztarodub voltak. A fejedelemség fővárosa, Csernyihiv, Rusz legfontosabb gazdasági és politikai központjának számított Kijev után. Fontos kereskedelmi utak metszéspontjában feküdt. Kijevvel két út kötötte össze, észak irányában a ljubecsi, illetve sztarodubi utak vezettek. Nagy jelentőséggel bírtak a sztyepp irányába kiépítettek is. A városban fejlődött a kézművesség. Fegyvereket, ékszereket, különféle munkaeszközöket gyártottak itt. Csernyihiv a templomok és székesegyházak városa volt. 1123-ban épült a *Borisz és Hlib székesegyház*.

A Borisz és Hlib székesegyház ma

3. Ének Igor hadáról

A Csernyihiv-Sziverszkiji fejedelemség történetének tragikus eseményeit tárgyalja az *Ének Igor hadáról* című hősköltemény, amely Igor novgorod-sziverszkiji fejedelem **1185.** évi kunok elleni hadjáratának történetét meséli el.

A rabló, nomád kunok a XI. század közepe óta háborgatták betöréseikkel a részfejedelemségekre szakadt Ruszt. 1184-ben Szvjatoszlav kijevi fejedelem vezetésével az egyesült ruszin csapatok győzelmet arattak felettük. A döntő csatában Igor nem vett részt. Dicsőségről álmodozva újabb meggondolatlan hadjáratot indított a kunok ellen, amelynek során a ruszin sereg teljesen megsemmisült. Igor fogságba került, de sikerült megszöknie. A gyászos végű hadjáratot **1187**-ben énekelte meg az ismeretlen szerző. A szerző elmondja a balsikerű hadjárat történetét, kárhoztatja a ruszin fejedelmek testvérharcát, amely lehetővé tette a pogányok betörését, majd megénekli Igor fogságba esését, menekülését és hazatérését.

A hősköltemény szerzője következőképpen fogalmazta meg Igor hadjáratának célját: *„Akarok – mondá – kopját törni polovec mezők szélén; oroszok, véletek akarom ontani véremet, vagy sisakunkkal iszunk a Donból.”* A lovagi kintartás és bátorság azonban itt kevésnek bizonyult, mivel a kunokon nem tudtak kifogni. Az első ütközetet a fejedelem nyerte. Az ellenség visszavonulást színlelt. Igor meggondolatlanul parancsot adott katonáinak, hogy kövessék őket. A nomádok ekkor ellentámadásba lendültek és vereséget mértek a ruszinokra. Ilyen vereséget ruszin föld még nem ismert. Négy fejedelem (köztük Igor) fogságba esett. Megnyílt az út a kunok előtt Csernyihiv, Perejaszlav, illetve

A csatatér Igor veresége után

Kijev irányába. Ezzel véget ért a viszonylagos nyugalom a déli végeken.

Vajon miért tartotta fontosnak a hősköltemény szerzője megénekelni ezt a tragikus eseményt? Igor novgorod-sziverszkiji fejedelem példáján keresztül egész Ruszhoz kívánt szólni. Hazájáért, annak keserű sorsáért fájt a szíve. Meg akarta mutatni azt, mihez vezethetnek a fejedelmek közötti belviszályok. Egységre szólított, mert csak így lehet megvédeni a szülőföldet:

*Jaroszlav fiai, Vseszlav unokái!
Hajtsátok le immár zászlaitokat,
dúgjátok hüvelybe kicsorbult kardotok,
eljátsszottátok az ősi dicsőséget.
Mert civakodástok hozta az átkot,
pogányok pusztító hadát
az orosz földre,*

Vszeszlav örökségébe.

*Viszálykodás miatt tört ránk az erőszak
polovecek földjéről.*

A szerző röviden jellemzi a hadjáratban résztvevő fejedelmeket. A csernyihivi Oleget Goriszlavicsnak nevezi, mivel „...*Goriszlavics éveiben testvérharcot vetettek és arattak, ...a hercegek testvérharcaiban az emberek élete megrövidült*” (gore – bánat). A kurszki Vszevolodot pedig Buj Turnak, bős bölénynek: „*Bős bölény, Vszevolod! Ott állsz a csatában, a támadókra nyílzáport zúdítasz. Ahova te, bölény, odarugatsz, pogány polovec fejek fekszenek ott.*” A halicsi Jaroszlavot *Nagyeszűnek* szólította, mivel az nyolc nyelven beszélt.

A hősköltemény legcsodálatosabban megrajzolt alakja Igor felesége, Jefroszinyija Jaroszlavna, Nagyeszű Jaroszlav halicsi fejedelem lánya. Nagyon bánkodik a kun fogásban sínylődő férje után, és a természet erőit hívja segítségül:

*Jaroszlavna kora reggel
Putyivolban sír a bástyán, így zokog:
„Ó, Dnyeper, te dicsőséges!
Áttörted te a kőhegyeket,
polovec földön kanyarogva.
Te ringattad hullámaidon Szujatoszlav
hajóit*

*Kobjak táboráig
Uram, hozd hát hívemet ringatva karomba,
Hogy ne küldjek néki könnyeket
Már korán a kék évig.”*

Jaroszlavna

4. A Perejaszlavi részfejedelemség

Perejaszlav címere

A Perejaszlavi részfejedelemség a Dnyeper bal partján helyezkedett el és Bölcs Jaroszlav idején jött létre fia, Vszevolod votcsinájaként. Keleten és délen sztyeppel volt határos, ezért sokat szenvedett a nomád betörésektől. Mivel pajzsként védte Kijevet, illetve az egész ruszin földet a pusztai népek támadásaitól, ezért fontos stratégiai jelentőséggel bírt. Déli határai mentén a kijevi nagyfejedelmek megbízható erősítményrendszert építettek ki. A legtöbb

városnak, 25-öt sorolnak itt fel a krónikák, fontos hadászati szerepe volt. Lubni pedig kereskedelmi-kézműves központnak számított. Perejaszlavot még Nagy Volodimir alapította a Trubizs partján, azon a helyen, ahol **992-ben** a kijevi hős Kozsumjaka megküzdött egy besenyő óriással. A városnak olyan erősek voltak a falai, hogy a kunok hosszú ostrom után sem tudták elfoglalni.

A Kijevhez való közelség felértékelte a helyi fejedelmek jelentőségét. Úgy tartották, Rusz nagyfejedelmi székéhez Perejaszlavon keresztül vezet az út. Ezzel magyarázható többek között a részfejedelemség teljes függése Kijevtől.

Az évszázadok során sok bátor fejedelem állt Perejaszlav élén. Volodimir Monomah például 20 esztendőn keresztül irányította. A szétagoltságot idején, **Volodimir Hlibovics**

idején élte fénykorát. Volodimir Hlibovics bátor hadvezér volt, több csatában vett részt a kunok ellen. Igor 1185-ös sikertelen hadjárata után a kunok rátámadtak Ruszra. Ostromolni kezdték Perejaszlavot. Már majdnem megtörték a védők ellenállását, amikor Volodimir Hlibovics kis csapatával kitört a városból, hogy elvonja az ostromlók erőit az omladozó falaktól. Ez sikerült is neki, de Rimov városa már nem kerülhette el a sorsát. A kunok visszaüt-jük során földig rombolták azt. Az *Ének Igor hadáról* szer-zője így ír az eseményről:

*Íme, Rimouban polovec szablyák alatt jajveszékelnek,
Vladimir súlyos sebektől vérzik.
Búbánat a sors Gleb fiának!*

A dicső fejedelem **1187-ben** lelte halálát a kunok elleni harcok során. A kijevi krónikás eképp emlékezett meg róla: „Nagyon szerette druzsináját. Nem gyűjtött magának aranyat, s ezüstöt, mindent a katonáinak adott. Hős volt és tisztességes. Siratta őt sokáig Ukrajna.” A Volodimir Hlibovics hősi haláláról szóló krónikarészletben találkozhatunk legkorábban az *Ukrajna* kifejezéssel. Az elkövetke-ző éveket a hanyatlás jellemezte. Jelentéktelen fejedelmek követték egymást a hatalomban.

ELLENŐRIZD MAGAD!

- 1.** *Milyen sajátosságai voltak a Kijevi részfejedelemség fejlődésének a XII–XIII. században?*
- 2.** *Miért vívtak a fejedelmek állandó harcot Kijev birtoklásáért?*
- 3.** *Ki volt a kijevi részfejedelmek közül a legsikeresebb?*

4. *Milyen tragikus eseményre került sor Kijevben 1169-ben?*
5. *Milyen sajátosságai voltak a Csernyihiv-Sziverszkiji részfejedelemség fejlődésének a XII–XIII. században?*
6. *Hogyan viszonyultak Kijevben a Csernyihivből származó fejedelmekhez?*
7. *Mikor íródott, és milyen történelmi eseményeket dolgoz fel az Ének Igor hadáról?*
8. *Mi volt a célja műve megírásával a szerzőnek?*
9. *Ki a hősköltemény legcsodálatosabban megrajzolt alakja?*
10. *Milyen sajátosságai voltak a Perejaszlavi részfejedelemség fejlődésének a XII–XIII. században?*
11. *Kik voltak a Perejaszlavi részfejedelemség leghíresebb fejedelmei?*
12. *Hol találkozhatunk legkorábban az Ukrajna kifejezéssel?*

**VÉGEZD EL
A FELADATOT!**

- Állapítsd meg az összefüggést az események és dátumok között!
 1. Perejaszlav létrejötte **A. 1169**
 2. Igor hadjárata a kunok ellen **B. 1187**
 3. Először említik az Ukrajna kifejezést **C. 1185**
 4. Andrej Bogoljubszkij kijevi hadjárata **D. 992**
- Állítsd a fejedelmeket megfelelő időrendi sorrendbe!

A**B****C****D****E**

JEGYEZD MEG!

992 – Perejaszlav alapításának éve

1123 – *Borisz és Hlib székesegyházának* megépítése
Csernyihivben

1147 – Klim Szmoljatics kijevi metropolitává választása

1169 – Andrej Bogoljubszkij hadjárata Kijev ellen (a 12 fejedelem koalíciója élén)

1185 – Igor Szvjatoszlavics novgorod-sziverszkiji fejedelem hadjárata a kunok ellen

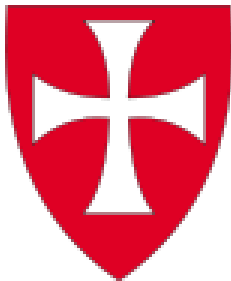
1187 – Az *Ének Igor hadáról* c. hősköltemény születése.
Ekkor említik először az *Ukrajna* kifejezést is

12. §. A Halicsi és Volinyi részfejedelemségek a XII–XIII. században. A Halics-Volinyi fejedelemség létrejötte

1. A Halicsi és Volinyi földek helyzete

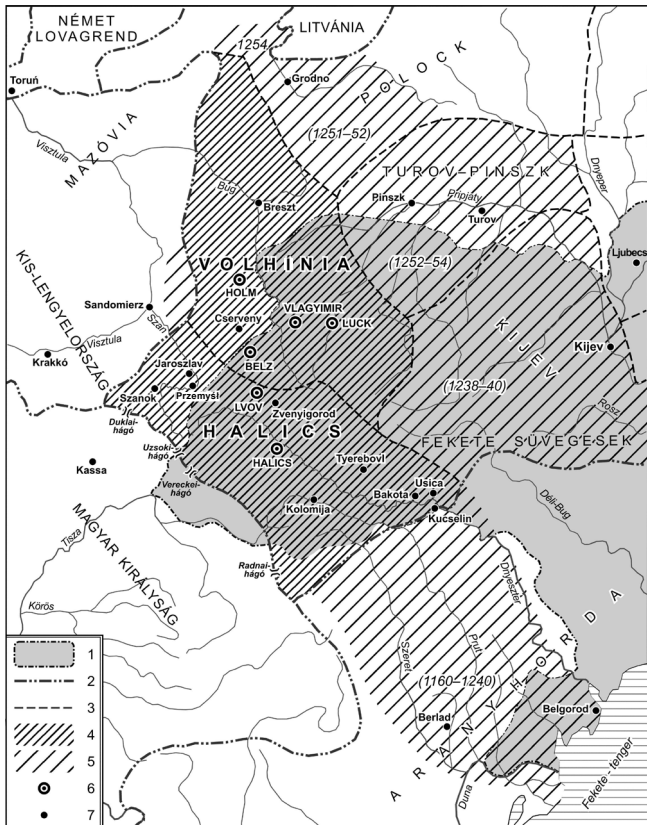

*A Halicsi fejedelemség
címere*

*A Volinyi fejedelemség
címere*

Halics-Volinyban, a Kárpátok, a Fekete-tengermellék, illetve Litvánia és a Polocki fejedelemség által szegélyezett földeken, régóta éltek keleti szláv törzsek, amelyek a VII. században létrehozták a Dulib Szövetséget, így közel kerültek államuk megalakításához. A keleti szláv állam azonban Kijev körül jött létre, melynek fejedelmei megpróbálták birtokaikhoz csatolni a nyugati végeken élő dulibok, volinyiak, fehérhorvátok területeit. Oleg fejedelem harcolt az ulicsok és tivercek ellen, arra kényszerítve őket, hogy hagyják el hazájukat és költözzenek át a Dnyeper-mellékre, a Dnyeszter és Duna közötti vidékre. Volodimir fejedelem meghódította Cservenyt és Przemyślt, Bölcs Jaroszlav pedig Belzt.

Jelmagyarázat:

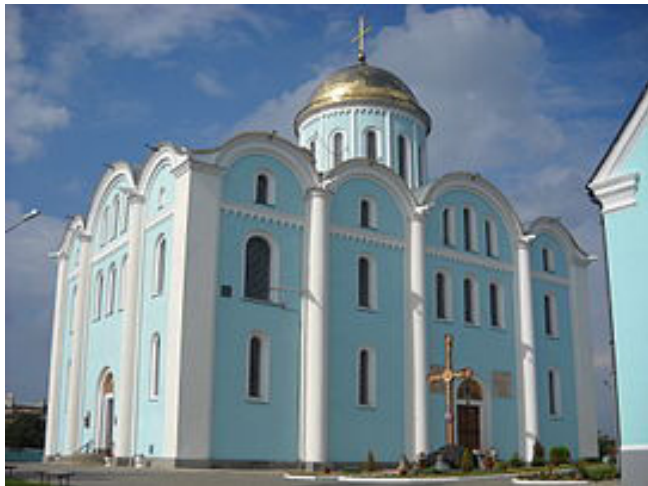
1. A részfejedelemségek területei
2. A részfejedelemségek határvonalai
3. Határvonal a részfejedelemségek között
4. A Halics-Volinyi fejedelemség
5. A Kijevi nagyfejedelemség
6. A részfejedelemségek központjai
7. Városok

2. A Volinyi részfejedelemség

A Volinyi fejedelemség Voliny városáról kapta nevét, amely a Buh folyó partján feküdt. A XI. században Nagy Volodimir Volinyt a Kijevi Ruszhoz csatolta és megalapította az új fővárost, Volodimirt, amely nemcsak jól védett erődítmény, hanem kereskedelmi-kézműipari, illetve pravoszláv püspökségi központ is volt egyben. **1160-ban** Msztyiszlav Izjaszlavics megépítette a püspökség fő templomát, a *Nagyboldogasszony-székesegyházat*. A fejedelemség legjelentősebb városai Ljuboml, Kamenec, Cserveny, Holm, Belz, Luck, Kremjanec voltak.

A hűbéri széttagoltság idején a **Monomahovics-Izjaszlavics**-dinasztia kaparintotta meg itt a hatalmat. Megalapítója Volodimir Monomah unokája, Nagy Msztyiszlav fia, Izjaszlav volt, aki 1136–1154 között uralkodott Volodimirban.

Izjaszlav halála után fiai felosztották egymás között votcsinájukat. Először a Volodimiri fejedelemség vált ki, majd pedig a Lucki.

A Nagyboldogasszony (Uszenszkij) -székesegyház Volodimirben

3. A Halicsi részfejedelemség

A Halicsi fejedelemség a ljubecsi kongresszus után különült el végérvényesen Kijevtől, 1097-ben. A kongresszus hivatalosan a Rosztyiszlav-fiúk, **Rjurik, Volodar** és **Vaszilko** votcsinájává nyilvánította ezeket a területeket. A fejedelemség élén a XI. századtól kezdve a **Rosztyiszlavovics-dinasztia** állt, melynek tagjai sokat harcoltak örökségük megőrzéséért.

A fejedelemség ebben az időben nem volt egységes, több különálló tartományból állt: a Przemyśli, Zvenyigorodi, Halicsi és Tyerebovli földekből. Volodár fia **Volodimirko**

(1141–1153) egyesítette őket és **1141-ben** (más adatok szerint 1144-ben) a fővárost Przemyślből Halicsba tette át. Halics jól védett erődítmény volt és gazdag sólelőhelyekkel rendelkezett. Egyes feltételezések szerint a város és maga a fejedelemség is a sóról kapta a nevét.

Volodimirko

Nagyeszű Jaroszlav

A Halicsi fejedelemség Volodimirko fia, **Nagyeszű Jaroszlav** idején ért fejlődésének csúcsára **1153–1187** között.

Az *Ének Igor hadáról* című hőskölteményben a következőket olvashatjuk róla:

*Nagyeszű halicsi Jaroszlav!
Magosan ülsz te aranyból kovácsolt trónodon,
megtámasztád a magyar hegyeket
vas hadaiddal,*

*elzártad a király útját,
eltorlaszoltad a Duna kapuját,
hadakat küldve felhőkön át,
igazságot tettél egész a Dunáig.
Viharaid messze földekre zuhogtak,
kinyitád te Kijev kapuját,
atyai arany trónodról,
szultánokra nyilazol országokon át.
Lőj csak, uram, Koncsakba,
ebbe a pogány rabba,
az orosz földért,
Igor sebeiért,
A szilaj Szujatoszlaufiéért.*

Ebből a rövid hősköltemény-részletből nemcsak arról szerezhetünk tudomást, milyen óriási kiterjedésű volt a Halicsi fejedelemség, hanem azt is megtudhatjuk, hogy Jaroszlav fejedelem megkérdőjelezhetetlen tekintéllyel rendelkezett Európa-szerte.

Nagyeszű Jaroszlav kiterjesztette országa határait a Dnyeszter torkolatáig. Jósomszédi viszonyban volt Magyarországgal, Lengyelországgal és Bizánccal, illetve a legbefolyásosabb ruszin fejedelmekkel. Magyarországgal, Könyves Kálmán unokájaként, családi kapcsolatokat is ápolt. A fejedelemség területén béke honolt, fejlődött a gazdaság, a kereskedelem.

Országán belül azonban sok fejtörést okoztak neki a bojárok. Ők voltak a legerősebbek és legbefolyásosabbak Ruszban. Fontosságukat és gazdagságukat többek között a sókereskedelemnek köszönhették, továbbá annak, hogy Halics jelentős kereskedelmi utak metszéspontjában feküdt, félúton Nyugat-Európa, illetve Kijev, továbbá a kele-

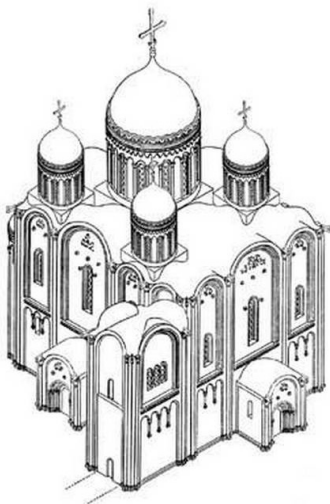
ti országok, Skandinávia, Baltikum, no meg a Balkán között. Nagyeszű Jaroszlav először 1153-ban találta szembe magát velük. A bojárok nem bíztak benne, és megtiltották neki, hogy ő vezesse Halics druzsináját Kijev ellen. Másodszor 1159-ben, amikor a bojárok egy csoportja le akarta taszítani őt a trónról és rokonát, Ivan Berladnikot ültetni a helyére. A főurak próbálkozása azonban kudarcba fulladt.

1172-ben Jaroszlav hűtlenséggel vádolta meg feleségét, Olgát, és nőül vette Anasztáziát, a bojár lányt. A bojárok ezt nem nézték jó szemmel, fellázadtak a fejedelem ellen. Arra kényszerítették, hogy térjen vissza törvényes hitveséhez, Anasztáziát pedig, mint boszorkányt máglyára küldték. Nem teljesítették a főurak Jaroszlav utolsó kívánságát sem. A fejedelem két fiára hagyta országát: Olegre Halicsot, Przemyszt pedig Volodimirra. A bojárok azonban elűzték Oleget Halicsból, mivel ő Anasztázia törvénytelen fia volt. Nagyeszű Jaroszlav halála után a Halicsi fejedelemségben ismét felütötte fejét az anarchia. Halicsot ebben az időben, a kutatók véleménye szerint, oligarchikus¹ uralom jellemezte.

A Halicsi fejedelemség legnagyobb városai Przemyszt, Zvenyigorod, Halics és Tyerebovl voltak. Przemyszt körül stratégiaiilag fontos erődök épültek: a ljubacsivi, a jaroszlavi, a szjanoki.

Halics híres volt fehér kőből épült templomairól. Jaroszlav idején épült fel a Krilosz hegyen a *Nagyboldog-asszony-székesegyház* (1153–1157). 1187-ben Nagyeszű Jaroszlavot itt helyezték örök nyugalomra.

¹ *oligarchia* – kizsákmányolók kis csoportjának politikai és gazdasági uralma

Nagyboldogasszony (Uszenszkij) -székesegyház Halicsban

4. A Halics-Volinyi állam megalakulása

A XII. század végén Voliny földjein Izjaszlav Msztyiszlavics utódai osztozkodtak. A legtekintélyesebb fejedelemségeknek a Volodimiri és a Lucki számított, de nem maradtak el mögöttük a Belzi, Cservenyi, Beresztyjai, Pereszopnicai és a Dorogicsini részfejedelemségek sem. A belviszályoknak Msztyiszlav fia, Roman vetett véget, aki atyja halála után elfoglalta a volodimiri trónt és lépésről-lépésre nekilátott örökölt kapott országa egyesítéséhez.

Roman Msztyiszlavics részt vett a kunok elleni hadjáratokban, nyugaton harcolt a jatvjágokkal. Jó kapcsolatokat ápolt Lengyelországgal és Bizánccal. **1199**-ben Nagyeszű Jaroszlav fiának, Volodimirnek a halála után birtokaihoz csatolta Halicsot.

Nem sokkal később sikerült megszereznie Kijevet, így koronája alatt egyesült Kijevi Rusz területeinek nagy része. Roman Msztyiszlavics létrehozta a **Halics-Volinyi fejedelemséget**. A ruszin államalkotói folyamatok központja a Dnyeper-mellékről áthelyeződött a halics-volinyi területekre. Roman Msztyiszlavics államát ezért Kijev örökösének is nevezik.

ELLENŐRÍZD MAGAD!

- 1. Milyen szerepet játszottak a halicsi és volinyi földek Szent Volodimir, illetve Bölcs Jaroszlav terveiben?*
- 2. Hogyan fejlődött a Volinyi részfejedelemség a XII–XIII. században?*
- 3. Milyen dinasztia uralkodott a Volinyi részfejedelemségben és ki alapította?*
- 4. Mikor különült el végérvényesen a Halicsi fejedelemség Kijevtől, és kiknek a votcsinája volt ez a terület?*
- 5. Ki egyesítette a halicsi földeket, mikor és mit tudsz az uralkodásáról?*
- 6. Kinek az uralkodása idején ért fejlődésének csúcsára a Halicsi részfejedelemség? Jellemezd a tevékenységét!*
- 7. Volt-e magyar kapcsolódása Nagyeszű Jaroszlavnak?*
- 8. Mutasd be a Halics-Volinyi fejedelemség létrejöttének körülményeit!*

VÉGEZD EL A FELADATOT!

- Állapítsd meg az összefüggést a fejedelmek neve és a krónikások általi jellemzésük között!
 1. Szvjatoszlav
 2. Nagy Volodimir
 3. Bölcs Jaroszlav
 4. Volodimir Monomah

A. „Szerette a könyveket, éjjel-nappal olvasott. Írástudókat gyűjtött maga köré, görög és latin iratok fordítóit.”

B. „Szerény volt és jószívű, mindent Isten dicsőségére tett, csak a Teremtőben bízott, erre intette gyermekeit is.”

C. „Aztán követeket küldött a kijeviekhez: aki nem jön holnap a Dnyeperhez megkeresztelkedni, az az én ellenségem!”

D. „Arannyal és ezüsttel tért vissza Kijevbe, a nép vajákosnak nevezte Őt.”

E. „Középmagas termetű volt, dús szemöldökű, kék szemű. Teljesen kopasz, csak egy tincs jelezte nemességét.”

	A	B	C	D	E
1					
2					
3					
4					

- A térkép felhasználásával oldd meg a következő feladatokat!
 1. Jelöld meg a térképen az ukrán fejedelemségeket a hűbéri széttagoltság idején!

2. Jelöld meg a térképen Igor novgorod-sziverszkiji fejedlem kunok elleni hadjáratának útvonalát, és nevezd meg a hadjárat dátumát!
3. Mik voltak a hűbéri széttagoltság következményei a Kijevi Ruszban?

1141 – Volodimirko a fővárost Przemyslből Halicsba tette át

1153–1187 – Nagyeszű Jaroszlav uralkodása Halicsban

1199 – a Halics-Volinyi állam megalakulása

1199–1205 – Roman Msztyiszlavics uralkodása

13. §. A Kijevi Rusz kultúrája a XI. század második felében – a XIII. században

1. Kódexek

A középkorban kézzel írott könyveket **kódex**eknek nevezzük. Sok kódex a maga idejében a világi olvasók számára készült. Ezek voltak az izbornyikok, amelyek görög szerzők tanulságos történeteit és teológiai értekezéseit tartalmazták. Kettő maradt fenn belőlük, az egyik **1073-ból**, a másik pedig **1076-ból**. Az első izbornyik Szvjatoszlav Jaroszlavics kijevi fejedelem nevét őrzi, bár megírására bátyja, Izjaszlav adott felhatalmazást. *Szvjatoszlav izbornyikja* csodálatos művészeti alkotás, szebbnél szebb miniatúrákkal, iniciálékkal, fejlécekkel. Az 1076-os mű kevésbé díszes, bár tartalmát tekintve nem marad el a korábitól.

Szujatoszlav izbornyikja

Szujatoszlav és családja

Msztyiszlav evangéliuma

A kódexek közül ismert még *Msztyiszlav evangéliuma*, amely **1115-ben** született és 213 oldalt tartalmaz. Ezt a művet Oleksza szerzetes írta és Zsaden mester aranyozta be Kijevben Nagy Msztyiszlav kijevi fejedelem megrendelésére.

Máté evangéliuma

Márk evangéliuma

Lukács evangéliuma

János evangéliuma

2. Krónikák

A Kijevi Rusz eredeti irodalmának első művelői a krónikások voltak. A legkorábbi krónikák Aszkold idejéből származtak, de a történelem során elpusztultak. **1113-ban** írta meg **Nesztor** barlang-kolostori szerzetes a *Régmúlt idők krónikáját*, amely napjainkig a *Laurentyij-* (1377), illetve az *Ipatyev (Hypatius)-kódexekben* maradt fenn. A krónika a 860–1111 közötti időszakot tárgyalja.

A Régmúlt idők krónikája

Nesztor

A *Régmúlt idők krónikájának* folytatásaként jelent meg a *Kijevi krónika*, amely a Kijevben és a kijevi földeken az 1111 és 1200 között végbement eseményeket tartalmazza. Fő témái: a kunok elleni harc és a kijevi trónért folyó fejedelemek közti csatározások története.

A magyarok történetével két mű foglalkozik *Gesta Hungarorum* címmel, ami magyarul *A magyarok viselt dolgait* jelenti. Az első *Gesta* szerzője P. mesterként (III. Béla jegyzője) jegyzi magát, ezért az utókor **Anonymus**nak nevezi. P. mester írása a honfoglalástól a Szent István koráig tartó időszakot öleli fel. **Kézai Simon** *Gesta Hungarorum*a a honfoglalástól IV. László király uralkodásáig (1272–1282) tájékoztat a magyarok történelmének első évszázadairól. Anonymus műve 1200 körül készülhetett. Kézai Simon magyarokról szóló krónikája pedig 1283 körül. A harmadik, a magyarok történetével és eredetével foglalkozó krónika az 1358-ban íródott *Képes Krónika*, melyet I. Lajos király prépostja, a királyi levéltár őre, **Kálti Márk** jegyezte le. A szerző a magyarok eredetét a *Bibliáig* vezeti vissza.

Anonymus

Anonymus Gestája

Az irodalom másik fontos műfaját a **tanító célzatú prédikációk** képviselték. Legjelesebb művelője **Feodoszij Pecserszkij** volt, a Barlang-kolostor egyik megalapítója. A *Laurentyij-kódex*ben maradtak fenn továbbá **1096-ból Volodimir Monomah** *Intelmei gyermekeihez*.

A középkori ruszin irodalom legjelentősebb alkotása az *Ének Igor hadáról (Igor-ének)*, amely **1187-ben** született, és arra szólította a fejedelmeket, hogy hagyjanak fel a háborúkkal, illetve szövetkezzenek és közös erővel lépjenek fel a kunok ellen.

3. Oktatás és tudomány

Az oktatás és tudomány a középkorban az egyház felügyelete alatt állt. A krónikákból megtudhatjuk azt, hogy

Ahapit

a templomok és kolostorok mellett iskolák működtek, ahol kántortanítók oktatták a gyermekeket írásra, olvasásra, számolásra, egyházi énekekre. A tudósok feltételezése szerint Kijev lakosságának 10%-a tudott írni és olvasni. Erről tanúskodnak a különféle falfirkák, feliratok az edényeken, kereszteken, ikonokon, kardokon. Különösen értékesek azok a nyírfakéregre írt levelek, amelyekre a régészek Novgorodban és a Lemberg megyei Zvenyihorodban bukkantak.

A kereskedelem fejlődése szempontjából elengedhetetlenül fontosak voltak a matematikai ismeretek. A négy számtani alapl művelet mellett a ruszinok ismerték a törtet és alkalmazták is azokat különféle bonyolult számításoknál.

Fejlődött az orvostudomány. *Szujatoszlav izbornyik-jában* például különféle betegségek leírásával és azok kezelési módszereivel találkozhatunk. Volodimir Monomah unokája, **Euprakszia** pedig összeállított egy egészségügyi tanácsadót *Kenőcsök* címmel, melyben a test és az anyaság higiénijáról, illetve az éghajlat szervezetre és az ember álmára gyakorolt hatásáról írt. A Kijevi Barlang-kolostor híres szerzetes orvosa volt **Ahapit**.

4. Népköltészet

A ruszinok gazdag folklórral rendelkeztek. Meséikben, bilináikban megénekelték a hazájukért harcoló hősöket. A fejedelmek udvarában énekes-költők éltek, akik verseikben, dalaikban dicsőítették uralkodójukat. A ruszin irodalom egyik legtitokzatosabb alakja az *Igor-énekből* megismert **Boján** volt, akiről a következőket olvashatjuk:

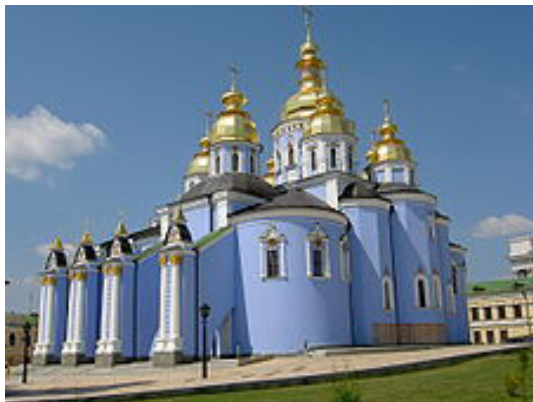
*Mert Boján, a varázsló,
ha dalt akart zengeni valamiről,
gondolatként futott a fán,
szürke farkasként a földön,
felhők alatt kékesszürke sasként.
...bűvös ujjait rakta az élő húrokra,
azok pedig zengtek dicsőséget a fejedelmeknek.*

5. Építészet

A XI. század második felétől kezdve Ruszban elterjedtek a kőtemplomok. **1073–1078** között épült fel a Barlangkolostor *Nagyboldogasszony-székesegyháza*, **1108–1113-ban** pedig, Szvjatopolk Izjaszlavics kijevi nagyfejedelem uralkodása idején, a *Szent Mihály aranykupolás székesegyház*.

A Barlangkolostor Nagyboldogasszony-székesegyháza

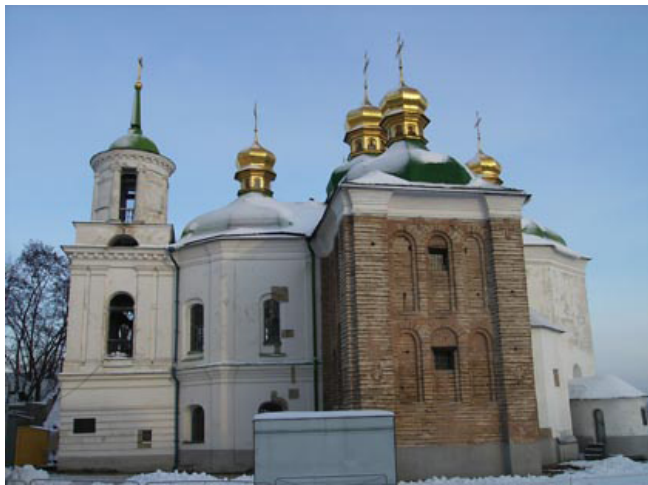

A Szent Mihály aranykupolás székesegyház

Az Eukarisztia mozaikkompozíció a Szent Mihály aranykupolás székesegyházban

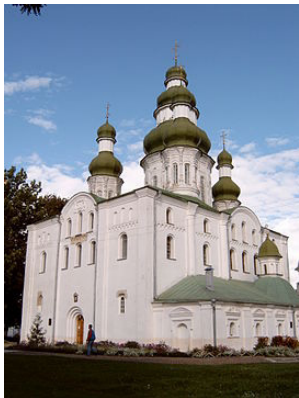
Kijevben a hűbéri széttagoltság idején 19 templom épült. Ekkor ragyogtak fel a *Megváltó templom*ának kupolái Beresztovón (1125) és a *Pirogoscsi Nagyboldogasszony templom* Podolon (1136).

A Megváltó (Szpászá) temploma Beresztovón

Sok templom épült Csernyihivban is: a *Borisz és Hlib székesegyház*, a *Jelecki kolostor Nagyboldogasszony-székesegyháza* (1), *Pjatnickaja templom* (2) és a *Szent Illés (Iljinszka) templom* (3).

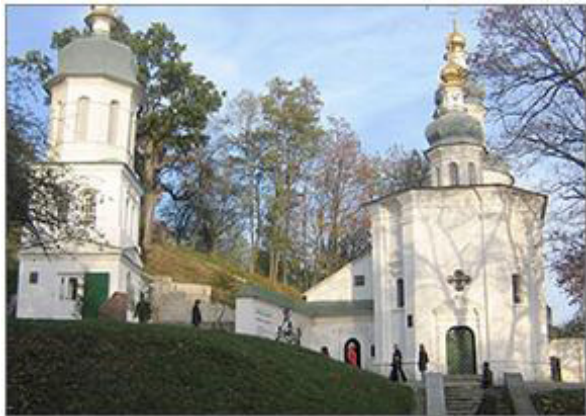
1

2

3

6. Festészet

A középkori pravoszláv templomok elképzelhetetlenek voltak ikonok nélkül. Az első ikonokat Bizáncból hozták be a Kijevi Ruszba. Vallásos imádat tárgyát képezte a *Vishorodi Istenanya* ikonja, amely a XII. század közepén került ruszin földre Konstantinápolyból. Először Borisz és Hlib vishorodi templomát díszítette, ahonnan Andrej Bogoljubszkij 1155-ben a Kljazma menti Volodimirba vitte.

A kereszténység felvétele után Kijevben, Csernyihivben és Halicsban ikonfestő-műhelyek jöttek létre. A Kijevi Barlang-kolostor ikonfestője volt **Alimpj**, aki festői iskolát teremtett művészetével.

A Vishorodi Istenanya ikon

Alimpj

A barlang-kolostori ikonfestő közösség különleges alkotásai voltak a *Szenszki-pecserszki Istenanya Antonij és Feodoszij Pecserszkijekkel*, illetve a *Szent Borisz és Hlib* című ikonok.

*Szenszki-pecserszki
Istenanya Antonij és
Feodoszij Pecserszkijekkel*

Szent Borisz és Hlib

7. A Kijevi Rusz helye Európa történelmében

A Kijevi Rusz aktív résztvevője volt a nemzetközi életnek és jelentős mértékben befolyásolta az európai civilizáció fejlődését. Jó kapcsolatokat ápolt nemcsak Bizánccal és a délszláv népekkel, hanem Nyugat-Európa országaival, illetve az arab Kelettel is. Rusz a nemzetközi kereskedelmi

utak metszéspontjában feküdt. Területén keresztül húzódott a varégokat a görögökkel összekötő kereskedelmi út, illetve Kijeven át lehetett eljutni Krakkón és Prágán keresztül egészen a Duna partján fekvő Regensburgig.

A gazdasági kapcsolatok mellett jelentősek voltak politikai kapcsolatai. A Rjurikovicsok több európai dinasztíával álltak rokonságban. Sok magyar király ereiben csörgedezett ruszin vér, illetve több kijevi, halicsi fejedelem volt Árpád-házi herceg is egyben.

A Kijevi Állam jelentős katonai erővel rendelkezett és évszázadokon keresztül védte Európát a besenyők és kunok támadásaitól.

ELLENŐRIZD MAGAD!

- 1.** *Jellemezd a középkori ruszin kódexeket!*
- 2.** *Milyen krónikákból ismerhetjük meg a Kijevi Rusz történetét?*
- 3.** *Nevezd meg a magyarok történetével foglalkozó műveket!*
- 4.** *Kik művelték Ruszban a tanító célzatú prédikációk műfaját?*
- 5.** *Milyen szerepet játszott a ruszinok életében az oktatás?*
- 6.** *Hogyan fejlődött az orvostudomány?*
- 7.** *Ki volt Boján?*
- 8.** *Jellemezd a Kijevi Rusz építészetét és festészetét!*
- 9.** *Milyen szerepet játszott a Kijevi Állam Európa történetében?*

VÉGEZD EL A FELADATOT!

- Adj kimerítő választ az alábbi vázlat alapján! Milyen sajátosságok jellemzik a Kijevi Rusz kultúráját?
 1. Az oktatás és tudomány fejlődése. A korszak legjelentősebb vívmányai.
 2. Az irodalom és művészetek fejlődése. A korszak legjelentősebb emlékei.
 3. Az építészet fejlődése.

JEGYEZD MEG!

1073 – *Szvjatoszlav izbornyikja*

1073–1078 – a Barlang-kolostori Nagyboldogasszony-székesegyház felépítése

1108–1113 – a Szent Mihály aranykúpolás székesegyház építése Kijevben

1113 – Nesztor megírja a *Régmúlt idők krónikáját*

1187 – *Ének Igor hadáról*

TUDÁSPRÓBA

Dátumok és események

- Számold ki, hány év telt el a kereszténység felvétele és Volodimir Monomah trónra lépése között? Hány esztendővel ezelőtt zajlottak ezek az események?
- Állapítsd meg az összefüggést az esemény és dátum között!

1. Volodimir Monomah uralkodása	A. 1187
2. Ljubecsi kongresszus	B. 1199
3. Első említés Ukrajnáról	C. 1113–1125
4. A Halics-Volinyi állam létrejötte	D. 1185
5. Igor hadjárata a kunok ellen	E. 1097

- Állapítsd meg az összefüggést a fejedelem és az uralkodása idején született alkotások között!
 1. A Barlang-kolostor Nagyboldogasszony-székesegyháza
 2. A Szent Mihály aranykupolás székesegyház
 3. Régmúlt idők krónikája
 4. Ének Igor hadáról
 - A. Szvjatoszlav Izjaszlavics
 - B. Volodimir Monomah
 - C. Igor
 - D. Vszevolod

- Állítsd az eseményeket időrendi sorrendbe!
 - A. Volodimir Monomah halála
 - B. A trónviszályok kezdete Bölcs Jaroszlav fiai között
 - C. Andrej Bogoljubszkij hadjárata Kijev ellen
 - D. A Jaroszlavicsok veresége a kunoktól az Alta folyón
 - E. Borisz és Hlib székesegyházának megépítése Csernyihivben

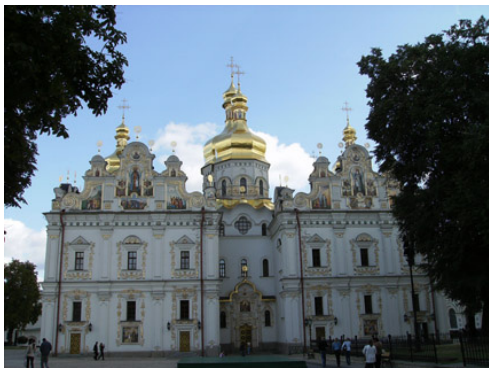
Történelmi személyiség

- Készíts értekezést a képen látható fejedelemről az alábbi vázlat alapján:
 1. Mikor uralkodott?
 2. Jellemezd külsejét!
 3. Mik voltak a legnagyobb történelmi tettei?
 4. Volt-e magyar kapcsolata?
 5. Mondd el véleményedet erről a fejedelemről!

Történelmi emlék

- Tekintsd meg az alábbi illusztrációkat! Mikor, hol és miért jöttek létre? Milyen jelentőségük volt a ruszinok életében?

Történelmi összefüggések

- Nevezd meg a Kijevi Rusz történetének három legfontosabb eseményét a XI. század második felében és a XIII. század első felében! Indokold meg válaszodat!

Történelmi források

- Honnan van az idézet? Mit tudsz erről a dokumentumról?

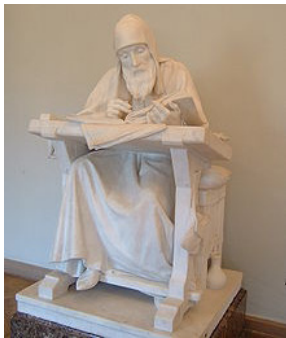
„Úgy viselkedj mással, mint ahogy szeretnéd, hogy veled viselkedjenek. Testedet és szellemedet tartsd állandó edzésben. Úgy dolgozz, hogy utánad semmit ne kelljen helyre igazítani. Légy holnap jobb, mint ma. Ne hagyd, hogy az erősebb bántsa a gyengébbet. Segítsd a betegeket és a szegényeket. Ne légy gögös. Véss jól mindent az eszedbe, és amit nem tudsz, ne restelld megtanulni. Élj a hazáért és szeresd az emberiséget!”

- Milyen történelmi eseményt elevenít fel az alábbi forrásmű-részlet? Fogalmazd meg a jelentőségét!

„1113 húsvétja előtt napfogyatkozás volt, amely előre jelezte a nagyfejedelem halálát. Húsvét után egy héttel Szuijatopolk valóban megtért őseihez. A kijeviek, ahogy illik, elsiratták, majd követeket küldtek Volodimir Monomahhoz, hogy foglalja el apja és nagyapja trónját. Volodimir elutasította a kérést, mivel annyira sajnálta rokonát. A kijeviek ekkor fellázadtak. Felégették Putyata ezredes házát, rátámadtak a zsidókra. Majd ismét üzentek Volodimirnek, hogy amennyiben nem teljesíti a kérést, a nép megtámadja a bojárok birtokait és a kolostorokat is.”

- A képen látható történelmi személyiségek közül kitől származik az idézet? Miért hangzott el?

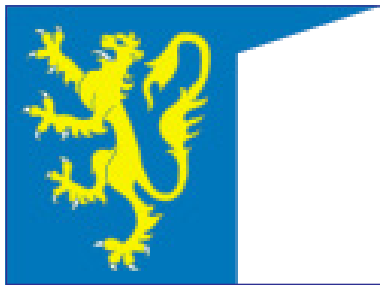
Ó, Dnyeper, te dicsőséges!
Áttörted te a kőhegyeket,
polovec földön kanyarogva.
Te ringattad hullámaidon Szujaoszlav hajóit
Kobjak táboráig...

A HALICS-VOLINYI ÁLLAM

14. §. A Halics-Volinyi fejedelemség Roman Msztyiszlavics és fiai uralkodása idején

1. A Halics-Volinyi fejedelemség Roman Msztyiszlavics idején

A Halics-Volinyi fejedelemség zászlaja és címere

1199-ben a Halics-Volinyi fejedelemség megalakulásával új korszak kezdődött a ruszin nép történetében.

Roman Msztyiszlavics, aki az utódok emlékezetében úgy maradt meg, mint **egész Rusz egyeduralkodója**, országa fővárosát Halicsban rendezte be, mivel így akarta kordában tartani a halicsi bojárokat. Fontos céljának tartotta továbbá hatalmának kiterjesztését a többi ruszin földre. **1202-ben** megütközött Rjurik Rosztyiszlavovics

kijevi fejedelemmel és letaszította őt a trónjáról. Uralkodni Kijevben nem akart, ezért az ügyeket, egyes kutatók szerint, Igor Jaroszlavovicsra, közeli barátjára, mások szerint meg egy helytartóra bízta. Roman Msztyiszlavicsnak sikerült tehát egyesítenie koronája alatt a Halics-Volinyi, Kijevi és

Roman Msztyiszlavics

Perejaszlavi fejedelemségeket. Kijev és Perejaszlav védelme érdekében több hadjáratot folytatott a kunok ellen.

Roman fejedelem aktív szerepet játszott az európai politikában. Belekeveredett a lengyel fejedelmek belviszályaiba, 1205-ben pedig a német Hohenstauffen-, illetve Welf-dinasztiák között dúló háborúskodásba. A Hohenstauffenek oldalán hadjáratot indított Lengyelországon keresztül Szászországba, azonban útját állták régi szövetségesei – Leskó és Konrád lengyel hercegek. Roman Msztyiszlavics **1205. június 19-én** a Visztula melletti Zavihvosztnál életét vesztette egy csatában. A Halics-Volinyi krónika a következőképpen emlékezett meg róla: „Egész Ruszin föld uralkodója volt ő. Méltó követője dicső elődjének, Monomahnak. Bátor oroszlánként támadt a pogányokra és átrepült területükön, mint a sas. Bősz bölény módjára harcolt ellenük.”

2. A Halics-Volinyi fejedelemség Roman Msztyiszlavics halála után

Roman Msztyiszlavics halála után a fejedelmi trónt kiskorú fiai örökölték: a négyéves **Danilo** Halicsban, a kétéves **Vaszilko** pedig Volinyban. Édesanyjuk, **Anna** volt a régens¹. A halicsi bojárok azonban 1206-ban elűzték őket az országból. Nagyeszű Jaroszlav unokáinak, Jaroszlavna és Igor novgorod-sziverszkiji fejedelem fiainak: Volodimirnak, Romannak és Szvjatoszlavnak kínálták fel a hatalmat. Azt remélték, hogy az Igor-fiúk mindenben az ő utasításait fogják követni. De számításaik nem jöttek be, mivel azok 1211-ben 500 ellenük lázongó bojárt végeztettek ki. A bojárok ekkor II. András magyar királyhoz fordultak támogatásért, aki csapatokat küldött Halicsba és segített nekik megszabadulni az Igor-fiúktól. Egy rövid időre Volodiszlav Kormilcsics bojár lett a fejedelem. A magyar királynak komoly tervei voltak Halics-Volinnyal kapcsolatban és megegyezett a lengyel királlyal annak felosztásáról.

1214-ben a halicsi bojárok megegyeztek II. Andrással és fiát, Kálmánt ültették a trónra. András seregei előzőlötték a fejedelemség területét.

Danilo és Vaszilko Volinyban fokozatosan megerősödtek és készek voltak küzdeni az atyai örökségükért. A halicsi trón visszaszerzéséért folytatott **30 éves** harcukban elsősorban a volinyi bojárookra és városokra támaszkodtak. Danilo feleségül vette Sikeres Msztyiszlav novgorodi fejedelem lányát.

¹ *régens* – (a latin *'regens'* uralkodó szóból) az a személy, aki a törvényes uralkodó helyett uralkodik

Danilónak sikerült ütőképes hadsereget felszerelni, melynek élén fokozatosan visszaszerezte jogos örökségét. **1238-ban** bevonult Halicsba, majd 1238 márciusában a dorohicsini csatában vereséget mért a német keresztes lovagokra, akik szintén országa területére vágytak. Bevonult Dorohicsinbe, amely fontos kereskedelmi központ volt a Buh folyó partján. **1239-ben** elfoglalta Kijevet és **Dmitro vajdát** nevezte ki helytartójává.

A Roman fiúk a XIII. század harmincas éveinek végére helyreállították atyjuk birodalmát. Danilo ezután Halicsban uralkodott, **Halicsi Danilo** néven, öccse **Vaszilko** pedig Volinyban.

Halicsi Danilo

Vaszilko

ELLENŐRIZD MAGAD!

1. *Miért kezdődött új korszak az ukrán nép történetében a Halics-Volinyi állam létrejöttével?*
2. *Melyek voltak Roman Msztyiszlavics politikájának főbb irányai?*
3. *Miért nevezték Romant egész Rusz egyeduralkodójának?*
4. *Kik örökölték Roman fejedelem után a trónt?*
5. *Hogyan viszonyultak a halicsi bojárok a trónutódlás kérdéséhez?*
6. *Milyen szerepet játszott a trónviszályokban II. András magyar király?*
7. *Kikre támaszkodtak Danilo és Vaszilko a votcsinájukért folytatott harcuk során?*
8. *Mikor sikerült Danilonak visszaszerezni Halicsot?*
9. *Mi volt a jelentősége a Dorohicsinnél aratott győzelmének?*
10. *Mikor foglalta el Danilo Kijevet és kit nevezett ki helytartóvá?*

VÉGEZD EL A FELADATOT!

- Keresd ki a helyes választ!

1. Mikor egyesült a Halicsi és Volinyi fejedelemség?

A. 1141

C. 1153

B. 1187

D. 1199

A	B	C	D

2. Ki egyesítette a Halics-Volhíniai államot?

A. Nagyeszű Jaroszlav

C. Roman Msztyiszlavics

B. Halicsi Danilo

D. Volodimirko

A	B	C	D

3. Melyik fejedelem idején élte Halics a fénykorát?

A. Msztyiszlav

C. Volodimirko

B. Roman Msztyiszlavics

D. Nagyeszű Jaroszlav

A	B	C	D

JEGYEZD MEG!

1205 – Roman Msztyiszlavics halála a zavihvoszti csatában

1238 – Danilo Romanovics visszafoglalja Halicsot

1238 márciusa – Halicsi Danilo a dorohicsini csatában legyőzi a német lovagrendet

1239 – Danilo bevonul Kijevbe és Dmitro vajdát nevezi ki helytartóvá

15. §. Mongol támadás az ukrán földek ellen

1. A mongolok első hadjárata

Mongólia sztyeppéin a XII. század végén és a XIII. század elején új állam jött létre. Élén **Temüdzsín** állt, akit **1206-ban** kánná választottak és **Dzsingisz kánnak** (mongolul nagy kánt jelent) nevezték el. A mongolok hódító háborúkat indítottak más népek ellen.

Dzsingisz kán

A mongolok világuralomra törekedtek. **Julianus barát** szavaival élve *„éjjel-nappal arról tanácskoztak, hogyan lehetne elfoglalni a keresztények királyságát, mivel végső céljuk Róma és minden nép leigázása volt”*. Julianus barát magyar Domonkos-rendi szerzetes volt, aki Gerhardusszal és még néhány szerzetestársával két utazást is tett, hogy megkeresse a magyarok őshazáját Keleten. Julianus útja során ráakadt az őshazában (Magna Hungaria) maradt magyarokra. Az el-

válás óta eltelt közel 800 év ellenére megértette nyelvüket. Itt olyan híreket szerzett, hogy a keleten lakó mongolok megtámadni készülnek Európát.

Utazásai során szerzett tapasztalatairól és a fenyegető veszélyről hazatérése után azonnal beszámolt IV. Béla királynak. A vatikáni levéltárban megtalálható Julianus barát feljegyzése a tatárok harcmódoráról *Levél a tatárok életéről* címmel. „... Hanem hogy valamit az ütközetről is jelentsek, beszélnek, hogy messzebbre lövik ki nyilaikat, mint ahogy más népeknél szokásos, és hogy az ütközet első összecsapása alkalmával – ahogy mondják – nemcsak hogy nyilaznak, hanem úgy látszik, mintha nyíleső esnék. Említik,

hogy az ütközetben a kardot és lándzsát kevésbé használják. Ők alakú csatarendjüket pedig így építik ki: minden tíz ember élén áll egy tatár, ismét minden száz ember élén egy százados. Ezt annyi fortélyossággal csinálják, hogy a megjelenő kémek se tudjanak valami módon elrejtőzni közöttük (és) az ütközetben lekaszaboltak számát is minden késedelem nélkül meg lehet állapítani. És a különböző elemekből összegyűlt népség nem képes semmiféle hűtlenség elkövetésére sem. Mindegyik – tíz egyénből álló – csoportot különböző nyelvű és nemzetiségű egyénekből állítják össze. Az általuk uralt összes tartomány királyait, vezéreit és mágnásait, amennyiben feltételezhető róluk, hogy valami módon ellenállást fejthetnek ki, késedelem nélkül meggyilkolják. A katonákat pedig és a háborúban bátor, egyszerűbb népséget a háborúra felfegyverkezve maguk előtt hajtják akaratuk ellenére (is). Ellenben azokat a földműveseket, akik a harcra kevésbé alkalmasok, hátrahagyják, hogy gondosan megműveljék a földeket. (...) A katonákkal szemben pedig, kiket a harcba kényszerítettek, ha jól harcolnak és győznek, (csak) kevésbé hálásak, ha pedig elesnek az ütközetben, nincs gond rájuk; de ha a harcban meghátrálnak, könyörület nélkül megölik őket a tatárok. (...) A megerősített várakat nem ostromolják meg, hanem előbb feldúlják a környéket, a népet foglyul ejtik, majd ugyanannak a vidéknek a népét összeterelek és harcra kényszerítik: saját erődtéményük megostromlására...”

Ebben az időben a Kijevi Rusz a szétagoltság időszakát élte. Kijevben egyik fejedelem váltotta a másikat, és sokszor még a kunok ellen sem tudtak összefogni. A mongolok azonban még a kunoktól is veszélyesebb ellenségnek

bizonyultak és nem véletlen, hogy épp ők lettek a fekete felhőként előre vonuló tatárok első áldozatai.

Dzsingisz kán a hagyományos nomád hadrendet átültette a civil lakosság felosztásába is, a lakosság, akárcsak a hadsereg 10-es, 100-as és 1000-es, 10 000-es csoportokra volt osztva, 10 ezer ember alkotott egy **tüment**. A hadsereg a családot és a lovakat is magával vitte, minden lovasnak 3 vagy 4 ló volt, így a pihent ló mindig rendelkezésre állt. A tümen élén a lovasság haladt, amely elpusztított mindent és mindenkit, ami, és aki az útjába került. Végig az út mentén férfiak, nők, öregek és gyerekek holtteste hevert. A fiatal nőket és lányokat rabláncra verték és magukkal hurcolták.

Kína és Horezm meghódítása után (1219–1221) Dzsingisz kán felderítőket küldött a „nyugati földekre” Szübötej Batur és Dzsebe vezetésével. A mongolok végigpusztították a Kaszpi-tenger déli partvidékét, felégették Észak-Íránt, bevonultak Kaukázusontúlra, 1222-ben legyőzték a grúz hadsereget és megütköztek a kunok, cserkeszek, alánok és lezginok egyesített csapataival. A mongolok ekkor cselhez folyamodtak, meggyőzték a kunokat arról, hogy nem fogják őket bántani, mire azok hátat fordítottak szövetségeseiknek és elhagyták a csatateret. A tatároknak ezután sikerült könnyen szétverni az alán, lezgin és cserkesz egységeket. Ezt követően a kunok ellen fordultak és megsemmisítő csapást mértek rájuk. 1223-ban betörték a Krím-félszigetre, elfoglalták Szurozs városát, majd visszatértek a kun sztyeppékre.

A kunok, miután tudomást szereztek a 25 ezres mongol-tatár sereg közeledtéről, a ruszin fejedelmekhez fordul-

tak segítségért. „Ha nem segíttek nekünk, akkor ma bennünket pusztítanak el, de holnap ti kerültök sorra.” A keresztények ezután szövetségre léptek volt ellenségeikkel, a kunokkal. Szomorúan kell azonban megjegyeznünk, hogy még a halálos veszély sem tudott rábírni sok fejedelmet arra, hogy felülkerekedjen egoizmusán, ezért többen távol maradtak a csatatértől. A ruszin

Mongol lovasok

fejedelemségek és a velük szövetséges kunok **1223. május 31-én** ütköztek meg a Mongol Birodalom felderítő seregeivel a Kalka (ma Kalmiusz) folyó mellett. A szláv-kun sereg mintegy nyolcvanezer főt számlálhatott. A had nagysága és a mongolok hátrálása elbizakodottá tette a fejedelmeket, ugyanakkor a szláv sereg különböző részei az üldözés közben nem tudtak egyforma sebességgel haladni. A színlelt menekülés mongol taktikája ezúttal is bevált.

A halicsi Msztyiszlav be sem várva a lemaradókat, támadást vezényelt. A támadók sorait azonban megbontották a mongol könnyűlovasság íjászhai. A csatarendet a

krónika szerint a kunok rendezetlen visszavonulása is összezavarta. Egyes kutatók más véleményen vannak. Szerintük a kunok rendezetten és hősiessen harcoltak, míg a gyakorlatlan, parasztokból összeverbuvált ruszin csapatok soraiban nagy mészárlást hajtottak végre a tatárok. A ruszinok, lovasságuk kivételével, gyengén voltak felfegyverezve. A mongolok ráadásul pusztító nyílzáport tudtak zúdítani ellenségeikre.

A könnyűlovasok után a nehézlovasság támadása következett. A maradék (főleg kunokból álló) sereg még három napon keresztül védekezett táborában. A könnyelműen előretört seregrészt hamar körbekerítették és lemészárolták. A szláv-kun sereg mintegy fele maradt a csatamezőn. A kijevi Msztyiszlavot állítólag egy a mongolok oldalára állt ruszin, Ploszkin győzte meg arról, hogy adja meg magát és váltságdíj ellenében a mongolok szabadon engedik. Ez azonban nem volt igaz. Dzsebe és Szübőtej parancsára az elfogott hercegek testére pallókat fektettek. A mongolok ezen az élő emelvényen tartották meg a győzelmi ünnepségüket, mulatoztak, táncoltak, miközben a fejedelmek megfulladtak. Köztük volt Msztyiszlav kijevi fejedelem is, ő is az örömittas mongolok csizmái alatt végezte.

DZSINGISZ KÁN HADJÁRATAI

1215 – *Kína* elfoglalása

1219–1221 – *Közép-Ázsia, Kazahsztán, Afganisztán*

1220–1223 – *Irán, Kaukázusontúl*

1223 – csata a *Kalka folyón*, a ruszin–kun seregek veresége

A csata hevében

Mongol harcos

2. Batu kán megtámadja Rusz földjeit

Az 1223-ban elszenvedett keserves vereség semmire sem tanította meg a ruszin fejedelmeket. Továbbra sem tudtak megegyezni egymással, még édes hazájuk megvédeése érdekében sem. A viszonylagos nyugalomnak azonban hamar vége szakadt. Dzsingisz kán unokájának, Batunak ajándékozta Európát, aki rövid időn belül megkezdte hadjáratának előkészítését.

1237 végén 140 ezer fős hadserege élén megindult Északkelet-Rusz ellen. A tatár horda elfoglalta és felégette Rjazanyt, a Kljazma menti Volodimirt, Rosztovot, Uglicsot, Tvert és más városokat.

RÉSZLET

A FORRÁSMŰBŐL

- Olvasd el a krónikarészletet! Véleményed szerint, mi okozta Rjazany vesztét?

„.... Batu kán az orosz földre rontott. Táborát a Voronyezs folyónál, a rjazanyi fejedelemség szomszédságában üttte fel. Innen küldte el hitvány követeit Jurij Ingvarevics rjazanyi nagyfejedelemehez. A követek Batu nevében tizedet követeltek mindenből: a fejedelmekből, a rjazanyi népből és lovakból. Jurij Ingvarevics rögvést elküldte embereit Vlagyimirba Georgij Vszevolodovics nagyfejedelemehez, akit arra kért, hogy vagy küldjön segítséget Batu ellen, vagy maga is jöjjön. Georgij Vszevolodovics vlagyimiri nagyfejedeleme maga sem mozdult, segítséget sem küldött...”

1239 tavaszán Batu délnyugatra, Perejaszlav felé vette az irányt. Hordái elfoglalták, lerombolták, majd felégették a várost. Nem kerülhette el sorsát Csernyihiv sem. 1239

Batu kán

végén a mongol-tatár lovas-ság a kunokat követve betört a Krím-félszigetre és nagy részét elfoglalta.

1240 tavaszán Batu csapatai megközelítették Kijevet. Menguhán vezér követeket küldött Mihajlo Vszevolodovics fejedelemhez azt követelve, hogy adja meg magát. A fejedelem parancsára azonban a követeket felkoncolták, ő maga pedig Magyarországra menekült. Menguhán ekkor nem érzett elég erőt magában a város elfoglalásához, ezért a rablott zsákmányával elvonult Kijev alól és beolvadt a fő seregbe. 1240 végén a mongol hordák visszatértek Kijevbe és körülzárták a várost. Rusz

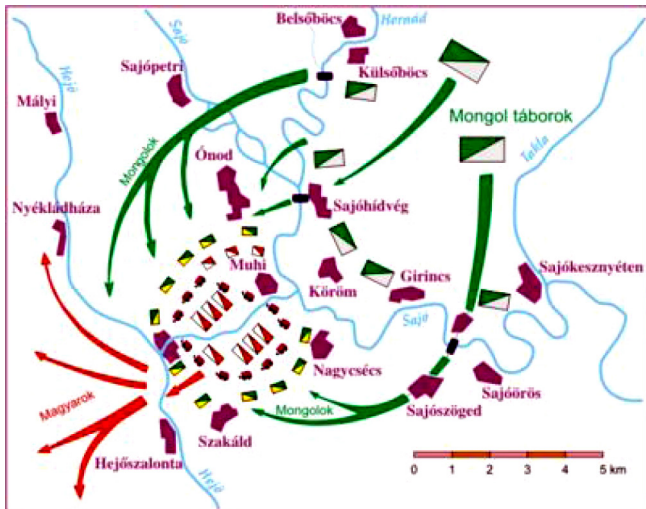
fővárosa ebben az időben Halicsi Danilo kezén volt, ezért védelmét Danilo ezredese, **Dmitro** vajda szervezte, illetve irányította. A felek közötti erőviszonyok egyenlőtlenek voltak. Batu éjjel-nappal faltörő kosokkal ostromolta a városfalakat, de ő maga is komoly veszteségeket szenvedett. Egy rövid ideig szüneteltek a harcok. A kijeviek megerősítették a *Deszjatinna templom* környékének a védelmét. A védők a templomban kerestek maguknak végső menedéket, de annak boltozata nem bírta a hatalmas tömeget és összeomlott. **1240. december 6-án** Rusz fővárosa megadta magát. A mongolok elpusztítottak mindent, ami az

útjukba került, füstölgő falak, emberi holttestek tízezrei maradtak utánuk. Kijev negyven kőtemploma közül 5–6 maradt mindössze épségben, a város 50 ezer fős lakosságából pedig kétezer.

1241 elején Batu kán Voliny felé indult. A mongolokat legyengítették a korábbi hadjáratok, ezért Kremjanyec és Daniliv lakóinak sikerült megvédeni függetlenségüket. Volodimirt, Kamjanecet, Izjaszlavot, Kologyazsint és Luckot azonban elfoglalták. Hősieken védte magát Zvenyihorod és Halics, de a tatár hordákat nem tudták feltartóztatni. A Halics-Volinyi fejedelemség viszonylag kevesebbet szenvedett a mongol inváziótól, mint Rusz többi része.

Batu kán ezután Lengyelországba és Magyarországra küldte csapatait. Krakkó teljes felperzselése után, **1241. április 11–12-én *Muhi*** mellett (ma: Borsod-Abaúj-Zemplén megye) a tatárok döntő vereséget mértek IV. Béla magyar király seregére.

Miután a magyar hadsereg legnagyobb része összegyűlt, a király Ugrin érsek ösztönzésére elhagyta Pestet és a tatárok ellen indult. E hírre Batu kán magához rendelte szanaszét portyázó csapatait, és a magyar hadsereg előtt lassan visszavonuló tatárhadat a Sajó bal partján összpontosította. Vele szemben, a Sajó jobb partján elterülő Muhi pusztán ütött tábornak a magyar hadsereg. A király a tábornak a Sajó ezen szakaszán található egyetlen híddal szemben állította fel. A Sajó a tavaszi hóolvadások következtében természetes védelmül szolgált. Átkelési lehetőség vagy a hídtól felfele lévő gázlón volt lehetséges, vagy lefelé a torkolat vidéke felé, ahol a Tisza duzzasztó hatása miatt megcsendesedik. A híd képezte a folyón az egyetlen biztonságos átkelést, amelyet egyik fél sem rombolt le.

A muhi csata vázlata

A mongol vezérek látva, hogy a magyarok csak védelemre gondolnak, támadólag léptek fel. **Április 11-én** éjjel megtámadták a hidat. A hídon azonban csak korlátozott számban lehetett átkelni, így viszont a hidat kisebb egységekkel is biztonságosan lehetett védeni. Egy orosz szökevény elárulta a mongolok tervét, így Kálmán herceg, a király öccse és Ugrin érsek a hídon már átvonulni kezdő mongol csapatokat heves csatában visszanyomta. A mongolok ezért visszavonultak a folyó túl partján lévő szálláshelyükre, a magyarok pedig a saját táborukba tértek vissza nagy megelégedettséggel, abban a hitben, hogy meg-

nyerték a csatát. Batu főerege azonban hajnalban újra támadott, de most már kőhajító gépeket is bevetett a folyó túlsópartjáról igen eredményesen működő, a mongoloknak nagy veszteséget okozó magyar számszerűászok elűzése, távoltartása érdekében.

A mongol támadás most is a hídon kezdődött, de ezalatt a Szubutaj által vezetett mongol csapatok a jobb szárnyon a Sajón gázlót találtak, amin átkeltek. A magyar seregnek ekkor már kétirányú támadást kellett kivédenie, így Batu főerői egyre nagyobb számban tudtak átkelni a hídon. A Kálmán herceg és Ugrin érsek vezette magyar seregek, a templomosokkal az oldalukon sikerrel vették fel a harcot Batu ellen. A csata végkimenetelét végül a mongol erők jobb szárnyán érkező Szubutaj lovas egységei döntötték el. Reggel 7 óra körül a most már minden oldalról körülfogott magyar táborra nyílzáport zúdítottak a mongolok. A magyar táborban irtózatoss zavar keletkezett. A szűk téren a katonák lépten-nyomon a sátrak kötelékeibe botlottak, lehetetlen volt harci rendbe állni; a kivonulást a táborból a mongolok nyílzápora tette lehetetlenné. Rendes ütközetéről szó sem lehetett, csak kisebb fegyelmezett csapatok próbálhatták meg a táborból kirohanva áttörni vagy visszaszorítani a tatárok gyűrűjét.

A király, akit hívei önfeláldozóan védelmeztek, a nagy tömeg útjával ellenkező irányban, északnyugatra a hegyek közé menekült, és talált védelmet. Öccse, Kálmán, bár súlyosan megsebesült, váltott lovakon elérte Pestet s a Dunán átkelve, megszabadult üldözőitől, de májusban belehalt a csatában szerzett sebeibe. A többiek vagy a csatatéren maradtak, vagy üldözés közben estek el. Többek közt: Mátyás esztergomi érsek, Ugrin kalocsai érsek, Gergely győri, Jakab nyitrai és Rajnald erdélyi püspök, Miklós

szebeni prépost, alkancellár, Tomaj Dénes nádor, Serafil fia András országbíró, Rátót Domokos tárnokmester, Gutkeled Miklós horvát bán.

A mongolok ezután Ögödej nagykan váratlan halála miatt távoztak Magyarországról, mivel a Kurultáj új uralkodót választott.

BATU KÁN HADJÁRATAI

1237–1238 – *Északkelet-Rusz* meghódítása

1239–1241 – *Délnyugat Rusz* meghódítása: 1239 – Perejaszlav, Csernyihiv, 1240 – Kijev, 1241 – Halics-Volhíniai állam

1239 – *Északnyugat Rusz* meghódítása

1241–1242 – Európai hadjárat és visszatérés a Volgához

3. Az Arany Horda létrejötte

A Volga partján Batu létrehozta államát, az Arany Hordát¹. A Horda legfelső vezetője a kán volt, akit a törzsi vezetők tanácsa, a Kurultáj választott Batu leszármazottai közül. A miniszterelnöki tisztséget az ún. hercegek hercege látta el, akit olykor törökösen *beglerbég*nek neveztek; a minisztereket *vezír*nek hívták. A kormányzók (*bászkák*) feleltek a rájuk bízott területen a polgári és katonai igazgatásért, amelyek nem váltak el. 1242-ben Batu a Volga alsó folyása mentén **Szaraj** városában alapította meg birodalma fővárosát.

¹ *Arany Horda* – mongol állam a mai Délnyugat-Oroszország, Ukrajna és Kazahsztán területén, amely a Mongol Birodalom széthullása során alakult ki. 1256-tól említik Arany Hordaként.

RÉSZLET A FORRÁSMŰBŐL

- Olvasd el a Plano Carpini művéből származó részletet! Jellemezd Batu kánt udvartartása alapján!

„Ez a Batu igen fényes udvartartást visz; vannak testőrei és van mindenfajta tisztségviselője, akárcsak kánjuknak. Kimagasló helyen ül, mint valami trónuson, vele egyik felesége; többi asszonya, valamint fivérei, fiai és más kisebb rangúak lejjebb, középen ülnek padon, a többiek meg mögöttük a földön helyezkednek el, de a férfiak jobbról, az asszonyok balról. Sátorai, melyek Magyarország királyáé voltak, lenvászomból készültek, hatalmasak és nagyon szépek. A családtagok kivételével senki kívülálló nem mer hívatlanul a sátorhoz közelíteni, bármilyen magas rangú és nagyhatalmú legyen is, hacsak nem tudják, hogy ez a vezér kívánsága. Mi, ahogy mondandónkat befejeztük, a bal oldalra ültünk, mert jövetelükkor így tesznek a követek valamennyien, viszont a kántól való távozáskor mindig jobb oldalt helyeztek el. Középen, a bejárat közelében asztal van, erre teszik az italt arany- és ezüstedényekben. De Batu meg a többi tatár herceg sohasem iszik, főképpen nyilvánosan nem, csak mikor dalolnak és kobzon játszanak neki.”

Az északkeleti Ruszin földeken létrejött a Horda megalázóan nehéz uralma, a *mongol iga* (Arany Horda igája)¹. A meghódított népek nem kerültek közvetlenül mongol közigazgatás alá, hanem adót fizettek a kánoknak, amit a bászákok hajtottak be rajtuk. A kánok durván beleavatoztak a fejedelemségek belügyeibe. A fejedelmi

¹ *Arany Horda igája* – mongol hatalmi rendszer a ruszin fejedelemségekben

Mongol jarlik

trón elnyeréséért Szarajba kellett utazni, ahol a kán engedélyező okiratot, úgynevezett **jarlikot** adományozott annak a fejedelemnek, akit a trónon kívánt látni.

Először a mongolok fennhatóságát **Jaroszlav Vszevolodovics** ismerte el 1243-ban,

Szent Alekszandr Nyevszkij

amiért megkapta a Kijev és Volodimir feletti uralkodáshoz engedélyt adó jarlikot. A földig rombolt Kijevet azonban elkerülte és a várost egy helytartóra bízta. „Kijev és az egész Rusz” élén Jaroszlav halála után fia, **Alekszandr** követte, akit a krónikák **Nyevszkijként**¹ említene. Ő sem uralkodott Kijevben.

Perejaszlav helyzete is kilátástalan volt. A XIII. század 40-es éveitől kezdve nem volt fejedelme, ezt követően pedig teljesen szétesett.

ELLENŐRIZD MAGAD!

1. *Mikor jött létre a mongolok állama? Ki volt az első uralkodója?*
2. *Milyen célokat tűzött maga elé Dzsingisz kán?*
3. *Hogyan jellemezte Julianus barát a tatárok harcmódját?*
4. *Milyen egységekből állt Dzsingisz kán hadserege?*
5. *Melyek voltak Dzsingisz kán hadjáratainak fő irányai?*
6. *Milyen céllal küldte a nyugati földekre Szübötej Baturt és Dzsebét Dzsingisz kán?*
7. *Milyen cselt alkalmaztak a tatárok a kunok, cserkeszek, alánok és lezginok egyesített csapataival szemben?*
8. *Készíts beszámolót az 1223-as Kalka folyó melletti csatáról!*
9. *Miért sikerült Batu kánnak könnyen megszereznie Északkelet-Ruszt?*

¹ *Alekszandr Nyevszkij* – vlagyimiri nagyfejedelem (1252–1263), kijevi (1246–1252) és novgorodi fejedelem (1236–1252). A *Nyevszkij* nevet a Néva folyónál a svédek felett aratott győzelme után kapta.

10. *Hogyan zajlott és milyen eredménnyel zárult Kijev ostroma?*
11. *Hol és mikor ütköztek meg a mongol tatár csapatok IV. Béla magyar király hadseregével? Hogyan zajlott az ütközet?*
12. *Miért nem folytatta európai hadjáratát Batu?*
13. *Hol jött létre Batu kán birodalma és milyen volt a felépítése?*
14. *Hogyan éltek a ruszin fejedelemségek a mongol iga alatt?*

VÉGEZD EL A FELADATOT!

- Melyik évben történt az alábbi részletben tárgyalt esemény?

„Abban az esztendőben óriási erőkkal érkezett Batu kán Kijev alá. Körülzárta a várost és a Dnyeper partja feketévé vált az óriási tömegtől. Az ember még a saját szavát sem értette a lovak nyerítésétől, a tevék bögésétől...”

- A térkép felhasználásával oldd meg a következő feladatokat!
 1. Jelöld a térképen a ruszin fejedelemségek elleni mongol-tatár hadjáratok irányait!
 2. Sorold fel azokat a fejedelemségeket, amelyek a legtöbbet szenvedtek a tatároktól?
 3. Mi volt az oka a ruszin fejedelemségek vereségének?

JEGYEZD MEG!

1206 – a Mongol állam létrejötte

1223. május 31. – a ruszin-kun csapatok tatároktól elszenvedett veresége a Kalka folyó melletti csatában

1239 – a tatárok felégetik Perejaszlav és Csernyihiv vidékét

1240. december 6. – Kijevet elfoglalják a tatárok

1241 – a mongolok hadjárata a Halics-Volinyi fejedelemség ellen

1241. április 11–12. – a muhi csata a magyarok és tatárok között

16. §. A Halics-Volinyi állam Halicsi Danilo és utódai uralkodása idején

1. Halicsi Danilo (1237–1264)

A mongol tatárok elvonulása után Danilo fejedelem hozzákezdett országa újjáépítéséhez, bár a Halics-Volinyi fejedelemség lényegesen kevesebb kárt szenvedett, mint a többi ruszin föld. Az ő nevéhez kötik Holm, Lviv, Ugroveszk, Danyilov alapítását és Drohobics helyreállítását. A Halics-Volinyi fejedelemség székhelyét Halics városából Holmba (1237) tette át. Az első említések **Lvivről 1256-ból** származnak. A város a nevét Danilo fiáról, Lev-ről kapta. A középkori Magyarországon Ilyvóként emlegették, németesen Lembergnek nevezték. A latin forrásokban pedig Leopoldisként találkozhatunk vele. Az erős bojárokkal és egyházi birtokosokkal szemben a városi lakosságra és a közemberekre támaszkodott. Sokat tett a kereskedelem fejlődéséért. Országába vonzotta a német és lengyel iparosokat, illetve kereskedőket. Kivételesen tehetséges

uralkodó volt, ezt bizonyítja, hogy sikerült egyesítenie a nyugatukrajnai területeket a mongol támadások elhárítása érdekében.

Megreformálta a hadsereget, földművesekből álló nehéz fegyverzetű gyalogságot hozott létre. A hatalmaskodó és ellenségeskedő bojárok helyett az államigazgatást alacsonyabb rangú, de tehetséges tisztségviselőkre bízta. Ennek köszönhetően fokozatosan kialakult a **slachta**¹.

Lviv (Leopolis)

A tatárok elvonulása után hasonló feladatokkal találta magát szembe Halicsi Danilo kortársa, **IV. Béla** magyar király is. Korszerű kővárakat építtetett, Mária királyné például 1250 környékén felépíttette Visegrádot. Elősegítette a városok fejlődését. Zólyom, Körmend, Korpona és

¹ *slachta* – a nemesség megnevezése Lengyelországban, Litvániában, Ruszban

Besztercebánya is ekkor kapott városi rangot. A tatárdúlás után az ország újjáépítése keretében Budavárnak is alapítója lett. A király arra kötelezte a városokat, hogy meghatározott számú, harcra kész és jól felfegyverzett lovagot köteles hadrendbe állítani háború esetén. Szintén védelmi célokat szolgált a kunok visszatelepítése az országba. Meltán nevezik IV. Bélát **második honalapítónak**.

Halicsi Danilo fejedelem önálló, független politikát folytatott. Ez nem tetszett Batu kánnak, ezért azt követelte tőle, hogy induljon az Arany Horda fővárosába. **1245 októberében** Danilo útra kelt Batu főhadiszállása felé.

Miután megérkezett az udvarba, Batu elé vezették. „*Danilo, miért nem jöttél el hozzánk ilyen sokáig? – Ezekkel a szavakkal fogadta a fejedelmet Batu. – Örülünk neked, hogy itt vagy. Ígyál hát velünk fekete tejet, kumiszt.*” „*Én még ilyet soha sem fogyasztottam – mondta a halics-volinyi fejedelem –, de ha úgy kívánod, megkóstolom.*”

IV. Béla

„Mától kezdve te is tatár vagy, idd hát a mi italunkat” – felelte erre a legendás Dzsingisz kán unokája. Oh, nincs szörnyűbb a tatár megtiszteltetésnél! Lám Danilo valamikor egész Ruszt birtokolta Kijevvel, Volodimirrel és Haliccsal együtt, ma meg térden állva szolgának nevezi magát!» – olvashatjuk a krónikában. Danilo nem véletlenül alázta meg magát ennyire. Csak így tudta elérni azt, hogy a mongolok megerősítsék őt a Halics-Volinyi fejedelemség élén. Ugyan elismerte maga felett az Arany Horda fennhatóságát, de adót nem fizetett és egyetlen feladata az volt, hogy részt vegyen a tatár seregek hadjárataiban. Batu kán azért nem követelt többet Danilótól, mert ebben az időben meggyűlt a baja belső ellenfeivel. Nem maradt elég ereje, illetve energiája Halics-Voliny hódoltatására.

A halics-volinyi fejedelemnek nem csak a tatárokkal kellett szembenéznie. Meggyűlt a baja Litvánia, Lengyelország, Magyarország uralkodóival is, illetve Rosztyiszlav kijevi fejedelemmel, aki titkon támogatta az ellene fenekedő halicsi bojárokat. **1245. augusztus 17-én** a *jaroszlavi csatában* Halicsi Danilo döntő vereséget mért a Rosztyiszlav által behívott magyar csapatokra.

Hadjáratozat folytatott ezután a litvánok és jatvjágok ellen. 1243-ban elfoglalta Lublint és a lublini földeket. A Babenbergeket oldalán beleavatkozott az osztrák koronáért folytatott harcban. Eljutott egészen Csehországig és Sziléziáig. Jól házasította ki a fiait. Lev például IV. Béla Konstanca lányát vette feleségül 1252-ben. Férjének vad, féktelen természetétől a fiatal hercegnő sokat szenvedett. 1266-ban özvegyen maradván a sandrai zárdában apáca lett. Itt halt meg 1276. május 8-án. 1674-ben avatták boldoggá.

Boldog Konstancia magyar hercegnő livi domborműve

Halicsi Danilo a Lengyelországban kibontakozó trónviszályok során a Voliny szomszédságában élő mazóviai hercegeket támogatta, megerősítve így országa nyugati határait.

Az állandó mongol veszély miatt Danilo azzal a kéréssel fordult IV. Ince római pápához, hogy segítsen neki keresztes hadjáratot szervezni a tatár kánok ellen. Ennek fejében a fejedelem megígérte, hogy elismeri földjein Róma egyházi hatalmát. **1253-ban** a pápától kapott koronával Dorohicsinben királlyá koronázták. A nyugati krónikások Danilót *Rusz királyaként* említik, a Halics-Volinyi államot pedig *Ruszin királyságként*.

A pápa azonban nem nyújtott segítséget Danilónak a tatárok elleni keresztes hadjárat megszervezésében, ezért szövetségük nem volt hosszú életű.

1254 – 1255 - ben Kuremsza beglerbég hadjáratot indított Dél-Voliny ellen, de csúfos vereséget szenvedett Danilótól, illetve fiaitól, Levától és Svarnótól. Ezután Burundaj támadta meg a Halics-Volinyi államot. Danilo kénytelen volt leromboltatni Lviv, Volodimir és Luck erődtényeit. Csak Holm maradt épségben.

Danilo koronája, ma a przemysli görög katolikus püspökök mithrásza

2. Danilo örökösei

Danilo 1264-ben bekövetkezett halála után királysága felbomlott. Öccse Vaszilko Romanovics hatalma Nyugat-Volinyra és annak fővárosára Volodimirre korlátozódott. Atya és uraságként tisztelték alattvalói. Fia, **Volodimir Vaszilkovics** 1269–1288 között Északnyugat-Voliny fejedelmeként vált ismertté. A krónikások *könyves és filozófus fejedelemnek* nevezték, mivel nagyon sokat olvasott és ő maga is írt könyveket. Az ő udvarában írták a *Halics-Volinyi krónika* második részét. Úgy Vaszilko, mint fia Volodimir harcolt a litván törzsek ellen és mindketten támogatták a mazóviai hercegeket a lengyel koronáért folytatott harcukban.

Halics-Voliny nagy részét Danilo fiai örökölték. A Halicsi, Przemyśli és Belzi fejedelemségeket **Lev** kaparin-totta meg, Kelet-Voliny Luckkal **Msztyiszlavé** lett, Holm pedig **Svarno** kezére került.

Lev Danilovics

Svarno Danilovics

Svarno halála után a Halics-Volinyi állam nagy része Lev jogara alatt összpontosult. **Lev Danilovics** (1264–1301) energikus fejedelem volt. Országához csatolta a lublini földeket és megkaparintotta Munkácsot és környékét. **1272-ben** a fővárost Holmból **Lvivbe** helyezte át. Aktív diplomáciai kapcsolatokat ápolt Csehországgal, Magyarországgal, Litvániával és a Teuton lovagrenddel.

ELLENŐRIZD MAGAD!

1. *Hogyan építette újjá Danilo fejedelem a Halics-Volinyi államot?*
2. *Mikor építette meg Danilo Lvivet és kinek a tiszteletére nevezte el? Hogyan nevezik még ezt a várost más nyelveken?*
3. *Kire támaszkodott Danilo tevékenysége során?*
4. *Kihez hasonlítható Halicsi Danilo a magyar történelemből?*
5. *Mikor kereste fel Danilo Batu kán főhadiszállását és milyen eredménnyel zárultak a tárgyalásaik?*
6. *Mikor és hol ütközött meg Halicsi Danilo a Rosztyiszlav által behívott magyar csapatokkal?*
7. *Mikor, hol és miért koronázták királlyá?*
8. *Hogyan alakult a Ruszin királyság sorsa 1264 után?*

VÉGEZD EL A FELADATOT!

- Adj kimerítő választ az alábbi vázlat alapján!
Mi a történelmi jelentősége Halicsi Danilo tevékenységének?
 1. Mikor, és hogyan lett Halicsi Danilo Halics-Voliny fejedelme?
 2. Jellemezd kül- és belpolitikáját!
 3. Mi a véleményed Halicsi Danilóról?

- Mikor kortonázták Halicsi Danilót királlyá?

A	B	C	D

- A. 1240
 - B. 1253
 - C. 1246
 - D. 1259
- A térkép felhasználásával oldd meg a következő feladatokat!
 1. Jelöld meg a Halics-Volinyi állam területét Halicsi Danilo uralkodása idején!
 2. Milyen államok tartottak igényt Halics-Volinyra Roman Msztyiszlavics halála után?
 3. Melyik állam jelentette a XIII. században a legnagyobb veszélyt a Halics-Volinyi államra nézve, és hogyan befolyásolta ez a veszély az ország fejlődését?

- Helyezd megfelelő időrendbe az eseményeket !

	A	B	C	D	E
1					
2					
3					
4					

- A.** Batu lerombolja Kijevet
- B.** Első említés Lvivről
- C.** Danilo győzelme Dorohicsinnél
- D.** Danilo útja az Arany Hordába

- Állapítsd meg az összefüggést a fejedelem és az uralkodását jellemző események között!

	A	B	C	D	E
1					
2					
3					
4					

- 1.** Volodar fia Volodimirko
- 2.** Nagyeszű Jaroszlav
- 3.** Roman Msztyiszlavics
- 4.** Halicsi Danilo
- A.** Harcolt a tatárok ellen
- B.** Halics fejlődése csúcsán
- C.** Egyesíti a Halics-Volinyi államot
- D.** Felosztja a Halics-Volinyi államot
- E.** Egyesíti Halicsot

JEGYEZD MEG!

1245. augusztus 17. – Danilo legyőzi a lengyel és magyar keresztteseket a jaroszlavi csatában

1245 októbere – Danilo felkeresi Batu kán főhadiszállását

1253 – Danilo királlyá koronázása Dorohicsinben

1254–1255 – Kuremsza beglerbég hadjárata Dél-Voliny ellen

1256 – első említés Lvivről

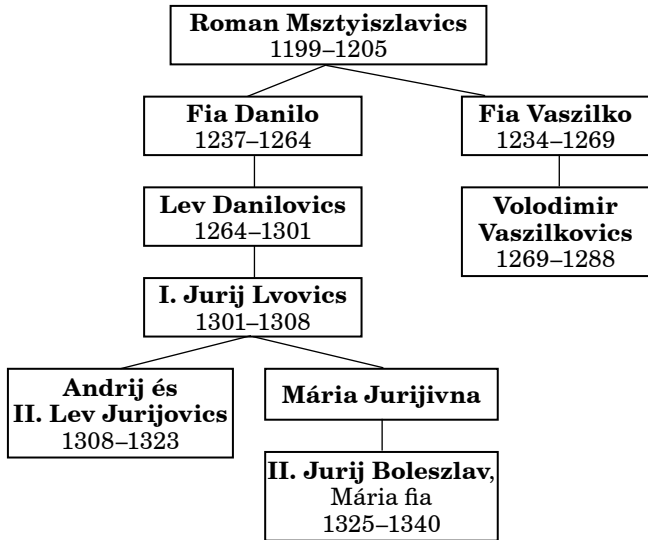
1264–1301 – I. Lev uralkodása

1272 – a Halics-Volinyi állam fővárosa Holm helyett Lviv lesz

17. §. A Halics-Volinyi állam a XIV. század első felében

1. A halics-volinyi Romanovicsok

A XII–XIV. században a Halics-Volinyi államban Roman Msztyiszlavics utódai, vagyis a **Romanovicsok** uralkodtak. Családfájuk a következőképpen alakult.

2. I. Jurij Lvovics fejedelemsége

A Halics-Volinyi állam következő uralkodója Lev fia és Halicsi Danilo, illetve IV. Béla magyar király unokája **I. Jurij Lvovics** (1301–1308) volt. Uralkodása idején a lengyelek ugyan elhódították tőle a lublini földeket, a magyarok meg Kárpátalját, de az országban nyugalom honolt, a gazdaság pedig gyors fejlődésen ment át.

Nagyapjához, Danilóhoz hasonlóan ő is viselte a *Rusz királya* és *Volodimir fejedelme* címet. A fővárost

I. Jurij Lvovics

Lvivből **Volodimir-Volinszkij**be helyezte át. Kiterjesztette országa déli határait a Dnyeszterig és a Déli Buhig. Szövetségre lépett a mazóviai Kázmér fejedelemmel, és feleségül vette annak lányát. Egy esetleges Litvánia elleni közös fellépés céljából jó kapcsolatokat ápolt a német keresztes lovagokkal.

1303-ban a konstantinápolyi pátriárka beleegyezésével

megalapította a *Halicsi pravoszláv metropolíát*. Egy újabb metropolia megalapítására azért volt szükség, mivel Makszim kijevi metropolita 1299-ben rezidenciáját a Kljazma menti Volodimirba tette át. Az újonnan felszentelt halicsi metropolita **Nyifont** 1305-ben váratlanul meghalt. Mivel Makszim halálával megüresedett a kijevi metropolia széke is, a konstantinápolyi pátriárka egyesítette a két metropolíát. Az új metropolita **Petro Ratenszkij** 1308-ban a Kljazma menti Volodimirban telepedett le. Röviddel később a kijevi metropolia központját Moszkvába helyezték.

3. Az utolsó halics-volinyi fejedelmek

I. Jurij trónját fiai, **Andrij** és **II. Lev** örökölték, akik 1308–1323 között uralkodtak és *Rusz fejedelmeinek* nevezték magukat.

Andrij Jurijovics

II. Lev Jurijovics

Legfőbb céljuknak az Arany Horda elleni háborút tekintették, ezért jó kapcsolatokra törekedtek a Teuton lovagrenddel és Lengyelországgal. A mongolokkal harcolva veszítették életüket is. A lengyel király római pápához írt levelében a „*tatórok elleni áttörhetetlen pajzsnak*” nevezte őket. Halálukat követően két esztendőn át nem volt fejedelme Halics-Volinyinak. **1325-ben** a bojárok Andrij és Lev nővérének Máriának a fiát, **II. Jurij Boleszlavot** (1325–1340) hívták meg a trónra, akit „*Isten kegyelméből Rusz*

királyság földesuraként és fejedelmeként”, illetve „Kis Rusz Isten kegyelméből született fejedelmeként” említenek a krónikák.

Az új fejedelem szövetségre lépett a Teuton lovagrenddel Lengyelország ellen. Tatár segítséggel 1337-ben megpróbálta visszahódítani a lublini földeket. Baráti kapcsolatokra törekedett Litvániával, feleségül vette Gedimínás fejedelem lányát. **1340-ben** megmérgezték, mi-

vel *„túlságosan jó viszonyt ápolt a latinokkal és el akarta terjeszteni a katolikus hitet Rusz földjén”*. Ő volt az utolsó halics-volinyi fejedelem.

II. Jurij Boleszlav

4. Harc a halics-volinyi örökségért

A fejedelem halálával magva szakadt a Romanovics-dinasztiának. A bojárok **Ljubartot**, Gedimínás litván nagyfejedelem fiát hívták meg a trónra, aki Andrij Jurijovics lányának volt a férje, Volinyban élt, tudott ukránul, áttért a pravoszláv hitre, ezért II. Jurij Boleszlav jogos utódjának tartotta magát. Ljubartnak azonban nem sikerült elfoglalnia a halics-volinyi trónt, mivel Lengyelország és Magyarország királyai szintén harcot kezdtek

a Romanovics örökségért. **1340 áprilisában**, kilenc nappal II. Jurij Boleszlav halála után, III. Kázmér lengyel király megtámadta Lvivet. Hadjáratát azzal magyarázta, hogy bosszút akar állni sógora haláláért (az ő felesége is Gedimínás lány volt). *„Nemrég jutott tudomásunkra, hogy III. Kázmér király háborút kezdett ruszin föld skizmatikus (pravoszláv) népe ellen, mivel azok megmérgezték törvényes fejedelmüket, nem utolsósorban az ő (Kázmér) unokaöccsét, Boleszlávot. A király elhatározta, hogy bosszút áll a keresztény (katolikus) egyház meggyalázóin, és meghódítja ezt a rebellis népet”* – írták a krónikák. Miután kirabolta a várost, sietve elvonult, mert a helyi bojárok a tatárokat hívták ellene segítségül. Ezzel vette kezdetét a Halics-Volinyi államért folytatott háborúskodás. A lengyel király nem mondott le az ukrán területek megszerzéséről. Elsőként a Szjanki földeket sikerült elfoglalnia. **1340–1349** között a Halicsi fejedelemség élén Ljubart helytartójaként **Dmitro Degyko** bojár állt, megőrizve így Halics viszonylagos függetlenségét.

III. Kázmér

Nagy Lajos

1349-ben újra fellángolt a harc a Halics-Volinyi fejedelemségért. III. Kázmér, Nagy Lajos magyar király segítségével elfoglalta Halicsot és Voliny egy részét. 1370-ben Kázmér meghalt és az új lengyel király Anjou (Nagy) Lajos¹ magyar uralkodó lett. A halicsi, belzi és holmi területek **1377-ben** egy 1350-es megállapodás értelmében magyar fennhatóság alá kerültek, Voliny pedig Ljubart birtokában maradt. Nagy Lajos 1382-ben meghalt. Halála után a trónt lányai örökölték: a lengyelt **Hedvig**, a magyart pedig **Mária**. Hedviget a lengyelek szentként tisztelik, II. János Pál pápa 1997. június 8-án avatta őt szentté Krakkóban.

Ljubart Gedimínovics

Ljubart vára

¹ Nagy Lajos – Anjou Károly Róbert és Łokietek Erzsébet lengyel hercegnő fia. 1342–1382 között magyar király, 1370–1382 között lengyel uralkodó is egyben.

Ljubart Voliny fővárosát Volodimir-Volinszkijból **Luckba** helyezte át. Fejedelemségét a Kijevi Rusz és a Halics-Volinyi állam törvényei alapján irányította. Támogatta a ruszin kultúrát, nyelvet, a pravoszláv vallást, a kereskedelem és kézműipar fejlődését. Luckban új erődítményt emelt, Ljubart várát.

ELLENŐRIZD MAGAD!

1. *Vázold fel a Romanovicsok családfáját!*
2. *Milyen sajátosságai voltak a Halics-Volinyi állam politikai fejlődésének Danilo utódai idején?*
3. *Miért volt szükség a halicsi pravoszláv metropólia megalapításának?*
4. *Hogyan lett Voliny fejedelme Ljubart és mi jellemezte a tevékenységét?*
5. *Ki volt Dmitro Degyko?*
6. *Hogyan zajlott a harc a Halics-Volinyi államért Lengyelország, Magyarország, Litvánia között az 1340–1380-as években?*

VÉGEZD EL A FELADATOT!

- Állítsd időrendi sorrendbe az eseményeket!
 1. Elkeseredett háború kezdődött a Halics-Volinyi fejedelemségért
 2. I. Jurij Lvovics uralkodása
 3. II. Jurij Boleszlav uralkodása
- A felsorolt történelmi személyiségek közül kik alakították a Halics-Volinyi állam sorsát a XIV. század közepén?

Batu kán, Danilo Romanovics, Dmitro Degyko, III. Kázmér, Igor Szvjatoszlavics, Nagy Lajos, Ljubart, Roman Msztyiszlavics

- A felsorolt városok közül melyek voltak a Halics-Volinyi állam fővárosai?

Przemysław, Szjanok, Volodimir-Volinszkij, Halics, Lviv, Holm, Csernyihiv

JEGYEZD MEG!

1301–1308 – I. Jurij Lvovics uralkodása

1325–1340 – II. Jurij Boleszlav uralkodása

1340 – III. Kázmér hadjárata Lviv ellen. A Halics-Volinyi állam területeiért folytatott harc kezdete

1340–1385 – Ljubart uralkodása Volinyban

1340–1349 – Dmitro Degyko Halics élén

1349 – III. Kázmér lengyel király elfoglalja Halicsot és Voliny egy részét

18. §. A Halics-Volinyi állam kultúrája

1. Az oktatás és a könyvkiadás fejlődése

A Halics-Volinyi fejedelemségben, hasonlóan a Kijevi Ruszhoz, az oktatás központjai a templomok és kolostorok, illetve a fejedelmi udvarok voltak. Olvasni, írni, számolni tanultak itt a gyerekek. Elsajátították az ószláv írást és az egyházi énekeket is.

A régészek által feltárt nyírfakéregre írt krónikák, a különféle bronzból és csontból készült íróeszközök arról tanúskodnak, hogy nemcsak az előkelőségek tudtak írni, hanem az egyszerű nép körében is sok volt a művelt

írástudó. Zvenyihorodban és Bresztben értékes nyírfakéregre írt okiratok kerültek elő, Halicsban, Lvivben, Zvenyihorodban, Przemyślben és Osztrohban pedig viasztáblára véső íróeszközök.

A Halics-Volinyi földéken sok kódex született. Jelentős könyvmásoló műhely működött Volodimir Vaszilkovics udvarában, amely fontos tudományos központ is volt egyben. A fejedelem gazdag ajándékokkal, aranykötésű könyvekkel halmozta el volodimiri, breszti, belzi, kamjaneci templomait.

Viasztáblára véső íróeszközök

2. A halics-volinyi krónikaírás sajátosságai

A Halics-Volinyi állam legjelentősebb történelmi alkotása a két részből álló *Halics-Volinyi krónika*, amely az *Ipatyev (Hypatius)-kódexek*ben maradt fenn napjainkig. A *Halicsi krónika* címet viselő első rész Halicsi Danilo fejedelemségének történetét taglalja az **1201** és **1261** közötti időszakban, a második, úgynevezett *Volinyi krónika* pedig Voliny történetével foglalkozik Vaszilko Romanovics, illetve Volodimir Vaszilkovics idején az **1262–1291**-es években.

A kódexből megismerhetjük Roman Msztyiszlavics árváinak keserű sorsát, Halicsi Danilo győzedelmes har-

cának történetét atyai öröksége visszaszerzéséért. Danilót a krónikás „jó, bátor és bölcs fejedelemként” jellemzi, akinek a nagyságát Szyvjatoszlav Igorovicséhoz és Szent Volodimiréhez lehet csak hasonlítani.

A krónikás az erkölcsi tanításokat sokszor a nép életéből vett legendákkal támasztja alá. Ilyen például az ürmfőzetről szóló történet. Miután Volodimir Monomah legyőzte Otrók kánt, a kunok vezére elszakadt társaitól és a Kaukázusban telepedett le. Testvére, Szircsán egy dalnokot küldött hozzá, hogy az általa előadott énekek ne hagyják kihúnyni benne a hazai sztyeppék iránti vágyat. A kunok keserédes történetei azonban nem érintették meg a kán lelkét. Csak akkor sóhajtott fel keservesen, amikor megszagolta az ürmfőzetet, ami az otthonára emlékeztette.

A krónika második része Voliny történetével és annak fejedelmeivel foglalkozik, és Volodimir Vaszilkovics udvarában íródott.

3. A Halics-Volinyi fejedelemség építészte

A halics-volinyi építészetnek volt egy sor sajátossága. Míg Volinyban elsősorban a Dnyeper menti építészeti szokások érvényesültek, addig Halicsban éreztette hatását a Magyarországon, Csehországban és Lengyelországban terjedő román stílus.

A halicsi kőművesek előszeretettel alkalmazták a helyben bányászott mészkövet. Építészetük jellemző sajátossága az épületek sokszínűsége és sokfélesége volt. A falakat griffmadarakat, mértani alakzatokat és növényi motívumokat ábrázoló domborművek ékesítették.

A korabeli építészet legkiemelkedőbb alkotása a *halicsi Nagyboldogasszony-székesegyház*, amely sajnos elpusztult az idők során. A régészeknek az 1930-as években sikerült feltárni az alapjait. Grandiózus méreteivel méltán hirdette a Halicsi fejedelemség nagyságát és uralkodójának, Nagyeszű Jaroszlavnak a bölcsességét. A feltárt talapzatban a régészek *megtalálták a dicső fejedelem szarkofágját is.*

Halics máig fennmaradt építészeti emléke *Szent Pantelejmon temploma*, amelyet Roman Msztyiszlavics parancsára emeltek **1194-ben.**

A Szent Pantelejmon templom

A XIII. század jelentős kulturális központja volt Holm. A *Halics-Volinyi krónikából* tudjuk, hogy **1253-ban** itt építették fel *Aranyuszájú Szent János székesegyházát*. **1256-ban** újjáépült, mert tűzvész pusztított benne.

Voliny máig megmaradt építészeti emlékei közül a legrégibb a *volodimiri Nagyboldogasszony-székesegyház*, amely **1160-ban** épült Msztyiszlav Izjaszlavics idején.

A XIII. századtól kezdve Roman Msztyiszlavics, majd Halicsi Danilo kezdeményezésére Nyugat-Volinyban kőből és téglából új erődítményeket, öregtoronyokat emeltek. A máig fennmaradt *holmi öregtorony* mészkőből épült, a *kamjaneci* (ma Belorusszia) pedig volinyi téglából. Az utóbbi Volodimir Vaszilkovics idején készült el **1276-ban**.

A kamjaneci öregtorony

4. Képzőművészet

Az első ikonok Ruszba Bizáncból érkeztek. A konstantinápolyi ikonfestészet csodálatos alkotása a *holmi Istenszülő Boldogasszony ikonja*, amely a XI. században született, a XIII. század közepén került a Halicsi Danilo által alapított Holmba, és a XVII. század óta emlegetik ezen a néven. Különben 2000-ben bukkantak rá a tudósok Luckban (ma is ott látható). Nemcsak Ukrajna, hanem Európa legrégebb és legtekélyesebb ikonja is egyben.

A hűbéri széttagoltság idején a ruszin ikonfestészet fokozatosan szakít bizánci gyökereivel és a maga útját kezdi járni. Önálló ikonfestő iskolák alakulnak. A fejedelmi Ukrajna ikonfestészetének legjelentősebb alkotása a *dorohobuzsi Istenanya ikonja*.

A holmi Istenszülő Boldogasszony ikonja

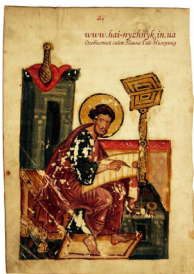
A dorohobuzsi Istenanya ikonja

Mihály arkangyal

A dorohobuzsi ikonhoz hasonló szellemben született a XIV. század első felében *Mihály és Gábiel arkangyalok* teljes alakos ábrázolása Daljava (ma Lengyelország területe) község *Szent Paraszkéva templomában*.

A XIII. századi halics-volinyi miniatúrafestészet legcsodálatosabb alkotásai a *Przemysli Püspöki Misekönyv* és az *Orsai Evangélium* volt.

Orsai Evangélium a XIII. század második feléből

Aranszajú Szent János a Przemysli Misekönyvben

A halicsi ikonfestő iskola művészi sajátosságait viseli magán a *Sárkányölő Szent György fekete lovon* című ikon, amely Sztanilja községből származik Drohobics mellől (ma a Lvivi Állami Múzeumban látható).

A volinyi ikonfestő iskolát képviseli a *volinyi Boldogasszony Hodigitria*¹ ikonja, amely a XIII. század végén és a XIV. század elején készült. Kezdetben a *lucki Mária Ol-talma templom*ot ékesítette, ma a Nemzeti Szépművészeti Múzeumban található, és *volinyi Csodatévő Boldogasszony* néven is ismert.

*Sárkányölő Szent György
fekete lovon*

*A volinyi
Boldogasszony
Hodigitria ikonja*

¹ *Hodigitria* – Útmutató, Mária-ikontípus, amikor az anya a fiára mutat: „Ő az út, az igazság és az élet”

5. A Halics-Volinyi állam történelmi jelentősége

A Halics-Volinyi állam a tatárdúlás után még több mint száz évig maradt fenn és elősegítette az európai kultúra terjedését a nyugatukrán földeken. Danilo királlyá koronázása 1253-ban ékesen bizonyította azt, hogy az ukrán-ság már a XIII. században elkötelezte magát az európai értékrend mellett. Azzal, hogy a Halics-Volinyi fejedelemséget nyugati szomszédai Ruszin királyságnak nevezték, magukkal egyenlőnek ismerték el.

A Halics-Volinyi állam sokat tett az ukrán kultúra kialakulásáért, amely különleges keveréke volt a keleti, bizánci és nyugat-európai kultúrának. Ikonfestészetével, különleges építészetével az emberiség kultúrkincsének méltó része.

A HALICS-VOLINYI FEJEDELMEK TEVÉKENYSÉGÉNEK TÁBLÁZATA

Roman Msztyiszlavics 1199–1205	Egyesítette a Halicsi és Volinyi fejedelemségeket (1199), harcolt a bojárok ellen, egyesítette a Kijevi, Halicsi és Volinyi fejedelemségeket, harcolt a kunok és litvánok ellen, jó kapcsolatokat ápolt Bizánccal, Nyugat-Európa országaival és a Német Birodalommal
Halicsi Danilo 1237–1264 halicsi fejedeleme	Megsemmisítő vereséget mért a kereszt lovagokra Dorohicsinnél (1238), kiterjesztette hatalmát Kijevre (1239), leverte a lázongó bojárokat, a fővárost Holmba vitte, végrehajtotta a hadsereg és az államigazgatás reformját, városokat építtetett, harcolt a tatárok ellen, 1253-ban királlyá koronázták

Vaszilko Romanovics 1234–1269 volinyi fejedelem	Harcolt bátyjával, Danilóval atyja trónjának visszaszerzéséért, részt vett a dorohicsini csatában
Volodimir Vaszilkovics 1269–1288 volinyi fejedelem	Új városokat és várakat építtetett, támogatta a városokat, elősegítette a kultúra és tudomány fejlődését
Lev Danilovics 1264–1301 halicsi fejedelem	Megszerezte Munkácsot és Lublint, jó kapcsolatokat ápolt Csehországgal, Magyarországgal, Litvániával, a Teuton lovagrenddel, a fővárost Lvivbe tette át.
Jurij Lvovics 1301–1308	Egyesítette a Halics-Volinyi államot királyi koronája alatt, a fővárost Volodimir-Volinszkijbe tette át, létrehozta a Halicsi metropóliát, felvette a királyi címet
Andrij és II. Lev Jurijovics 1308–1323	Együttműködött Lengyelországgal és a Teuton lovagrenddel, harcolt a mongolok és litvánok ellen
II. Jurij Boleszlav 1325–1340	Szövetségre lépett az Arany Hordával, Litvániával, a Teuton lovagrenddel, elősegítette a városok fejlődését, harcolt a bojárok ellen

ELLENŐRIZD MAGAD!

- Milyen sajátosságai voltak az oktatásnak és a könyvkiadásnak Halics-Volinyban?*
- Nevezd meg a halics-volinyi krónikáírás sajátosságait!*

3. *Jellemezd a halics-volinyi építészet legjelentősebb alkotásait!*
4. *Jellemezd a halics-volinyi ikonokat!*
5. *Miben rejlik a Halics-Volinyi állam történelmi jelentősége!*
6. *Mit tudsz a halics-volinyi fejedelmek tevékenységéről!*

VÉGEZD EL A FELADATOT!

- Állítsd az eseményeket időrendi sorrendbe!
 1. A Halics-Volinyi krónika megírása
 2. A Szent Szófia-székesegyház felépítése
 3. A halicsi Nagyboldogasszony-székesegyház felépítése
- Mely alkotások születtek Halicsi Danilo idején?
 1. A Deszjatina templom
 2. A holmi Aranyszájú Szent János-székesegyház
 3. A Szent Mihály aranykupolás székesegyház
 4. Szent Pantelejmon temploma Halicsban
 5. A Halics-Volinyi krónika első része

TUDÁSPRÓBA

Dátumok és események

- A krónikások azt írják, hogy a Kalka folyó melletti csata idején Danilo 18 esztendő volt. Igaz-e ez az állítás, ha tudjuk, hogy apja, Msztyiszlav halálakor a fejedelem már betöltötte 4. életévét?
- A felsorolt dátumok alapján elevenítsétek fel Halics-Voliny történetét!

1199, 1223, 1238, 1241, 1253, 1340, 1349

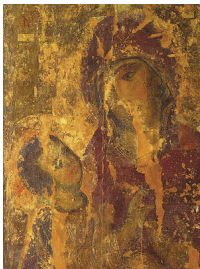
Történelmi fogalmak

- Mely fogalmak hozhatók összefüggésbe a tatárjárással a Rusz területén?

Arany Horda igája, mozaik, kolostor, horda, jarlik, bászkák

Történelmi emlék

- A képek alapján készíts rövid értekezést Halics-Voliny kulturális értékeiről!

Történelmi személyiség

- Készíts esszét a képen látható fejedelemről az alábbi vázlat alapján:
 1. Uralkodásának ideje
 2. Külseje
 3. Legnagyobb történelmi tettei
 4. Magyar kapcsolata
 5. Véleményed a fejedelemről
- Van-e kapcsolat a két kép között?

Történelmi források

- Kikről szól az idézet?

„A katonákkal szemben pedig, kiket a harcba kényszerítettek, ha jól harcolnak és győznek, (csak) kevésbé hálásak, ha pedig elesnek az ütközetben, nincs gond rájuk; de ha a harcban meghátrálnak, könyörület nélkül megölik őket. (...) A megerősített várakat nem ostromolják meg, hanem előbb

feldúlják a környéket, a népet foglyul ejtik, majd ugyanannak a vidéknek a népét összetereleik és harcra kényszerítik saját erődítményük megostromlására.”

- Kiről szól az idézet?

„Túlságosan jó viszonyt ápolt a latinokkal és el akarta terjeszteni a katolikus hitet Rusz földjén.”

- Milyen eseményről tudósít az idézet?

„Danilo, miért várattál ily sokáig magadra?” Ezekkel a szavakkal fogadta a fejedelmet Batu. „Örülünk neked, hogy itt vagy. Igyál hát velünk fekete tejet, kumiszt.” „Én még ilyet sohasem fogyasztottam – mondta a halics-volinyi fejedelem –, de ha úgy kívánod, megkóstolom.” „Mától kezdve te is tatár vagy, idd hát a mi italunkat” – felelte erre a legendás Dzsingisz kán unokája. Oh, nincs szörnyűbb a tatár megtiszteltetésnél! Lám Danilo valamikor egész Ruszt birtokolta Kijevvel, Volodimirrel és Haliccsal együtt, ma meg térden állva szolgának nevezi magát!»

5. téma

AZ UKRÁN FÖLDEK A LITVÁN NAGYFEJEDELEMSÉG ÉS MÁS ORSZÁGOK URALMA ALATT (A XIV. SZÁZAD MÁSODIK FELE – A XV. SZÁZAD)

19. §. A Halics-Volinyi állam területeit meghódítja Lengyelország és Litvánia

1. Halics Lengyelország uralma alatt

*Szent Hedvig lengyel
királynő, Nagy Lajos
magyar király lánya*

Egy évszázados harc után Magyarország, Litvánia és Lengyelország felosztották egymás között a Romanovicsok örökségét. **Halicsot** és **Nyugat-Volinyt** Hedvig lengyel királynő **1387-ben** Lengyelországhoz csatolta.

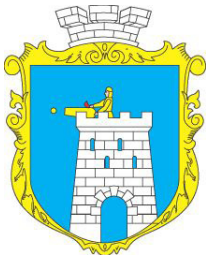
Az elfoglalt ruszin területek egy ideig autonóm jogokkal rendelkeztek Lengyelország keretei között. A korona célja azonban a halicsi földek teljes leigázása volt, ezért csak a lengyeleknek engedélyezte a kereskedést ezen a vidéken, illetve támogatta az idege-

nek betelepítését és térhódítását. A lengyel **mágnások**¹ a **slachticsokkal** együtt óriási földbirtokokra tettek szert. A ferences és dominikánus szerzetesek királyi hozzájárulással terjesztették a katolikus hitet a ruszin nép körében. Ahhoz, hogy az ukrán-ruszin előkelőségek megőrizték vagyonukat, illetve befolyásukat, át kellett térniük a katolikus hitre és senki sem mentette meg őket az ellengyelesedéstől sem. Halicsot ellepte a lengyel kisnemesség és polgárság, amely az ukrán városlakók rovására fokozatosan kezébe kaparintotta a kereskedelmet, illetve a kézművességet.

1434-ben bevezették a lengyel közigazgatást. A halicsi, lvivi, przemysli, szjanki földeket a **Ruszin vajdaságba** egyesítették Lviv központtal. Az ukrán törvénykezést felváltotta a lengyel. Nyugat-Volinnyban megalakult a **Belzi vajdaság** Belz központtal, Nyugat-Podóliában pedig a **Podóliai**, melynek fővárosa Kamjanec-Podolszkij lett.

Lviv címere

Belz címere

*Kamjanec-Pogyilszkij
címere*

¹ *mágnások* – előkelő családból származó nagy földbirtokosok

2. A Litván Nagyfejedelemség hatalmának kiterjesztése az ukrán területekre

Gedimínás nagyfejedelem fia, Ljubart 1340-ben megörökölte Volinyt és ezzel még jobban felerősödtek a litvánok támadásai a ruszin-ukrán földek ellen.

A litván nagyfejedelmi trónt **1345-ben** Gedimínás második fia **Algirdas** szerezte meg, aki fivérével **Kęstutissal** uralkodott együtt az országban.

Kęstutis

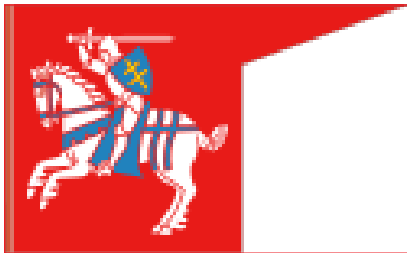
Algirdas

Algirdas 1377-ig állt a litvánok élén és sokat tett a ruszin-ukrán területek megszerzéséért. „*Egész Rusz a litvánoké lesz*” – mondogatta. Az Arany Horda ekkor a hűbéri szétagoltság időszakát élte és gyakorlatilag szétesett. Ezt kihasználták a litvánok és kiterjesztették országuk határait több ruszin tartományra: **1355–1356-ban** a

csernyihiv-sziverszkiji földekre, 1361–1362-ben pedig Kijevre, a kijevei tartományra és a perejaszlavi földekre.

1362-ben Szinyi Vodínál megütköztek egymással az ukrán-litván csapatok és a tatárok. Algirdasnak sikerült legyőzni a mongolokat és a litván államhoz csatolni *Dél-Kijevszinát*, illetve *Kelet-Podóliát* is.

3. A Litván Nagyfejedelemség társadalmi-politikai rendszere

A Litván Nagyfejedelemség zászlaja és címere

A Litván Fejedelemség a XIII. században jött létre és első fejedelme **Mindaugas** volt. A XIII–XV. században Európa egyik legnagyobb államává vált **Litván-Ruszin-Zsemaitijai¹ Nagyfejedelemség** (1398) néven. Az ország területének nagy részét az ukrán és belorusz tartományok tették ki. Mindaugas idején került a Litván Fejedelemséghez Fekete Rusz (a mai Fehéroroszország északkeleti része). Legnagyobb városa Novgorod-Litovszkij pedig a nagyfejedelemség fővárosa is volt egyben. A legtöbb ukrán területet Algirdasnak, és fivérének Kęstutisnak sikerült

¹ *Zsemaitija* – Litvánia történelmi vidéke

megszereznie. „Sok földet, várost megszereztek, nagygyá tették fejedelemségüket” – írta róluk a krónikás.

*A ruszin földek a Litván Nagyfejedelemség keretében
(a XIV – XV. század második fele)*

A két társfejedelem nagyon összehangolt külpolitikát folytatott. Míg Kęstutis elsősorban a német lovagokkal ápolt jó kapcsolatokat, addig Algirdas az Arany Hordával. Ennek köszönhetően a legtöbb ukrán területet sikerült békés úton megszereznie.

A XIV. században a Litván-Ruszin Nagyfejedelemség több részfejedelemség **föderációját** alkotta. Köztük volt több ruszin is: a *Kijevi, Csernyihiv-Sziverszkiji, Volinyi, Podóliai*. Mindegyik élén részfejedelem állt a litván **Gediminovics-dinasztiából**. A Kijevi részfejedelemségben Algirdas fia, **Volodimir** uralkodott, a Csernyihiv-Sziverszkijiben öccse **Koribut-Dmitro**, Podóliát pedig Algirdas fivérének, Koriatnak a gyerekei: **Jurij, Oleksandr, Konstantin, Borisz és Tódor**, vagyis a **Koriatovics** fiúk igazgatták. Voliny élén **Ljubart** állt, majd annak halála után **Fegyir**.

Kezdetben a ruszin fejedelemségek autonóm jogokkal rendelkeztek. A Gedimínás-dinasztiából származtak és Rjurikovics lányokkal házasodtak. A nagyfejedelem vazallusának számítottak, adót fizettek neki és részt vettek a hadjárataiban. Tagjai voltak a **nagyfejedelmi tanácsnak** is.

4. A ruszin földek helyzete a Litván Nagyfejedelemség keretei között

Az ruszin földek helyzete a Litván Nagyfejedelemség keretei között nagyon sajátos volt. A ruszinok alkották az ország népességének 90%-át, a ruszin nyelv volt a nagyfejedelemség hivatalos nyelve és a *Ruszka Pravda* alapján folyt az igazságszolgáltatás. Sok előkelő litván felvette a pravoszláv (bizánci) kereszténységet, amit eleinte **ruszin hitnek** is neveztek. A ruszin fejedelmek és bojárok fontos szerepet játszottak az ország irányításában, a két fejedelmi, a Gedimonovics- és Rjurikovics-dinasztia pedig rokonságban is állt egymással. A XIV. században tehát joggal beszélhetünk **Litván-Ruszin államról**.

A litvánok meghagyták a ruszin részfejedelemségek jogait. Belpolitikájukban azt az elvet követték, hogy *„a régít nem bántjuk, újat pedig nem hozunk létre”*. A részfejedelmek pedig követték a Kijevi Ruszban kialakult szabályokat. **1363-ban** Kijev fejedelme Algirdas fia, **Volodimir** lett. Szerették és elfogadták a ruszinok és *„Isten kegyelméből kijevi fejedelemként”* emlegették. Pravoszláv vallású volt, a ruszin szokások szellemében nevelkedett és élt. Jó kapcsolatokat ápolt a helyi bojárokkal. Több hadjáratot vezetett a délen élő nomádok ellen, a Fekete- és Azovi-tenger partvidékéig szorította őket vissza. Jó gazda volt, önálló fejedelemként viselkedett, saját pénzt veretett.

Volodimir Algirdovics monétái

5. A krewói unió

A XIV. század végén Lengyelország és Litvánia közös ellenséggel, a Teuton lovagrenddel találta magát szemben, amely a Balti-tenger partvidékét tartotta ellenőrzése alatt. A litván hadsereget délen lekötötte a nomád hordák ellen folytatott harc, ezért képtelen volt egyedül feltartóztatni a német lovagok északi előrenyomulását. Bonyolította az

amúgy sem egyszerű helyzetet az is, hogy északkeleten a Moszkvai fejedelemség egyre nagyobb erőre tett szert. A fejedelemségen belül sem volt egyszerű a helyzet, mivel **Jagelló**, az új nagyfejedelem a szeniorátus megsértésével jutott hatalomra. A trón ugyanis nagybátyját, Kęstutist illette volna, aki harcot kezdett jogos öröksége visszaszerzéséért. 1382-ben azonban meghalt, ezért a harcot fia, Vitautas (Vitold) folytatta.

A lengyelek ekkor azzal a javaslattal álltak elő, hogy a két ország lépjen egymással perszonálunióra. **1385. augusztus 14-én** Litvánia és Lengyelország megkötötte a *krewói uniós szerződést*, melynek értelmében Jagelló nagyfejedelem népével együtt áttért a keresztény hitre. Feleségül vette Hedviget, Lengyelország királynőjét (Nagy Lajos leányát), és 1386. február 17-én **II. Ulászló** néven lengyel király lett. Ezzel létrejött a **Jagelló-ház**, amely 1572. július 7-ig foglalta el a lengyel trónt. A létrejött perszonálunió Litvánia és Lengyelország között Közép-Európa keleti részének vezető hatalma lett. „*A lengyel és litván földek minden időkre a lengyel koronához tartoznak ezután*” – írta a krónikás. Ezt azonban II. Ulászlónak nem sikerült elérnie, mivel szembe találta magát Vitolddal, a litván állami újjászületés elkötelezett hívével. **1392-ben** megkötötték egymással az *osztrovi egyezményt*, melynek értelmében Vitold örökös litván nagyfejedelem lett.

A *krewói unió* megkötése előtt meghalt Ljubart. Fia, Fegyir már nem volt olyan elkötelezett híve a Halics-Volinyi állam újjászületésének, ezért hamar elveszítette a volinyi trónt és Voliny Litvánia fennhatósága alá került.

*Vitold, örökös
litván fejedelem*

*II. Jagelló Ulászló
lengyel király*

ELLENŐRIZD MAGAD!

- 1. Mikor lett Halics és Nyugat-Voliny Lengyelország része?*
- 2. Mi volt a célja a lengyel koronának a halicsi földekkel kapcsolatban?*
- 3. Mikor vezették be a lengyelek saját közigazgatásukat Halicsban, és milyen vajdaságokra osztották a tartományt?*
- 4. Milyen körülmények között kerültek a csernyihivsziverszkiji, kijevei, perejaszlavi és podóliai földek a Litván államhoz?*
- 5. Milyen ruszin részfejedelemségek tartoztak a XIV. században a Litván-Ruszin államhoz? Kik voltak a ruszin részfejedelmek?*

6. *Milyen sajátosságai voltak a ruszin földek fejlődésének a Litván Nagyfejedelemség fennhatósága alatt?*
7. *Miért tartották a kortársak Volodimir Algirdovics uralkodását a kijevi nagyfejedelmi politikai és államigazgatási tradíciók méltó folytatásának?*
8. *Miért és milyen feltételekkel jött létre a krewói unió? Milyen reakciót váltott ki Litvánia függetlenségének híveiből?*
9. *Mi volt a Vitold és II. Ulászló közötti feszültség oka?*
10. *Hogyan egyeztek ki egymással?*

VÉGEZD EL A FELADATOT!

- Számold ki, hány évig uralkodott Ljubart Volinyban, és hány év telt el a szinyi vodi csata és a krewói unió között!
- Töltsd ki a táblázatot! A megfelelő ország neve alá írd be annak a ruszin tartománynak a nevét, amelyik a XIV. század végén hozzá tartozott!

Litvánia	Lengyelország

Halics, Kijev, Perejaszlav, Nyugat-Voliny, Kelet-Voliny, Csernyihiv-Sziverscsina, Podólia

JEGYEZD MEG!

1362 – a kijevi, perejaszlavi és csernyihiv-sziverszkiji földek a Litván Nagyfejedelemséghez csatolása

1363–1394 – Volodimir Algirdovics uralkodása Kijevben

1385 – krewói unió

1387 – Halics végérvényesen Lengyelországhoz kerül

1392 – II. Ulászló lengyel király és Vitold litván nagyfejedelem *osztrovi egyezménye*

1392-1430 – Vitold uralkodása a Litván Nagyfejedelemségben

1434 – lengyel vajdaságok létrejötte Halicsban és Nyugat-Volinyban

20. §. A ruszin földek Litvánia és Lengyelország fennhatósága alatt a XIV. század végén – a XVI. század elején

1. Vitold litván nagyfejedelem és a ruszin részfejedelemségek

A krewói uniót élesen elutasította Vitold örökös litván nagyfejedelem, aki országa függetlenségének megőrzését tartotta elsődleges feladatának. A nagyfejedelmet nyugtalanította a ruszin részfejedelemségek autonómiája¹ is, mivel hatalmának ellenségeit látta bennük. Elhatározta, hogy megszünteti őket és a fejedelmeket jogaikban a bojárokkal teszi egyenlővé. **1393–1395-ben** Vitold megfosztotta hatalmától Dmitro-Koribut csernyihiv-sziverszkiji, Koriatovics Tódor podóliai és Volodimir Algirdovics kijevi részfejedelmeket. Az utóbbiak nem nyugodtak bele jogaik korlátozásába, és harcot indítottak a ruszin részfejedelemségek helyreállításáért.

A XIV. század végén az Arany Hordában trónviszályok kezdődtek. Vitold a Toktamiseket támogatta a trónért foly-

¹ *autonómia* – görög eredetű szó: auto-nomosz 'önkormányzás'

tatott harcban. **1399-ben** megütközött a Vorszkla folyónál a tatárokkal, és csúfos vereséget szenvedett. A vesztes csata ellenére a Toktamisek később hatalomra kerültek és hálájuk jeléül ünnepélyesen lemondtak a litvánok javára „történelmi jogukról” a ruszin földekre.

Vitold ereje a vorszklai vereség következtében meggyengült, ezért kénytelen volt kiegyezni a lengyelekkel. **1401-ben** megkötötte velük a *vilnai megegyezést*. A szerződés értelmében Vitold továbbra is litván nagyfejedelem maradt, halála után azonban a litván területek a lengyel koronára szálltak. Litvániai birtokait csak öccse, Zsigmond és özvegye őrizhették meg.

A sors kegyes volt Vitoldhoz, fokozatosan visszaszerezte hatalmát. Különösen megnőtt a tekintélye az után, hogy II. Ulászló lengyel királlyal közösen **1410-ben** vereséget mért a Teuton lovagrendre a *grünwaldi csatában*.

A grünwaldi csata

A grünwaldi győzelem után a lengyelek kénytelenek voltak engedményeket tenni a litvánoknak. **1413 októberében** megkötötték a *horodłói uniót*. A szerződésben elismerték a litván nagyfejedelem hatalmát a lengyel király fennsősége mellett, leszögezték továbbá azt, hogy a két országot érintő kérdésekben a lengyel és litván nemesség együttműködése szükséges, amivel biztosították Litvánia különállását. A ruszinokat az unió hátrányosan érintette: vezető kormányzati pozíciókat a nagyfejedelemségben csak katolikus litvánok tölthettek be.

2. Švitrigaila (Szvidrigajlo) a Ruszin Nagyfejedelemség élén

Švitrigaila Algirdovics

Zsigmond Kęstutovics

1430-ban meghalt Vitold és nagyfejedelemmé **Švitrigaila Algirdovicsot** kiáltották ki. Az új uralkodó célja a lengyel-litván unió felszámolása volt, illetve a Litván

Nagyfejedelemség függetlenségének a helyreállítása. A lengyeleknek ez nem tetszett és harcot kezdtek ellene. Mivel Švitrigaila elsősorban a ruszin és belorusz előkelőségekre támaszkodott, ezért a litvánok is szembe fordultak vele. **1432-ben** lengyel támogatással letaszították őt a trónjáról és Vitold öccsét, **Zsigmondot** kiáltották ki litván nagyfejedelemmé.

Ez az esemény felháborította a *ruszin, belorusz bojárokat és fejedelmeket*, akik felkelést robbantottak ki, majd „*Švitrigailát a Ruszin Nagyfejedelemség trónjára emelték*”. A kortársak véleménye szerint a Litván Nagyfejedelemség két részre szakadt: litván és ruszin államra. Az utóbbihoz kerültek a kijevi, csernyihiv-sziverszkiji, volinyi, keletpodóliai, szmolenszki és polocki földek. Polgárháború¹ vette kezdetét a Litván Nagyfejedelemség területén.

A lengyel-litván előkelőségek nem nyugodtak bele a ruszin földek elvesztésébe és fegyveres harcot indítottak Švitrigaila ellen. **1435-ben** a népek ütközetének is nevezett *vilkomiri csatában* az egyesített litván-lengyel csapatok vereséget mértek a Švitrigaila vezette ruszin-belorusz hadseregére. A hadiszerencse elpártolt a ruszin-belorusz szabadságharcosoktól, akik csúfos vereséget szenvedtek. 42 ruszin fejedelem fogságba került, 13 pedig életét vesztette.

3. A Kijevi és Volinyi részfejedelemségek helyreállítása

A ruszin és belorusz előkelőségek azonban nem nyugodtak bele a vereségükbe és tovább harcoltak szabad-

¹ *polgárháború* – egy országon belül, szervezett csoportok által vívott fegyveres konfliktus, melynek célja a hatalom megszerzése

ságukért. **1440-ben** Ivan és Olekszandr Czartoryscy (Csartorijszki) volinyi fejedelmek összeesküvést szerveztek Zsigmond ellen és meggyikolták őt. Újult erővel lángolt fel a ruszinok szabadságharca.

A kedélyek megnyugtatósa érdekében az új litván nagyfejedelem, **IV. Kázmér** helyreállította a Kijevi és Volinyi részfejedelemségeket.

A kijevi részfejedelem Olelko (Olekszandr), a Vitold által elűzött Volodimir fia, a volinyi pedig Švitrigaila lett.

Olelko Volodimirovics (1441-1454) és fia **Szemen Olelkovics** (1455-1470) folytatták nagy elődjük politikáját. Kiterjesztették hatalmukat Kijevre, Perejaszlavra, Braclavra, Csernyihiv-Sziverszkijre.

Olelko Volodimirovics

Szemen Olelkovics

A ruszin részfejedelemségek megerősödését nem nézték jó szemmel a litvánok, ezért fel is számolták őket: a Volinyi részfejedelemséget Švitrigaila halála után **1452-ben**, a Kijevit pedig **1471-ben** Szemen Olelkovics halála

után. A lengyel király ekkor **Martin Gasztold** vajdát nevezte ki Kijev élére, így a részfejedelemség a Litván állam vajdaságává alakult át.

4. A ruszin fejedelmek összeesküvése 1481-ben

Volodimir Algirdovics leszármazottai, **Mihajlo Olelkovics**, **Fegyir Belszkij** és **Ivan Holsanszkij**, nem nyugodtak bele hatalmuk elvesztésébe és **1481-ben** összeesküvést szerveztek a litván nagyfejedelem Kázmér ellen, aki 1447 óta lengyel király is volt egyben. Végső céljuk Mihajlo Olelkovics nagyfejedelemmé való kikiáltása volt. Az összeesküvést leleplezték, Mihajlo Olelkovicsot pedig kivégezték. *„Kijevben a fejedelmek helyett vajdák uralkodnak ezután”* – olvashatjuk a krónikában.

1508-ban felkelés robbant ki **Mihajlo Hlinszkij** vezetésével, melynek célja a ruszin földek önállóságának helyreállítása volt. A felkelést azonban a lengyelek vérbe folytották.

A részfejedelemségek felszámolásával a fejedelmek megszűntek a ruszin államiság megtestesítői és hordozói, nemzeti elit lenni. Fontos tisztségeket csak katolikusok tölthettek be, ezért a pravoszláv ruszin előkelőségek áttértek a latin hitre és elfelejtették őseik nyelvét is. A fejedelmek leszármazottai így elveszítették nemzeti gyökereiket.

A nemzeti elit hiánya akadályozta a ruszin államiság fejlődését. A szomszédos államok támadásainak visszaveréséhez, illetve saját nemzeti azonosságuk bizonyításához, megvédéséhez a ruszinságnak szüksége volt egy olyan társadalmi rétegre, amely képes vezetni népét államiságának megvalósításában. A tengermelléken már kialakulóban

volt ez az erő, és **kozákságnak** nevezték el a történelemben. Róluk a 8. osztályban fogtok többet tanulni.

ELLENŐRIZD MAGAD!

- 1.** *Miért szüntette meg Vitold a ruszin részfejedelemségek autonómiáját?*
- 2.** *Mikor és miért mondott le az Arany Horda a ruszin területekkel kapcsolatos történelmi jogaikról?*
- 3.** *Jellemezd a vilnai és horodközi uniókat!*
- 4.** *Miért robbant ki a Švitrigaila vezette szabadságharc? Milyen eredménnyel végződött?*
- 5.** *Miért állították helyre a litvánok a ruszin részfejedelemségeket, kik voltak a fejedelmek és meddig maradtak fenn?*
- 6.** *Miért robbant ki a ruszin fejedelmek összeesküvése 1481-ben? Hogyan végződött?*
- 7.** *Milyen következményekkel járt a ruszinságra nézve a részfejedelemségek felszámolása?*
- 8.** *Mikor vette kezdetét az utolsó felkelés, melynek célja a ruszin földek önállóságának helyreállítása volt? Ki állt az élén?*

VÉGEZD EL A FELADATOT!

- Állítsd az eseményeket időrendi sorrendbe!
 - 1.** A kijevi részfejedelemség végleges felszámolása
 - 2.** A kiewi unió
 - 3.** A horodközi unió
- Mikor lett Švitrigaila nagyfejedelem?

A	B	C	D

A. 1412

B. 1432

C. 1452

D. 1471

- Állapítsd meg az összefüggést a litván fejedelem és ruszin politikájának a jellege között!

1. Jagelló

2. Vitold

3. Švitrigaila

4. Kázmér

A. Feloszlatta a részfejedelemségeket

B. Harcolt a Halics-Volhíniai állam ellen

C. A Ruszin Nagyfejedelemség létrehozója

D. Ideiglenesen engedélyezi a részfejedelemségeket

E. A krewói unió létrehozója

	A	B	C	D	E
1					
2					
3					
4					

JEGYEZD MEG!

1432–1435 – polgárháború a Litván Nagyfejedelemség területén. A Ruszin Nagyfejedelemség létrejötte

1452 – a Volinyi részfejedelemség végleges felszámolása

1455–1470 – az utolsó kijevi részfejedelelem, Szemen Olelkovics uralkodásának éve

1471 – a Kijevi részfejedelemség végleges felszámolása és átalakítása a Litván Nagyfejedelemség vajdaságává

1481 – a ruszin fejedelmek összeesküvése

1508 – a Mihajlo Hlinszkij vezette felkelés

21. §. A mai ukrán földek Magyarország, Moldova, az Oszmán Birodalom, illetve a Moszkvai állam keretei között

1. Krím és a Fekete-tenger melléke

A Krím-félsziget¹ és a Fekete-tenger, illetve az Azovi-tenger partvidéke már évezredek óta emberek által lakott terület volt. Különösen kedvelték végeláthatalan rónaságait a legeltető állattenyésztéssel foglalkozó nomád népek, melyek egymást váltották ezen a vidéken. A tatárjárás előtt a kunok éltek itt, akiket a mongolok legyőztek és beolvasztottak az Arany Hordába. A ruszinok által lakott erdős szteppes és erdős zóna alkalmatlan volt a nomád állattartásra, ezért területileg nem is lett a Mongol állam része. A sztyepp viszont közigazgatásilag közvetlenül **Tatárországhoz** került, mint *Krími ulus*². Az ulus központja **Solkhat** volt.

A XV. században az Arany Hordában trónviszályok kezdődtek. A Krími ulusz kánjai is önállóságra törekedtek. **1449-ben Hadzsi-Girej** kikiáltotta a **Krími kánság** függetlenségét. A krími tatárok fontos szerepet játszottak

¹ *Krím* – kırım, tatárul árok, erődtámasz

² *ulusz* – tatár szállásterület, ország, közigazgatási egység

a nagyhatalmak terveiben. Külpolitikai céljaik eléréséhez gyakran hívták segítségül őket a litván nagyfejedelmek, a lengyel királyok, a moszkvai cárok és a török szultánok. Az **Oszmán Birodalom** 1475-ben elérte a Krími kánság határát: a Fekete- és az Azovi-tenger partvonalát.

A XIII. századtól kezdve a Fekete-tenger északi partvidékének kikötői a genovai kereskedők kezébe kerültek. Az első genovai gyarmat **Kaffa** (Feodoszia) a XIII. század második felében jött létre.

A törökök 1475-ben elfoglalták a fekete-tengeri kikötőket és létrehozták ott tartományukat a már említett Kaffa központtal. Kiterjesztették fennhatóságukat Balaklavára, Kherszonészoszra, Kercsre és Azovra is.

Mengli-Girej krími kán bölcs uralkodó volt. Megértette azt, hogy az Oszmán Birodalommal jobb az együttműködés, ezért **1478-ban** elismerte magát a török szultán vazallusának. A krími hordák ezután hadjáratokat indítottak a ruszin-ukrán területek ellen.

Az első nagy hadjáratra Mengli-Girej vezetésével **1482-ben** került sor. A tatárok felégették Kijevet, templomait földig rombolták. Még Kijev vajdája sem menekült meg, családjával együtt lemészárolták őket. A tatárok ezután évente kétszer-háromszor megismételték támadásaikat. Kirabolták Kijev vidékét, Volinyt, Holmscsinát és Halicsot. A lakosságot fogságba ejtették, rabláncra verték, majd *jaszírokként*¹ eladták őket az Oszmán Birodalom rab-
szolgapiacain.

¹ *jaszír* – így nevezték a törökök a foglyokat

A rabságba került embereknek keserű volt a sorsa. Velük végeztették a legnehezebb munkákat az építkezéseken, a földeken. A férfiak általában a török *gályákon*¹ teljesítettek szolgálatot, a nők meg a lányok a szultánok *háremébe*² kerültek. A szláv származású kisfiúkból *janicsárokat*³ neveltek, akik gyakran saját népük ellen harcoltak és sokkal kegyetlenebbek voltak a törököknél is.

Janicsár

Janicsár tisztek

2. Kárpátalja

Valamikor Kárpátalja területén négy vármegye volt: **Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros.**

¹ *gálya* – az ókor és a középkor legnagyobb evezős hadihajója

² *hárem* – a muszlim vezetők magánlakosztálya, ahol a feleségei laktak

³ *janicsár* – az oszmán-török seregben szolgáló zsoldos gyalogság katonája

Ung vármegye címere

Bereg vármegye címere

Ugocsa vármegye címere

Máramaros címere

A IX–X. század fordulóján szláv törzsek éltek vidékünkön. Az Árpád vezette magyarok **895-ben** (vagy **896-ban**) átkeltek a Vereckei-hágón és megkezdték az új haza birtokbavételét. „*S így a Havas-erdőn áthaladva, a hungi részekre szálltak. Midőn pedig oda megérkeztek, azt a helyet, amelyet először foglaltak el, Munkácsnak nevezték el azért, mivel igen nagy munkával, fáradsággal jutottak el arra a földre, amelyet maguknak annyira áhítottak. Ott aztán,*

hogy fáradalmaikat kipihenjék, negyven napot töltöttek, és a földet kimondhatatlanul megkedvelték” – meséli a krónikás. Ezután a magyar csapatok Ungvár felé indultak. „Akkor Álmos vezér és főemberei ...Hung várához lovagoltak, hogy elfoglalják azt. Miközben tábornok ült a fal körül, a várnak Laborc nevű ispánja – az ispánt az ottlakók nyelvén dukának mondták – futóra fogta a dolgot, és Zemplén vára felé sietett. A vezér katonái üzőbe véve őt, egy folyó mellett elfogták, és mindjárt azon a helyen felakasztották. Attól a naptól kezdve ezt a folyót az ő nevéből Laborcnek hívták. Aztán Álmos vezér és övéi bevonulva Hung várába, a halhatatlan isteneknek nagy áldozatokat mutattak be, és négy napig tartó lakomát csaptak. A negyedik napon pedig Álmos vezér tanácsot tartván és övéit mind megesketvén, még életében vezérré és parancsolóvá tette fiát, Árpádot. Ezért hívták Árpádot Hungvária vezérének, összes vitézeit pedig Hungról hungvárusoknak nevezték el az idegenek nyelvén, és ez az elnevezés mostanáig él az egész világon” – írta Anonymus Gestájában. A krónikás természetesen kiszínezte a valóságot, mivel később bebizonyosodott, hogy Laborc duka csak kitalált személy és a magyarokat sem Hungvár miatt nevezték el hungvárusoknak. Az viszont tény, hogy a magyarok a honfoglalás során átkeltek a Vereckei-hágón, megálltak Munkács alatt, majd tovább haladtak Ungvár felé. Átkeltek a Duna-Tisza közén, kijutottak a Dunántúlra (Pannóniába) és meghódították azt.

Az ukrán történészek azon a véleményen vannak, hogy Kárpátalja a XI. század első feléig a Kijevi Ruszhoz tartozott és csak a Szent Volodimir halálát követő trónviszályokat kihasználva sikerült területeit Magyarországhoz csatolni. A **Szent István** által megszervezett 45 várme-

gye¹ közül kettő **Borsova** (később Bereg), illetve **Ung vármegye** szűkebb pátriánkban helyezkedett el. Ettől kezdve Kárpátalja a Magyar Királyság szerves részét képezte. István fia, **Imre** a *ruszinok hercege* címet is viselte. Bár ennek az értelmezése vitatott.

A XIV. század végén vidékünkre érkezett a Podóliából elüldözött **Koriatovics Tódor**. 1397-ben Luxemburgi Zsigmond király neki adta Munkácsot. Bereg és Sáros vármegyék főispánjaként pedig ellenőrzése alá kerültek az itteni királyi várak is, illetve ezeken a területeken őt illette meg a bíraskodás joga. Az írásos és a régészeti források szerint Koriatovics Tódor idején épült ki a munkácsi vár tipikus lovagvárrá. A diósgyőri királyi vár mintájára épült négybástyás, donjonos (lakótornyos) lovagvár nyomai ma is láthatók a munkácsi felsővárban.

Koriatovics és felesége Olga (Valha) nevéhez fűződik a munkácsi kolostor megalapítása is, amely szolgálatára 1360-ban kelt oklevelükben (mint kiderült az oklevelet a későbbiekben hamisították) Lauka és Boboviscse községeket rendelték: „*Regeszta: Munkács, 8. d. mensis Martii.*

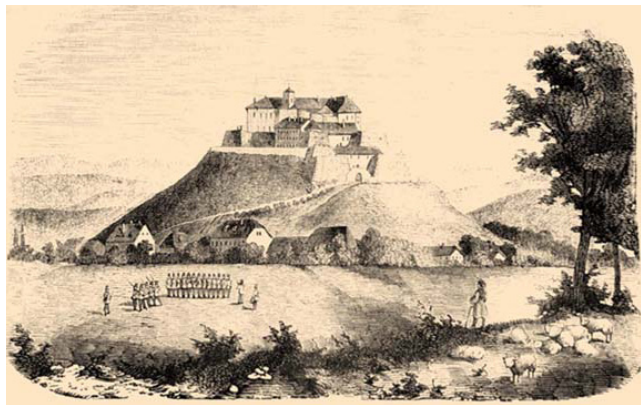

Szent Imre, a ruszinok hercege

¹ vármegye – (latinul *comitatus*) vagy megye a magyar közigazgatás alapvető területi egysége I. István király óta

Koriatovic Tódor munkácsi fejedelem bizonyítja, hogy Szent Miklós tiszteletére Munkács oppidum mellett görög vagy rutén rítusú monostort alapított rutén monachusok részére és a monostornak, illetve a benne élő barátoknak adományozza örökjogon Bobowiszcze és Lawka villákat, egyben meghatározza a villák, illetve lakóik részéről a barátoknak beszolgáltatandó sertések mennyiségét, valamint a többi úrbéri terheket.”

1526-ban a mohácsi vész¹ után Kárpátalját felosztotta egymás között az Erdélyi fejedelemség és a Királyi Magyarország.

A munkácsi vár

¹ *mohácsi vész* – 1526. augusztus 29-én zajlott le a Magyar Királyság és az Oszmán Birodalom hadai között. A magyar sereg teljes kudarcával ért véget. A magyar király (II. Lajos) menekülés közben belefulladt a megáradt Csele-patakba.

A munkácsi kolostor

3. Bukovina

Bukovina alatt azon történelmi ukrán területeket értjük, melyek a Dnyeszter folyó alsó szakasza és a Kárpátok között helyezkednek el, a Prut és a Szeret folyók mentén elterülő vidéken. Egyik része, Észak-Bukovina Ukrajnához tartozik, Dél-Bukovina pedig Romániához. Nevét a XIV. században kapta végeláthatatlan bükköseiről.

A IV. századtól kezdve keleti szlávok telepedtek meg itt. A X. században Bíborbanszületett Konstantin a tivercekről tesz említést, akik délen az ulicsokkal határosak.

Bukovina címere

A X. század végén Bukovina a Kijevi Rusz része volt, a hűbéri szétagoltság idején a Terebovljai fejedelemséghez tartozott. 1141 után a Halicsi fejedelemséghez, 1199 után pedig a Halics-Volinyi államhoz csatolták. A tatárdúlás után az Arany Horda kebelezte be. A XIV. század elején **Sipinci földek** néven említették. 1345-ben Moldovával együtt meghódították a magyarok. 1359-ben a moldáv földesurak fellázadtak a magyar király ellen és kiharcolták Moldova függetlenségét.

Moldova keretei között a Sipinci földek autonómiával rendelkeztek. Közigazgatásilag három járásra oszlottak: Cecinre (Csernyivcitől keletre), Hotinra és Hmelivre (a Cseremos folyó völgyében). Központja Sipinci volt. A források ekkor már Bukovinaként írnak róla (1392). A XIV–XV. században gyors fejlődésnek indult itt a földművelés, állattenyésztés, kézművesség.

1387 és 1497 között Moldova elismerte Lengyelország fennhatóságát. 1538-ban pedig Bukovinával együtt meghódította területeit az Oszmán Birodalom.

4. A moszkvai-litván háborúk okai és következményei

A XV. század 80-as éveiben háború kezdődött Moszkva és a Litván Nagyfejedelemség között. A XVI. század elején Sziverscsina néhány kisebb részfejedelemsége önként csatlakozott III. Iván államához, a Csernyihiv-Sziverszkiji fejedelemség területeinek többségét viszont fegyverrel hódította meg Moszkva. *„Több várost és falut elfoglaltak, sok embert kardélre hánytak, másokat fogságba ejtettek”* – olvashatjuk a krónikában. Az 1500–1503-as moszkvai-litván háború következtében Csernyihiv, Sztarodub, Putivl,

Rilszk, Novgorod-Sziverszkij, Ljubecs az oroszok fennhatósága alá került.

1507-ben újabb háború vette kezdetét a két ország között. Az **1514-es** hadjárat idején az oroszok elfoglalták a belorusz Szmolenszket és megindultak **Orsa** irányába. Ennek a városnak fontos stratégiai jelentősége volt, hisz rajta keresztül vezetett az út Kijev, Minszk, Vilno és Moszkva felé. A 80 ezer fős moszkvai hadsereggel 30 ezer fős ruszin-belorusz-litván hadsereg nézett farkasszemet. A szövetséges csapatok élén **Konstantin Ostrogski** herceg állt, aki fényes győzelmet aratott a moszkvaiak felett. Ennek a győzelemnek fontos stratégiai jelentősége volt, sikerült ugyanis megállítani az oroszok előrenyomulását.

A ruszin földek elszakadásának folyamatát azonban már nem lehetett feltartóztatni. 1537-ig Csernyihiv-Sziverscsina és Szmolenszk Moszkva fennhatósága alá került.

ELLENŐRIZD MAGAD!

1. *Miért volt népszerű a nomád népek körében a Krím-félsziget és a Fekete-tenger északi partvidéke?*
2. *Mikor, és milyen körülmények között jött létre a Krími kánság?*
3. *Hogyan, és mikor lett a Krími kánság az Oszmán Birodalom vazallusa?*
4. *Mikor kezdődtek a tatárok rabló hadjáratai a ruszin területek ellen?*
5. *Mik voltak a következményei ezeknek a hadjáratoknak a ruszinokra nézve?*
6. *Hogyan alakult Bukovina sorsa a történelem során?*

7. *Merre vezetett a honfoglaló magyarok útja vidékünkön?*
8. *Milyen szerepet játszott Koriatovics Tódor vidékünk történetében?*
9. *Fogalmazd meg a ruszin-belorusz-litván csapatok oroszok felett aratott győzelmének történelmi jelentőségét Orsa alatt!*

VÉGEZD EL A FELADATOT!

- A térkép felhasználásával oldd meg a következő feladatokat!

1. Jelöld a térképen azokat a területeket, amelyeket elhódított Moszkva a Litván Nagyfejedelemségtől!
 2. Sorold fel azokat az államokat, amelyekhez ruszin területek tartoztak!
 3. Mi jellemezte ezeknek az államoknak ruszin politikáját?
- Állítsd az eseményeket időrendi sorrendbe
 1. A Krími kánság Törökország vazallusa lesz
 2. A Krími kánság létrejött
 3. Az első moszkvai-litván háború
 - Magyarázd meg a fogalmakat!

Mohácsi vész, vármegye, Krím, ulus, jaszír, gálya, harem, janicsár

JEGYEZD MEG!

- 1449** – a Krími kánság megalakulása
- 1475** – a törökök betörése a Krím-félszigetre. Kaffa, Szudak és más genovai kikötők elfoglalása
- 1478** – a Krími kánság az Oszmán Birodalom vazallusa lesz
- 1482** – Kijevet felégetik a tatár hordák Mengli-Girej vezetésével
- 1514** – az orsai csata. Konstantin Ostrogski legyőzi az oroszokat
- 1526** – a mohácsi vész. Kárpátalját felosztják a Királyi Magyarország és Erdély között

22–23. §. A ruszin földek társadalmi-gazdasági fejlődése a XIV. század második felében – a XVI. század elején

1. A társadalom kiváltságos rétegei. Konstantin Ostrogski

A Kijevi Rusz és a Halics-Volinyi állam hanyatlásával a ruszin arisztokrácia élete is rosszabbra fordult. A krewói uniót, de főleg a Švitrigaila Algirdovics vezette szabadságharcot követő időszakban a fejedelmek elveszítették birtokaikat és maga az uralkodói osztály is rétegződött. Kialakult az uralkodó fejedelmek és a szolgálatot teljesítő fejedelmek rendje. A XV. században a fejedelmek egyre közelebb kerültek a többi kiváltságos csoporthoz, létrehozva így a társadalom egységes hatalmi struktúráját, a **slachtát**. Őket Európa többi országában nemességnek nevezték. A XV. század közepén a ruszin földek többségének társadalmi elitje¹ a következő részekből állt: **fejedelmek-pánok-slachta-zemjanok**. A fejedelmek kiváltságos helyzetben voltak. Többségük a Rjurikovics- és Gediminovics-dinasztiák leszármazottainak tartotta magát. Egy szegényebb fejedelemnek sokkal nagyobb esélye volt fontos állami tisztséget betölteni, mint a gazdagabb slachticsnak. Ez különösen Volinyra volt érvényes, ahol az uralkodó réteget a helyi ruszin előkelőség alkotta. Az Ostrogskiak, Wiśniowieckiek (e.: visneveckij), Koreckiek, Czartoryscyiek (e.: csartorijszkij), Zbarascyiek (e.: zbarazkij) fontos pozíciót töltöttek be a litván nagyfejedelmi udvarban, tagjai

¹ *elit* – a társadalom legelőkelőbb képviselői

voltak a nagyfejedelmi tanácsnak, saját zászló alatt vonultak hadba a nagyfejedelem oldalán. A fejedelmi udvarokban ünnepélyes fogadásokra, lovagi tornákra, nagy ünnepségekre került sor, ülésezett a paniráda.¹

Az összruszinságot érintő globális kérdések már nem Kijevben vagy Lvivben dőltek el, hanem Vilnóban, illetve Krakkóban. A helyi politikát viszont a fejedelmi családok alakították. A Volinyban és Központi Ruszban létrejött fejedelmi birtokok saját törvénykezéssel, igazságszolgáltatással, adórendszerrel és hadsereggel rendelkeztek.

A XV–XVI. századi ruszin föld legtekintélyesebb fejedelmi családja az Ostrogskiak voltak. Rusz koronázatlan királyaként tartották számon **Kons-**

Konstantin Ivanovics Ostrogski

¹ *paniráda* – a fejedelmek mellett működő tanácsadó testület, amely a legelőkelőbb családok tagjaiból állt

tantin Ivanovics Ostrogskit (1460–1530), aki sokat tett az ukrán kultúra fejlődéséért és támogatta a pravoszláv egyházat is. A magánéletben békés, csendes ember a csatamezőn oroszlánná változott és igazi hősként, életét nem kímélve harcolt a betolakodók ellen. Zsigmond lengyel király nagyra becsülte és elhalmozta több fontos ranggal, többek között ő volt a királyi hadsereg hetmanja¹, a vilnai, illetve trokajszki várak várnagya, Vinnica és Braclav helytartója, Luck sztárosztája. Harcolt Švitrigaila oldalán a ruszin területek autonóm jogaiért. Csapatai több mint hatvan hadjáratban vettek részt a tatárok ellen. Új taktikát alkalmazott velük szemben. Akkor támadt rájuk, amikor azok zsákmánnyal megrakodva hazafelé tartottak és nem számítottak a támadásra. A tatárok feletti legnagyobb győzelmeit az 1512-es wiśniowiec-i és az 1527-es olszanicai csatákban aratta. A győztes hadjáratok következtében a tatárok többé nem háborgatták Pogyillját, illetve a közép-ső Dnyeper mentét. Litván nagyhetmanként részt vett a moszkvai-litván háborúban és az 1514-es orsai csatában döntő vereséget mért rájuk, ezzel véget vetett egy időre az orosz csapatok előrenyomulásának.

A fejedelmi-szlachtics elit képviselőjeként segítette a pravoszláv egyházat. Harcolt a Kijevi Barlang-kolostor nagyságának helyreállításáért. Ott is temették el.

A fejedelmek mellett a ruszin társadalom felső rétegét a **pánok (földesurak)** képviselték. A XV–XVI. században ez a kifejezés sajátságos rangot takart és azokra értették,

¹ *hetman* – a német Hauptman vagy a lengyel hetman szó a középkori Lengyelországban, Litvániában és Csehországban a hadsereg főparancsnokát jelentette

akik votcsinával rendelkeztek. Kijev és Braclav környékének 450 slachtics családjából csupán 100 volt pán família.

A nemesség legszélesebb rétegét a kismemesi **slachta-zemjanok** képviselték. Ezek egy része maga rendelkezett a saját tulajdonában lévő földjeivel, a többségük azonban csak katonai szolgálatuk fejében jutott birtokhoz. A zemjanok fő kötelessége a slachta magasabb rétegeinek szolgálata volt. Ugyanakkor a hadifelszerelés sokba került, rendszeres felújítása a zemjanok elszegényedéséhez és a **slachta-holoták** megjelenéséhez vezetett.

A korabeli társadalmi és politikai élet egyik jellemző sajátossága az volt, hogy a slachta nemesség szerette volna törvénybe foglalni előjogait, elkülönülve így a társadalom többi részétől. Míg a fejedelmek születésük jogán voltak kiváltságosak, addig a közép- és kismemességnek meg kellett küzdeni ezért.

A slachticsok kiváltságos jogait az **1529-ben** kiadott jogi kódex, az *Első Litván Statútum* szentesítette. A törvénykönyv kimondta, a nemest nem szabad felelősségre vonni bírósági tárgyalás nélkül, és a földbirtokát is csak „*bűn elkövetése esetén*” lehet visszavenni tőle.

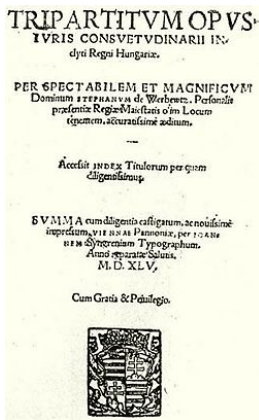
A magyar nemesek előjogait az **1222-ben** II. András idején elfogadott *Aranybulla* biztosította, amely többek között kimondta: „*Akarjuk azt is, hogy sem mi, sem utódaink bármi időben le ne tartóztassák, s el ne nyomják a nemeseket valamely hatalmasnak kedvéért, hanem ha előbb megidéztték és a törvény rendje szerint elmarasztaltattak. Továbbá semmi adót, semmi szabad dénárokat nem szedetünk a nemesek örökségén; sem házaikban, sem falvaikban meg nem szállunk, hanem ha meghivatunk. Az egyházak népeitől is teljességgel semmi adót sem szedetünk.*” A sarkallatos nemesi jogokat védte továbbá Werbőczy Ist-

ván **1514-ben** megjelent törvénykönyve is, a *Tripartitum*, vagyis a *Hármaskönyv*.

A Halicsi fejedelemségben a bojárok a XV. század közepétől azonos jogokat élveztek a lengyel slachtával. Ennek az lett az eredménye, hogy már a XVI. században nem vagy alig akadt olyan bojári család, amely ősei hagyományait követte volna.

Az első Litván Statútum

Hármaskönyv

2. A papság és a pravoszláv egyház

A ruszin társadalom egyik legmarkánsabb, különálló, nagy létszámú rétege a papság volt. Egyes számítások szerint ők és családjaik, illetve az egyházat kiszolgáló emberek alkották a népesség tizedét.

A XIV. századtól kezdve Moszkva és Litvánia állandó harcban álltak egymással a „ruszin földek egyesítésének központja” cím elnyeréséért. Ebben a küzdelemben nagy jelentősége volt annak, melyik ország területén helyezkedik el a kijevi metropólia központja.

A tatárdúlás után a metropoliták rezidenciája formálisan a lerombolt Kijevben maradt, a XIII. század végétől kezdve azonban először a Kljazma menti Volodimirba, majd pedig 1325 után Moszkvába került. Ettől függetlenül a metropoliták továbbra is a *Kijev és egész Rusz metropolitája* címet viselték.

Mivel a pravoszláv egyház központja Északkelet Ruszba került, a Halics-Volinyi államban, mint tudjátok, Jurij Lvovics létrehozta a halicsi metropolitát, amely kisebb-nagyobb megszakításokkal a XIV. század végéig fenn is maradt.

A kijevi metropólia parókiái Moszkva és Litvánia területére szorultak. Mindkét ország azért harcolt, hogy a konstantinápolyi pátriárka az ő jelöltjüket nevezze ki metropolitává.

Ez a versengés a pravoszláv egyház szakadásához vezetett. 1448 decemberében a moszkvai zsinat Konstantinápoly megkérdezése nélkül Kijev metropolitájává **Yona** rjazanyi püspököt választotta meg. Ő volt az utolsó, aki a *Kijev és egész Rusz metropolitája* címet viselte. Utódai már *Moszkva és egész Rusz* pravoszláv egyházi vezetői voltak. Ezzel a moszkvai pravoszláv egyház **autokephállá** vált, vagyis *függetlenné Konstantinápolytól*.

A ruszin-litván földeken maradt pravoszlávok elismerték Konstantinápoly egyházi fennhatóságát és a pátriárka beleegyezésével 1458-ban metropolitát választottak ma-

guknak **Hrihorij Bolgarin** személyében. Az egységes kijevi metropólia helyén két új jött létre: a moszkvai és kijevi.

A krewói unió után a katolikus egyház fokozatosan kiszorította Litvániában a pravoszlávot. A horodłói unió pedig kimondta, hogy vezető kormányzati pozíciókat a nagyfejedelemségben csak katolikusok tölthetnek be.

3. A parasztok

A társadalmi rendszer legalját a parasztok foglalták el, akik részaránya a népességen belül megközelítette a 80%-ot. A parasztok hagyományosan közösségekben éltek. Egy-egy faluközösség tagjai együtt használták a legelőket, erdőket, folyókat és tavakat. A szántóföldeket felosztották a közösség tagjai, a **dvoriscsék** között, amelyek több parasztportát egyesítettek magukban. Az államnak és a földesúrnak járó adót a faluközösség tagjai portánként fizették. A települések saját bíróságot választottak maguknak, melyeket **kopásoknak** hívtak az ukrán kopa – gyülekezet szó alapján. A kopásokat fokozatosan kiszorították a földesúrak votcsina bíróságai.

Hasonlóan más társadalmi réteghez, a parasztság sem volt egységes. Megkülönböztettek **személyileg szabad parasztokat**, akik nem tartoztak egyetlen földesúrhoz sem és **jobbágyparasztokat**, akik nem hagyhatták el a földesúr birtokát. Kötelezettségeik jellege alapján voltak még **adózó szabad parasztok** (dannjikok), akik adót fizettek a földhasználatért, **igás parasztok** vagy **béresek** (tyaglovikok), akik saját munkaeszközeikkel művelték meg a földesúr földjét és **szolgák** (szluhi, a magyaroknál várjobbágyok), akik a végvárakban teljesítettek szolgálatot és mezőgazdasági munkákat is végeztek egyben.

A XV. század végén és a XVI. század első felében a ruszin parasztság jelentős változásokat élt át. A nagy földrajzi felfedezések következtében fellendült a nemzetközi kereskedelem és a ruszin földesurak egy része piacra kezdett el termelni. Új típusú földesúri birtokok, **folvarkok (majorságok)** jöttek létre, amelyek többágazatú, piacorientált gazdaságok voltak és úgy alakultak ki, hogy a földesurak elvették a parasztparcellákat és arra kényszerítették a jobbágyokat, hogy saját szerszámaikkal rájuk dolgozzanak, vagyis bevezették a földesuri robotot, úrdolgát.

Az ukrán parasztokat így fokozatosan földhöz kötötték, megtiltották nekik, hogy elhagyják földesuruk majorságát. Kialakult a jobbágyrendszer, vagyis a hűbéri állam jogi normáinak összessége, melyek segítségével rögzítik a paraszt személyes függőségét a földesurától. Az első törvényt a jobbágyosság bevezetéséről Halics nemesi szejmje hozta **1435-ben**. A paraszt csak karácsonykor hagyhatta el urát, miután megfizette számára az óriási örökváltságot.

A Litván Nagyfejedelemség területén **1447-ben** kötötték földhöz a parasztokat IV. Kázmér idején.

4. A városok

A Litván Nagyfejedelemséghez tartozó ruszin földeken a városok lassan fejlődtek és inkább erősítés jellegűek voltak, mivel sokat szenvedtek a folytonos tatár támadások miatt. Lakói élete nem sokban különbözött a parasztokétól, elsősorban földműveléssel, állattenyésztéssel és különböző szезonmunkákkal foglalkoztak.

A Lengyelország területén lévő halicsi városok ezzel szemben gyorsabban fejlődtek és a kereskedelem, illetve kézművesség, oktatás, kultúra, tudomány központjai vol-

tak. A városokat ebben az időben királyi, földesuri és egyházi tulajdonban lévő városokra osztották. Sokan közülük a XIV–XV. században kiharcolták a *magdeburgi jogot*.¹ Az ilyen települések önkormányzati szerve a **magisztrátus** volt, melybe gazdag, befolyásos, 25 évesnél idősebb polgárokat választottak. A magisztrátus tanácsból (radából) és lávából állt. A közigazgatás és a polgári bíróság szerve volt a tanács (rada), vezetője a **burmisztr**. A láva pedig a büntetőbíróság szerepét töltötte be, élén a **vijttel**.

A VÁROSI LAKOSSÁG RÉTEGEI

Patríciusok Gazdag kereskedők, céhmesterek, tisztviselők	Bürgerek Kiskereskedők, mesterek	Plebejusok Kontárok, szolgák
---	---	--

A magdeburgi jog illette meg a következő városokat

Volodimir-Volinszkij	1324
Szjanok	1339
Lviv	1356
Halics	1367
Belz	1377
Przemyśl	1389

¹ *magdeburgi jog* – középkori jog, a német telepések hozták ruszin földre, melynek értelmében a városok részben felszabadultak a földesúr hatalma alól és saját önkormányzattal rendelkeztek

Holm	1392
Zsidacsiv	1393
Szambir	1390
Drohobics	1422
Szokál	1424
Sztrij	1431
Luck	1432
Zsitomir	1444
Csernyivci	1488
Rovno	1492
Kijev	1494

Vidékünkön is voltak kiváltságos települések, melyeket koronavárosoknak vagy szabad királyi városoknak neveztek. Károly Róbert **1329-ben** sóbányái és kereskedelme miatt **koronavárosi** rangra emelte **Hosszúmezőt, Husztot, Técsőt és Visket**. Nagy Lajos pedig **1352-ben Szigetet. Munkácsot** Hunyadi János tette szabad várossá 1445-ben.

A XIV. század második felétől kezdve idegen ajkú telepések, németek, lengyelek, örmények, tatárok, zsidók jelentek meg a halicsi városokban. Ez a betelepedési hullám ahhoz vezetett, hogy a XV. század elejére Lvivben, Przemyślben, Volodimirben a ruszinság kisebbségbe került.

Az épületek általában fából készültek. A központban lévő piactér házai között viszont már gyakran előfordultak kő- és téглаépítmények, amelyekben általában patrícusok

éltek. A piactérről kivezető utcákban egy nemzethez tartozó családok laktak. Lvivben napjainkig fennmaradtak a Ruszka, az Örmény és az Ózsidó utcák. Ungváron is megtalálható ma is a Ruszka vagy Sváb utca. A városokat általában magas városhal és mély várárok vette körül. A városhalakon éjjel-nappal őrszemek figyelték a városhoz vezető utakat és vigyáztak arra, hogy ne üssön ki tűz, mivel ez gyakran előfordult. A veszélyre a polgárokat trombitás figyelmeztette.

A városkapukat napnyugtakor becsukták, a kulcs pedig a polgármesternél volt. Éjszaka csak rendkívüli esetben kerülhetett sor kapunyitásra. A polgárok együtt ünnepeltek, dolgoztak és védték városukat.

A XIV. századtól kezdve a kézművesek **céhekbe**¹ tömörültek. Legkorábban Lvivben és Przemyślben jöttek létre. Minden céhnek szervezeti szabályzata volt, amely szabályozta a termelési kérdéseket és a kézművesek között kialakult viszonyokat. Tagjaik között megkülönböztették a **mestereket**, a **legényeket** és az **inasokat**. A céh élén állott a **céhmester**, s rajta kívül még néhány mester és egy vagy két öreglegény ült a céh elöljáróságában. Szigorúak voltak a kiképzés, az inaskodás, legénykedés, vándorlás, próba-idő szabályai. A mesterré válás feltétele egy mestermunka elkészítése volt. A céhek védték saját üzleti érdekeiket és iparkodtak foglalkozásuk tökéletesítésére, a legényeknek ezért általában előírták, hogy vándorlegényként külföldön is gyakorlatot szerezzenek. Alkalmanként meghatározták, hogy egy-egy céh tagjai mely vidékek számára dolgozhatnak, megszabták az egyes készítmények árát és minőségét.

¹ *céhek* – az egy szakmát folytató iparosok önkéntes társulásai

Lvivben a XIV. század elején csupán négy céh volt, a XV. század elejére számuk elérte a 14-et. Mivel a középkorban céhtag csak katolikus lehetett, ezért sok ruszin pravoszlávot nem vettek fel ezekbe a szervezetekbe. Őket **kontároknak**¹ nevezték.

Mivel a kontárok nem értékesíthették saját termékeiket odahaza, ezért igyekeztek azokat a különféle vásárokon eladni. Gyors fejlődésnek indult ebben az időben a kereskedelem. Az Ázsiát Krímmel és a Moszkvai állammal összekötő kereskedelmi út mentén feküdt Kijev, Lviv pedig félúton Nyugat-Európa, Moszkva és az arab Kelet között.

ELLENŐRIZD MAGAD!

1. *Magyarázd meg a különbséget a fejedelmek, pánok, slachta-zemjanok és slachta-holoták társadalomban elfoglalt helye között!*
2. *Milyen okmányokban szentesítették a ruszin és a magyar nemesek előjogait?*
3. *Miért nevezték Konstantin Ivanovics Ostrogskit Rusz koronázatlan királyának?*
4. *Vázold a kijevi pravoszláv metropólia történetét a XIV–XV. században!*
5. *Milyen kategóriákra osztják a parasztságot a történeteszek?*
6. *Hogyan változott meg a ruszin parasztság élete a XV–XVI. században?*
7. *Milyen várostípusokat különböztetünk meg a ruszin földeken a XIV–XV. században?*

¹ *kontár* – olyan kézműves, aki céhes iparágban dolgozott, de a céhbe nem lépett be

8. *Hogyan változott meg a város élete, miután kivívta a magdeburgi jogot?*
9. *Vidékünk mely települései voltak szabad királyi városok?*
10. *Mik voltak a céhek és hogyan működtek?*

**VÉGEZD EL
A FELADATOT!**

- Magyarázd meg a fogalmakat!

Litván statútum, magdeburgi jog, folvark, jobbágyszere

- Mely állítások jellemzik Konstantin Ivanovics Ostrogskit?
 1. Vinnica és Braclav helytartója, Luck sztárosztája
 2. Harcolt Švitrigaila oldalán az ukrán területek autonóm jogaiért
 3. Ellenezte Vitold politikáját
 4. Podólia fejedelme, Munkács vajdája
 5. Az 1514-es orsai csatában döntő vereséget mért az orosz csapatokra

A	B	C	D

A. 1,3,4

B. 2,4,5

C. 2,3,6

D. 1,2,5

JEGYEZD MEG!

1356 – Lviv magdeburgi jogot kap

1435 – az első törvény a jobbágyság bevezetéséről

1458 – a kijevi metropólia végleges felbomlása kijevire és moszkvaira

1460–1530 – Konstantin Ivanovics Ostrogski élete

24. §. A ruszin kultúra fejlődése a XIV. század második felében – a XVI. század elején

1. A ruszin kultúra fejlődésének sajátosságai

A ruszin kultúra fejlődésének a XIV–XVI. században volt egy sor sajátossága. Mivel a ruszinságnak nem volt saját államisága, ezért azok az országok, amelyekhez területeik tartoztak, nem sokat törődtek nemzeti kultúrájuk fejlődésével. Nem segítették elő a kultúra fejlődését a gyakori tatár és török támadások sem, mivel azok során megsemmisültek az építészeti emlékek, könyvtárak, monostorok, iskolák, levéltárak. A ruszin városokat ebben az időben ellepik a német, lengyel, örmény kolonisták, akik egyik részről háttérbe szorítják a ruszinokat nyelvükkel, pravoszláv vallásukkal együtt, másik részről viszont megismertetik velük a nyugat-európai kultúra vívmányait.

2. Oktatás. Jurij Drohobicsból

A ruszin kultúra és oktatás központjai továbbra is a pravoszláv templomok, illetve kolostorok voltak. A templomok, kolostorok mellett, magánszemélyek lakásain működő iskolákban nemcsak a hűbérurak gyermekei tanultak, hanem a gazdag polgárok, parasztok és kézművesek csemetéi is. Tankönyvül az egyházi könyvek szolgáltak, tanítók pedig a papok voltak. Megtanulhatták itt a betűvetést, olvasást, később számolást, majd pedig az egyházi éneket is.

A XIV. század végétől kezdve a katolikus templomok és kolostorok mellett latin iskolák nyíltak. A latin nyelv elsajátításával a ruszin ifjúság előtt megnyílt az út a nyugat-európai egyetemek felé. Egyre többen jutnak el ruszin földről Bolognába vagy Párizsba és ott folytatják tanulmányaikat.

1347-ben nyitotta meg kapuit a prágai egyetem, ahol több diák tanult a Litván Nagyfejedelemségből, ezért litván kollégium is működött mellette.

Az 1364-ben alapított krakkói egyetemen is sok ruszin diák szerzett felsőfokú végzettséget. Legtöbben Halicsból és Volinyból származtak, de a XV. század első felében megjelentek itt az első kijevi diákok is. Az egyetemi évkönyvek dicsérik a ruszin diákok szorgalmát, fegyelmezettségét.

A leghíresebb ruszin, akinek sikerült tudományos karriert befutni Európában Jurij Kotermak volt Drohobicsból. Magister Georgius Drohobicz de Russia-ként és **Jurij Drohobics**ként is ismert. Egy drohobicsi sófőző fiaként az 1470-es években elvégezte a krakkói egyetemet, majd elnyerte ott a baccalarius és magiszter tudományos címeket. Nem sokkal később Bolognába utazott, ahol csillagászatot és medicinát oktatott. 1481-ben a bolognai egyetem rektorává választották. Rómában látott napvilágot 1483-ban *Prognosztik* című könyve az égitestek elhelyezkedéséről. Ez az első, ruszin szerző által nyomtatásban megjelent mű. 1488–1494 között visszatért Halicsba és a krakkói egyetem professzora lett. Itt elnyerte a *Király doktora* címet. A krakkói egyetem diákja volt ebben az időben többek között Kopernikus is.

3. A ruszin könyvkiadás kezdete.

Svajpolt Fiol. Krónikák

Fontos szerepet játszott az oktatás fejlődésében a könyvnyomtatás. Az első cirill betűkkel nyomtatott könyvek **Svajpolt Fiol** krakkói nyomdájában jelentek meg **1491-ben** *Oszmiglasznik*, *Triogy cvitna* és *Csaszoszlovec* címmel. Az utóbbi alkotás érdekessége az volt, hogy népi ruszin nyelven íródott. A könyvek szerkesztői és korrektorai **Jurij Drohobics** és **Pavlo Ruszin** latinul író ruszin költők voltak.

Jurij Drohobics

Napjainkig fennmaradt a *Litván Nagyfejedelemség krónikája*, melyet ruszin, belorusz és litván szerzők írtak közösen. A krónika Litvánia történelmét meséli el az ősidőktől a XVI. század közepéig.

A ruszin krónikaírás jelentős alkotása a *Volinyi krónika*, amely még *Rövid Kijevi krónika* néven is ismert. Kijevben íródott a XVI. század végén és a 862–1515 közötti időszak történéseit dorgozza fel. Nagy szeretettel és tisztelettel ír a krónikás benne Konstantin Ivanovics Ostrogskiról.

4. Építészet

A XIV. század második felétől kezdve a magdeburgi jogot elnyert városokat előre elfogadott városrendezési terv alapján kezdik építeni. Mértani pontossággal tervezik meg a piactereket, az útelágazásokat és a városrészeket. A központban volt a piactér és a városháza, innen indult ki és ide vezetett a város összes utcája. A település köré falat emeltek, több bástyával és kapuval.

A várakat ekkor kezdik *bástyarendszerrel* ellátni, amelyek nem túl magas ötszög alakú

Ljubart vára

toronyok voltak és a falakon kívül helyezkedtek el. Az erődítményeket a Dnyeper mentén és Balparti Ukrajnában legtöbbször fából készítették. Ilyen volt Kijev erődítménye is, amelyet Volodimir Algirdovics idején emeltek.

Pogyilljában és Volinyban az erődítményeket leginkább kőből építették. A várépítés egyik legjelentősebb ukrainai alkotása a lucki felső vár, vagyis **Ljubart vára** volt.

Pogyillja bevehetetlen erődítménye volt a **kamjanec-pogyilszki vár**.

A kamjanec-pogyilszki vár

A Dnyeszter középső szakasza felett őrködött büszkén a **hotini vár**.

A templomok szintén erődítmény kinézetűek voltak, mivel gyakran nyújtottak oltalmat a helyi lakosságnak a török-tatár támadásoktól. Masszív falak és toronybástyák vették őket körül. Az erődtemplom-építészet jellegzetes alkotása volt a *Mária Oltalma erődtemplom Szutkivciben*.

1363 és 1370 között épült fel Lvivben az örmény apostoli egyház Nagyboldogasszony-székesegyháza.

A hotini vár

A Mária Oltalma (Pokrova) erődtemplom Szutkivciben

A lvivi örmény székesegyház

5. Festészet

A XIV–XVI. század ruszin festészete a Kijevi Rusz és Halics-Volinyi állam ruszin-bizánci hagyományaiból táplálkozott. Több freskó készült ekkor, melyek napjainkig is fennmaradtak. Ide sorolhatók az **1418-ban** megfestett *Szentháromság kápolna freskói* Lublinból vagy a *Krakkói székesegyház Szent Kereszt kápolnájának a freskója 1470-ből*.

Gyors fejlődésen ment át a XV–XVI században az *ikonfestészet*. Az ikonfestők kedvelt témája volt Szűz Mária ábrázolása a kiseddel. A korszak legjelentősebb alkotásai közé tartozik a *Nagyboldogasszony ikonja a prófétákkal* Pidhorodciból.

Az ikonfestők előszeretettel ábrázolták továbbá Sárkányölő Szent Györgyöt. A XV. században festették meg *Sárkányölő Szent György ikonját* a Lviv megyei Zvizseny községben.

A XV. században formálódik a ruszin **ikonosztáz**¹, amelyen az ikonok pontos szabályok szerint helyezkedtek el. Mindegyik bibliai történetnek meg volt a maga helye.

Sárkányölő Szent György ikonja

¹ *ikonosztáz* – a keleti templomokban a szentély és a templomhajókat elválasztó diszes deszkafal, melyet az egyházi előírás szerinti sorrendben szentképek díszítenek

A XIV–XV században csodálatos miniatúrák születtek. Mihály püspök megrendelésére Szpiridonij kántor 1397-ben elkészítette a *Kijevi zsoltároskönyvet*, amely egy XI. századi konstantinápolyi kézirat másolata volt. A zsoltároskönyv 229 pergamenoldalt tartalmazott és 300 miniatúrát. Festőinek nevét nem őrizte meg a történelem.

A Kijevi zsoltároskönyv oldalai

ELLENŐRÍZD MAGAD!

1. *Milyen körülmények között fejlődött a ruszin kultúra?*
2. *Mivel szerzett hírnevet magának Jurij Drohobics?*
3. *Kit tartanak az első ruszin nyomdásznak?*
4. *Milyen sajátosságai voltak a ruszin városrendezésnek a XV. században?*
5. *Hogyan épültek ebben az időben az erődítmények?*
6. *Mi jellemezte a képzőművészetet?*

VÉGEZD EL A FELADATOT!

- Ki nyomtatta az első cirill betűs könyvet Krakkóban 1491-ben?
 1. Jurij Drohobics
 2. Svajpolt Fiol
 3. Ivan Fedorov
 4. Konstantin Ostrogski

A	B	C	D

JEGYEZD MEG!

1397 – a *Kijevi zsoltároskönyv* megjelenése

1483 – megjelenik Jurij Drohobics *Prognosztik* című könyve

1491 – Svajpolt Fiol krakkói nyomdájában elkészül az első cirill betűs könyv

TUDÁSPRÓBA

Dátumok és események

- Kortársak voltak-e?
 1. Ljubart és III. Kázmér lengyel király
 2. Švitrigaila és Volodimir Algirdovics
 3. Konstantin Ostrogski és Švitrigaila
 4. Vitold és Mengli-Girej
 5. Olelko Volodimirovics és Švitrigaila
 6. Jagelló és Koriatovics Tódor
- Állítsd az eseményeket időrendi sorrendbe!
 1. A kijevi metropólia végleges felbomlása kijevire és moszkvaira

2. Lviv magdeburgi jogot kap
3. A Krími kánság megalakulása
4. Svajpolt Fiol nyomdájában elkészül az első cirill betűs könyv
5. Kijevet felégetik a tatár hordák Mengli-Girej vezetésével
6. A *Kijevi zsoltároskönyv* megjelenése

Történelmi fogalmak

- Magyarázd meg a fogalmakat!

Freskó, ikonosztáz, kontár, magdeburgi jog, elit, hetman

Történelmi emlék

- Az illusztrációk alapján készíts rövid értekezést az ukrán területek kulturális értékeiről a XIV–XV. században!

Történelmi személyiség

- A felsorolt történelmi személyiségek közül kik éltek a XV. században?

1. Švitrigaila	A. 2,5,6
2. Ljubart	B. 1,3,5
3. Volodimir Algirdovics	C. 3,4,6
4. Hadzsi-Girej	D. 1,4,5
5. Jurij Drohobics	
6. Koriatovics Tódor	

A	B	C	D

Történelmi források

- Honnan származik az idézet?

„Akarjuk azt is, hogy sem mi, sem utódaink bármi időben le ne tartóztassák, s el ne nyomják a nemeseket valamely hatalmasnak kedvéért, hanem ha előbb megidéztték és törvény rende szerint elmarasztaltattak. Továbbá semmi adót, semmi szabad dénárokat nem szedtetünk a nemesek örökségén; sem házaikban, sem falvaikban meg nem szállunk, hanem ha meghivatunk. Az egyházak népeitől is teljességgel semmi adót sem szedtetünk.”

- Kiről szól az idézet?

„A magánéletben békés, csendes ember a csatamezőn oroszlánná változott és igazi hősként, életét nem kímélve harcolt a betolakodók ellen. Zsigmond lengyel király nagyra becsülte és elhalmozta több fontos ranggal, többek között ő volt a királyi hadsereg hetmanja, a vilnai, illetve trokajszki várak várnagya, Vinnyica és Braclav helytartója, Luck sztárosztája. Harcolt Švitrigaila oldalán a ruszin területek autonóm jogaiért.”

- Milyen eseményről tudósít az idézet?

„S így a Havas-erdőn áthaladva, a hungi részekre szálltak. Midőn pedig oda megérkeztek, azt a helyet, amelyet először foglaltak el, Munkácsnak nevezték el azért, mivel igen nagy munkával, fáradsággal jutottak el arra a földre, amelyet maguknak annyira áhítottak. Ott aztán, hogy fárada-
lmaikat kipihenjék, negyven napot töltöttek, és a földet kimondhatatlanul megkedvelték.”

ÉV VÉGI FELMÉRŐ TESZT

1. Mikor történtek meg az idézetben leírt események?

„Rjurik halála előtt fiát, Igort rokonára, Olegra bízta, aki Rusz fejedelme lett”

- A. A IX. század elején
- B. A IX. század végén
- C. A X. század elején
- D. A X. század végén

A	B	C	D

2. Mely intézkedések kapcsolhatók Nagy Volodimir nevéhez?

1. Az első iskolák létrehozása	A. 1, 3, 4, 7
2. Templomépítés	B. 2, 4, 5, 6
3. Harc a kazárok ellen	C. 1, 3, 6, 7
4. A kereszténység felvétele	D. 1, 2, 4, 7
5. A könyvnyomtatás fejlődése	
6. Az első Bizánc elleni hadjárat	
7. A zlatnyikok és szribnikek bevezetése	

A	B	C	D

**3. Mely állítások jellemzik leginkább Halicsi Dani-
lót?**

1. Ruszin föld egyeduralkodója, a Halics-Volinyi állam létrehozója
2. Felkereste az Arany Hordát és találkozott Batu kánnal
3. A kunoktól elszenvedett vereség miatt a kijeviek elűldözték Kijevből
4. Igor Szvjatoszlavics kortársa, az *Igor-ének* főszereplője
5. 1245-ben legyőzte a magyar és lengyel lovagokat Jaroszlavnál
6. Halics királyává koronázták a IV. Ince római pápától kapott koronával
7. Részt vett a Kalka folyó menti csatában más fejedelmekkel együtt

A. 1, 2, 4, 7

B. 2, 3, 4, 6

C. 2, 5, 6, 7

D. 1, 3, 4, 6

A	B	C	D

4. Melyik esemény robbantotta ki a Vitold vezette litván előkelőségek harcát a Litván Nagyfejedelemség függetlenségének megőrzéséért?

- A.** A krewói unió 1385-ben
B. A grūnwalddi csata 1410-ben
C. A horodłói unió 1413-ban
D. A vilkomiri csata 1435-ben

A	B	C	D

5. Kiről szól az idézet?

«Bátor volt és merész, járása, mint a párducé. Hadjáratai során katonái életét élte. Az ő ételüket ette és az ő italukat itta. Úgy aludt, mint a vitézei: nem sátorban, hanem a szabad ég alatt, nyereggel a feje alatt. Mielőtt megtámadott volna valakit, megüzente ellenfeleinek: „Megyek ellenetek!” Azt vallotta, a holtak nem ismerik a szégyent és nem szabad megfutamodni a csatamezőről.»

A. Aszkold

B. Oleg

C. Igor

D. Szvjatoszlav

A	B	C	D

6. Honnan származik a miniatúra?

A. A Reimsi evangéliumból

B. Az Osztromiri evangéliumból

C. Szvjatoszlav izbornyikjából

D. A Pereszopnicai evangéliumból

A	B	C	D

7. Állapítsd meg az összefüggést az építmény és a neve között?

1

2

3

4

- A. Borisz és Hlib székesegyháza
- B. Ljubart vára
- C. A lvivi örmény székesegyház
- D. A Szent Szófia-székesegyház
- E. A Deszjatina templom

	A	B	C	D	E
1					
2					
3					
4					

8. Mikor történtek az idézetben leírt események?

„A bálványokat egy teremben gyűjtötte össze: Perunt, az ezüstfejűt, aranybajszút, Horszt, Dazsbogot, Sztribogot, Szimarglát és Mokost.”

- A. A IX. század második fele
- B. A X. század első fele
- C. A X. század második fele
- D. A XI. század vége

A	B	C	D

9. Kinek a családja látható a képen?

- A. Igor Szvjatoszlavics novgorod-sziverszkiji fejedelemé
- B. Szvjatoszlav Jaroszlavics kijevi nagyfejedelemé
- C. Szvjatoszlav Igorovics kijevi nagyfejedelemé
- D. Bölcs Jaroszlavé

A	B	C	D

10. A felsorolt fogalmak közül melyek hozhatók kapcsolatba a mongol uralommal?

1. Janicsár	A. 1, 3, 6
2. Uluş	B. 2, 3, 5
3. Bászkák	C. 3, 4, 5
4. Szmerd	D. 4, 5, 6
5. Jarlik	
6. Danyik	

A	B	C	D

11. Milyen történelmi eseményről szól az idézet?

„Szemen Olelkovics halála után a lengyel király, Martin, Gasztold vajdát nevezte ki Kijev élére”

- A. Volodimir Algirdovics uralkodásának kezdete Kijevben 1363-ban
- B. A krewói unió 1385-ben
- C. A Kijevi részfejedelemség helyreállítása 1455-ben
- D. A Kijevi részfejedelemség felszámolása 1471-ben

A	B	C	D

12. Kösd össze a fejedelem nevét az őt jellemző meghatározásokkal!

1. Ő volt az utolsó kijevi fejedelem, aki az egész ország felett uralkodott, halála után a Kijevi Rusz szétesett
2. Az ellene lázongó barlang-kolostori apátot, Feodoszijt úgy nyerte meg magának, hogy pénzt adott a Nagybologasszony-székesegyház megépítéséhez
3. IX. Monomah Konstantin bizánci császár lányának volt a férje. A kultúrának szentelte tevékenységét. „*Otthon ülve megtanult nyolc idegen nyelvet.*”
4. Fejedelem, akit a kijeviek üztek el a városból a kunoktól az Alta folyónál elszenvedett vereség miatt

- A. Izjaszlav Jaroszlavics
- B. Szvjatoszlav Jaroszlavics
- C. Vszevolod Jaroszlavics
- D. Volodimir Monomah
- E. Nagy Msztyiszlav

	A	B	C	D	E
1					
2					
3					
4					

13. A felsorolt fogalmak közül melyek hozhatók kapcsolatba a ruszin fejedelmek első bizánci hadjárataival?

1. Ruszin-bizánci szerződés	A. 1, 3, 4, 5
2. Görögtűz	B. 2, 3, 5, 6
3. Kunok	C. 3, 4, 5, 7
4. Rjadovicsok	D. 1, 2, 6, 7
5. Dinasztikus házasságok	

6. Cárgorod
7. Ruszin hajók

A	B	C	D

14. Mely állítások jellemzik leginkább Bölcs Jaroszlavot?

1. 30 évig uralkodott Kijevben. Egy ló okozta a hálálát
2. Felépítette a Szent Szófia-székesegyházat
3. Megalkotta a *Kijevi Rusz törvényeinek* első gyűjteményét
4. Az ő nevéhez fűződik a Deszjatina templom megépítése
5. Ő hozta létre az első könyvtárat
6. Két hadjáratot is vezetett a Balkánon
7. Jól házasította ki a gyerekeit

- A. 1, 2, 5, 6 B. 2, 3, 5, 7
C. 3, 4, 5, 6 D. 1, 5, 6, 7

A	B	C	D

15. Mik voltak az 1097-ben megtartott ljubecsi kongresszus legfontosabb eredményei?

1. A Jaroszlavicsok harcának kezdete a trónért
2. Mindenki a maga votcsináján uralkodik
3. A Jaroszlavicsok rendelkezéseinek elfogadása
4. A fejedelmek összefogása a kunok ellen
5. Igor Szvjatoszlavics novgorod-sziverszkiji fejedelem hadjárata a kunok ellen

- A. 1, 2 B. 3, 4
C. 2, 4 D. 1, 3, 5

A	B	C	D

16. Mikor történtek az idézetben leírt események?

„Abban az esztendőben óriási erővel érkezett Batu Kijev alá. Körülzárta a várost és a Dnyeper partja feketévé vált az óriási tömegtől. Az ember még a saját szavát sem értette a lovak nyerítésétől, a tevék bőgésétől...”

A	B	C	D

A. 1199

B. 1223

C. 1240

D. 1340

17. Milyen eseményről van szó az idézetben?

„Jagelló nagyfejedelem népével együtt áttért a keresztény hitre, feleségül vette Hedviget, Lengyelország királynőjét, és 1386. február 17-én II. Ulászló néven lengyel király lett.”

A. Halicsi Danilo királlyá koronázása 1253-ban

B. A krewói unió 1385-ben

C. Az osztrovi egyezmény 1392-ben

D. A ruszin fejedelmek összeesküvése 1481-ben

A	B	C	D

18. A felsorolt fejedelmek közül kinek az uralkodása idején született az irodalmi alkotás?

1. A Régmúlt idők krónikája

2. A Halics-Volinyi krónika első része

3. Az Ének Igor hadáról

4. A Reimsi evangélium

- A. Bölcs Jaroszlav
- B. Volodimir Monomah
- C. Nagyeszű Jaroszlav
- D. Roman Msztyiszlavics
- E. Danilo Romanovics

	A	B	C	D	E
1					
2					
3					
4					

19. Melyik templomban található az alábbi ikon?

- A. A Deszjatina templomban
- B. A Szent Szófia-székesegyházban
- C. A csernyihivi Urunk Színeváltozása-székesegyházban
- D. A barlang-kolostori Nagyboldogasszony-székesegyházban

A	B	C	D

20. A felsorolt jellemzők közül melyek illenek leginkább a Kijevi részfejedelemségre?

- 1. Rusz legsűrűbben lakott vidékeként tartották számon
- 2. Szvjatoszlav Jaroszlavics votcsinája volt
- 3. Az *Ének Igor hadáról* itt játszódott
- 4. Nagyeszű Jaroszlav uralkodott itt
- 5. A fejedelmek állandó harcot vívtak trónjáért

- A. 1, 2
- B. 2, 3
- C. 3, 4
- D. 1, 5

A	B	C	D

21. Kiről szól az idézet?

„A Kalka folyó mellett ütköztek meg a tatár csapatok a ruszin-kun egyesített hadsereggel. ... a mellén sebesült meg, de mivel fiatal volt és erős, nem érzett fájdalmat.”

- A. Izjaszlav Jaroszlavics
- B. Volodimir Monomah
- C. Roman Msztyiszlavics
- D. Danilo Romanovics

A	B	C	D

22. A felsorolt fogalmak közül melyek hozhatók kapcsolatba a Kijevi Rusz fejlődésével a XI–XII. században?

1. Kolostorok	A. 1, 2, 4, 6
2. Nyomtatott könyvek	B. 1, 3, 6, 7
3. Szmerdek	C. 3, 4, 5, 7
4. Dumák, históriás énekek	D. 1, 2, 6, 7
5. Jobbágyság	
6. Püspökök	
7. Krónikák	

A	B	C	D

23. Az alábbi ikonok közül melyik készült ruszin földön?

A

B

C

D

A	B	C	D

24. Mely állítások jellemzik leginkább Konstantin Ostrogskit?

1. Ő volt a királyi hadsereg hetmanja, a vilnoi és a trokajszki várak várnagya, Vinnica és Braclav helytartója, Luck sztárosztája
2. Csapatai több, mint hatvan hadjáratban vettek részt a tatárok ellen
3. Ellenezte Vitold központosító politikáját, harcolt a részfejedelemségek megszüntetése ellen
4. Podólia fejedelme és Munkács vajdája volt
5. Ő hozta létre az első könyvtárat
6. Litván nagyhetmanként részt vett a moszkvai-litván háborúban és az 1514-es orsai csatában

A. 1, 3, 4

B. 2, 4, 5

C. 2, 3, 6

D. 1, 2, 5

A	B	C	D

25. Állapítsd meg az összefüggést az események és dátumok között!

1. Igor novgorod-sziverszkiji fejedelem hadjárata a kunok ellen
 2. A Jaroszlavicsok veresége az Alta folyónál
 3. Először említik az *Ukrajna* kifejezést a *Kijevi Krónika*-ban
 4. Bölcs Jaroszlav és Szvjatopolk csatája az Alta folyónál
- A. 1019 B. 1054
C. 1068 D. 1185
E. 1187

	A	B	C	D	E
1					
2					
3					
4					

26. Mikor történtek az idézetben leírt események?

„A besenyők annyian voltak, mint az égen a csillag. A nagyfejedelem a városból támadt druzsinájával. Azon a helyen ütközött meg az ellenséggel, ahol most a Szent Szófia-székesegyház áll. Az ütközet rettenetes volt. Alig tudta estére legyűrni a besenyőket.”

- A. A IX. században
B. A X. században
C. A XI. században
D. A XII. században

A	B	C	D

27. Állapítsd meg az összefüggést a fejedelmek neve és tevékenységük között!

1. A Gediminovics-dinasztia tagja, Voliny ura.
2. 1253-ban koronázták királlyá
3. „Isten kegyelméből” Rusz királyság földesura és fejedelme
4. A halicsi metropólia létrehozója

	A	B	C	D	E
1					
2					
3					
4					

- A.** Danilo Romanovics
B. Lev Danilovics
C. I. Jurij Lvovics
D. II. Jurij Boleszlav
E. Ljubart Gediminovics